

MIHAI ALEXANDRU

CÂNTÂND CU EUROPA

EDITURA MARINEASA
TIMIȘOARA

Am fost o singură dată - în această viață - la Istanbul. Nu ca bișnițar; nici ca delegat de firmă; cu atât mai puțin ca turist. Așa-i că nu puteți găsi un alt motiv? Ei bine, am fost acolo să cânt. Dacă vă gândiți la turneul unei instituții de cultură, iar n-ați ghicit. Pentru că am plecat pe cont propriu, doar cu nevasta, având fiecare în rucsac câte o mapă cu partituri. Urma să ne întâlnim acolo cu alții veniți ca și noi, adică doi-trei de prin fiecare țară a Europei, pentru a ne uni vocile în cea mai extraordinară aventură a solidarității pe care am trăit-o vreodată: corul internațional numit sugestiv "Vox Europae". De ce tocmai în Turcia? Răspunsul la această întrebare va fi lung.

Înainte de toate, mărturisesc că acest drum la Istanbul a însemnat pentru mine un pelerinaj. Nu în sens religios propriu-zis, ci cu un înțeles cultural mai larg. Pelerinajul este călătoria inițiativă spre un loc consacrat. Acolo, pe puntea dintre cele două jumătăți ale lumii vechi, s-a pus la cale destinul nostru. De când ne știm români, indiferent că i-am zis Stambul, Constantinopole, Țarigrad, Bizanț, din acel țărnire a răsărit soarele istoriei noastre, fie la clopotul utreniei, fie la chemarea muezinului. Mai apoi soarele nostru s-a mutat la Moscova. Nu sunt ironic eu, istoria însăși e ironică. După turcirea orașului sfânt al lui Constantin, vulturul bicefal a binevoit să zboare din a doua Romă spre a treia. Nu-i vina lui Lenin, asta nu s-a întâmplat din cauza lui deși lui i-ar fi plăcut să creadă așa ceva. Poate chiar credea. Deci, după cruce și semilună, a venit steaua roșie. Putea să ne vină orice, însă e clar că ceva trebuia să ne vină. Pentru că n-am depășit încă idolatria, adică vârsta copilăriei spirituale, vârsta jucăriilor. Înainte avuseserăm alte jucării: taurul, berbecul, lupul... Când l-am împușcat sub acuzația de genocid, pe cel care a încercat să ne cadorească o

stea prea mare, o jucărie mai grea decât puteam duce, am făcut-o cu iluzia că pășim într-o vârstă mai înaltă. Dar stă scris în Cartea Vieții că cine ridică sabia, de sabie va pieri. Atunci să ne aducem aminte că stră-părintele Burebista a rămas în istorie pentru că a șters de pe fața pământului neamuri întregi. Asta ar însemna că suntem deja condamnați deoarece sângele de pe mâinile părinților cere sângele fiilor? Cain, primul născut din femeie, e și primul criminal. Însă el și-a găsit o justificare de-a dreptul pioasă: și-a ucis, adică, fratele din prea mare dragoste pentru Creator. Și, de la el încoace, suntem mânjiți, nu avem ce face. E legea karmei - cum îi zic unii acestui cerc vicios. Păcătuiam deoarece vechiul păcat îl conține în sine pe cel nou. Singurul pansament pentru conștiința noastră - căci o avem - este să găsim o motivație cât mai pioasă, asemeni lui Cain. Apoi să ne resemnăm în fața fatalității: păcatul ni se trage de la Adam deci face parte din natura umană. Iată că au trecut două mii de ani de când un Glas din Nazaret ne-a învățat cum se poate ieși de sub legea karmei - căci se poate. L-am auzit? L-am auzit, desigur, dar nu eram atenți, fiind ocupați cu jucăriile noastre: tăurași, berbeci, bastonașe, steluțe, clicăre... Ne-am înveselit că am mai primit încă o jucărie - crucea - și ne-am văzut mai departe de joacă. Fraților, mergeți la Stambul! Niciunde nu se vede mai bine ca acolo ce copii suntem. Și când vă veți întoarce cu lecția învățată, gata cu joaca!

Am plecat din Constanța cu un autobuz jegos și plin de fumători din aceia cu multe sacoșe și puține maniere - obișnuitei liniei. Instalația de climatizare nu a funcționat și nimic nu s-a putut deschide întrucât a plouat cu găleata tot drumul. Apa totuși și-a găsit cale spre capetele și spinările noastre deși Ozlem-baba ne-a asigurat că are numai autocare de lux. De asemenea nu a funcționat faza lungă; și nici ștergătoarele de parbriz. Deci s-a mers încet. Totuși, șoferul ar fi fost capabil să ne ducă la destinație și legat la ochi după atâția ani de condus bisăptămânal

pe același drum. Ne-a mirat că a schimbat numerele de înmatriculare la trecerea frontierei, dar ne-am lăsat în seama experienței lui îndelungate. La drept vorbind, ne era cam teamă de bandele de haiduci bulgari costumați în milițieni, despre care se povesteau atâtea. Deci n-am închis ochii toată noaptea, însă de văzut n-am văzut nimic din Bulgaria decât grănicerii de la frontiera cu Turcia, care au crezut că autobuzul nostru transporta vite și ne-au tratat ca atare. Am răsuflat ușurați când am trecut, în fine, de bariera turcă, după o oră pierdută din cauza unei blonde dulci care avea interdicție de a intra în Turcia, dar până la urmă peștele ei a reușit să-l convingă pe ofițerul obstructionist că două sute de dolari ar fi o cauțiune satisfăcătoare. Noi trebuia să prindem o repetiție chiar în acea dimineață și călătoria nu decurgea deloc conform orarului, lucru care nu era de natură să ne bucure. După ce am ieșit din zona muntoasă, ne-am angajat pe autostrada Edirne-Istanbul, un drum superb și de foarte bună calitate, a cărui priveliște a început să ne risipească proasta dispoziție, mai ales că autobuzul a prins viteză. Altă viață! Pe măsură ce ne apropiam de Istanbul lumina creștea și am încercat să-mi aliniez gândurile spre zone mai pozitive. M-am relaxat cât s-a putut și am început să fac ce fac de obicei când mă îndrept spre un loc nemaiatins, spre o nouă experiență: să mă rog. Nu țin secret faptul că acest tip de rugăciune crează un fel de covor nevăzut care mi se întinde dinainte, pe care pot să pășesc în siguranță deși - recunosc - nu întotdeauna am suficientă încredere. Strămoșii noștri, în naivitatea lor spirituală, făceau ceva echivalent: chiar dacă plecau cu intenții agresive, cotropitoare asupra altor neamuri, căutau să îmbuneze prin ritualuri bine stabilite pe zeii locurilor respective. Poate n-ar fi rău dacă manualele de istorie ar oferi ca lectură textul angajamentului solemn rostit de însuși împăratul Traian, pontifex maximus, către entitățile tutelare ale Daciei, la trecerea Dunării. Astfel de formule s-au folosit - spun analele romane -

cu ocazia campaniilor împotriva galilor, ibericilor, africanilor, maurilor și altor ginți sau cetăți în fața cărora reușita putea veni doar prin colaborarea puterilor divine.

Spuneam că înaintașii antici au manifestat naivitate spirituală. Dar noi, care rumegăm de două milenii mesajul cristic fără a reuși să-l digerăm, noi cu ce-i întrecem? Noi nu ne mai batem capul; intrăm cu bocancii în spiritul altor locuri și timpuri. Adică suntem complet inconștienți de energiile perturbatoare pe care lipsa noastră de armonie interioară sau incompatibilitatea le generează și le propagă oriunde și oricând. Evident, pentru aceasta nici nu ne cerem iertare. Naivitatea celor vechi s-ar concretiza prin credința lor doar în mici, izolate licăriri din Lumina divină, pentru că atâta putea sufletul lor să vadă.

Dar Tată e Unul. Și toți fiii suntem frați. În momentul acesta mă îndrept spre Stambul, cuibul dușmanului național, dușmanului emblematic, dușmanului natural. Fratele meu. Pe drumul acesta s-a dus Brâncoveanu Constantin... Voi prinde chiar în Istanbul ziua de 16 august, zi de praznic mucenicesc. Și mă rog pentru iertarea călăilor. Frații mei. Și a victimelor. Îmi amintesc că la intrigile Brâncoveanului era să cadă neprețuitul cap al lui Dimitrie Cantemir chiar înainte de a da neamului său atâtea comori de înțelepciune. Dar le-a dat deopotrivă și dușmanului. Prieten. Frate. Oare eu atunci ce aș fi făcut? Fug de ispita acestei întrebări și mă rog mai departe. Cartierele noi din vestul metropolei apar rând pe rând. Se tot perindă, de o parte și cealaltă a autostrăzii. Nu se mai termină. Auzisem că Istanbul cuprinde zece milioane de locuitori și nu crezusem. Acum mă întreb cât va fi orașul acesta peste douăzeci de ani. Terenul e vălurit, diferențele de nivel sunt accentuate. Parcă fiecare cartier e construit pe un munte. În dreapta apare marea. Apoi dispare. Alte cartiere noi. Interesant: unele nu sunt locuite deși finisajele, spațiile verzi, căile de comunicație se află în perfectă stare. Oare or fi fost construite pentru generația următoare?

Și iată pe coama dealului din față zidurile Bizanțului. Adică n-am de unde să știu dacă sunt zidurile Bizanțului, totuși le recunosc. Încă falnice. Încă mânjite de sânge. Creștin și musulman. Simpla lor vedere îmi provoacă un șoc emoțional. Am impresia că nu eu mă îndrept spre ele, ci ele se năpustesc asupra mea. Bizanț!

Străbatem liniile bașbuzucilor. În fața lor, spre miază-noapte - cortul roșu cu auriu al cuceritorului; la nici jumătate de kilometru de zidul dinafară care n-a căzut, deși tunurile bat în el de șase săptămâni încontinuu. De sub Mesoteichion până la Marmara locul e cuprins de trupele din Anatolia. Ișak Pașa, om imprezibil și neprieten al sultanului, dar valoros oștean, împarte comanda lor cu Mahmud, un grec renegat, capabil de orice exces de zel față de sultan. Ca orice renegat. Datorită unor sfătuitori ca el sultanul nu a ridicat asediul, deși uriașa armată turcă fusese umilită în mai multe rânduri de către gărzile creștine de pe meterezele inexpugnabile.

Pe măsură ce ne apropiem cu viteză de poarta acum deschisă simt cum mă apasă pe umeri vina întreagă a tuturor celor ce au lovit aceste zduri. Senzația crește vertiginos. Devine vecină cu panica. Cer iertare cu disperare. Timpul se dilată, se lungeste... nu știu cât. Tunel. La capătul lui: o altă realitate; o altă lume. E pace. E lumină. E viață. Suntem îndărătul zidului triplu. Știu că undeva în stânga trebuie să fie Kînk KİLİSSE - "biserica sângelui" - strada din fața ei a fost un râu de sânge atunci. Dar nu îmi vine în gură gustul sângelui. Coborâm spre Aksaray. Simt cum covorul nevăzut mi se întinde dinainte, însă parcă e așternut pe aer, nu pe sol ferm. Iar mă încercă necredința. Parcă a fost prea ușor. Încă n-am învățat că trebuie pur și simplu să primesc și să mulțumesc pentru tot.

Înainte de a pune piciorul pe pământul care, poate, nici nu se poate atinge, atât de gros și de consistent e stratul de memorie ce-l învăluie, ofer din toată inima, cu toată dragostea, tot ce este

mai luminos în mine tuturor bunilor și dreptilor din aceste locuri, de oricând, frații mei.

Coborâm din autobuz într-un loc urât, murdar, rău mirositor, plin de noroi. Deasupra zac nori groși care apasă cerul. În jur: figuri întunecate, grăbite să-și verifice marfa, să-și numere banii. Până să ne dumirim, suntem asaltați de schimbători de valută, mici comercianți, ofertanți de tot felul de servicii. Agresivi, tucii, mustăcioși. Toți vorbesc aproape românește și nu se dau duși cu una cu două. Ca să ne descotorosim de insistențele lor ieșim repede din acel loc, semănând cu curtea din dos a unui depozit de materiale, însă nu ieșim pe direcția corectă și nimerim într-o fundătură unde instinctul meu de orientare colapsează. Aș vrea să ajung într-o stradă cu autobuze, tramvaie sau așa ceva, însă ne rătăcim printre niște clădiri care nu ne oferă decât pereții din spate, goi și murdari. Pustiu. Ar trebui să ne întoarcem unde ne-a lăsat autobuzul și să ieșim pe drumul corect în oraș, dar nu-mi vine. Bâjbâim fără să întâlnim nici un om, nici o prăvălie în care să putem cere informații. Nu e un coșmar, suntem treji, în mijlocul Istanbulului. După un gang îngust, dăm, în fine, într-o străduță. Un taxi oprește prompt în fața noastră. Mi se pare suspect ca taxiul să vină nechemat și fac semn că nu-mi trebuie. Pleacă. Mariana nu pricepe de ce l-am refuzat. De fapt, nici eu nu știu. Însă imediat apare altul. Prudent, îi arăt hârtia pe care e scrisă destinația noastră și întreb cât mă costă în dolari. M-am gândit că, după obiceiul bucureștenilor, taximetristul ar putea să ne plimbe jumătate de zi și să ne taxeze corespunzător. Dar omul ne-a spus că e o cursă de circa șapte dolari și, stând de vorbă astfel, am remarcat că, deși avea o mutră la fel de fioroasă ca a primilor turci întâlniți, un suflet simplu și cald sălășuia într-ânsul. O rupea pe englezește; ne-a prezentat locurile pe unde treceam, noi i-am povestit cu ce treabă venim. Am trecut Cornul de Aur și am urcat spre nord. Nu cunoștea partea asta a orașului.

A oprit și a întrebat lumea, a parcurs un itinerar cam ciudat, dar așa era dirijată circulația. Un păienjeniș de străduțe cu sens unic, în care se pare că singura lege este să-ți găsești singur calea cea mai scurtă. Privind afară mi s-a părut că Istanbulul seamănă în multe privințe cu anumite părți din București.

Am ajuns. Nu aveam nici o liră - acolo prețurile se calculează în dolari, pentru a nu pierde timp cu puzderia de zerouri, dar de plătit plătești în lire. Eram înțeleși cu Hüseyin, principalul organizator, că ne va plăti el taxiul la sosire și ne vom socoti pe urmă. Am sunat. Nimeni. Am bătut la poartă, am strigat - inutil în zgomotul străzii. Șoferul a făcut același lucru, ba chiar s-a dus și a telefonat la numărul pe care i l-am arătat; până la urmă a reușit să-l scoată din repetiția care deja începuse pe Marc, președintele fundației "Vox Europae". Amabilitatea și răbdarea șoferului m-au uimit. Adică era de-a dreptul prietenos deși a pierdut atâta timp pentru noi și s-a agitat atât. Mai bine de un sfert de ceas, cât s-a străduit să ne dea cuiva în primire, nu ne-a taxat. A glumit și ne-a încurajat mereu deoarece ne-a văzut cam speriați. Ne-am despărțit foarte cordial. A fost primul nostru prieten din Istanbul.

Edificiul în care am pătruns avea mai multe intrări, iar cea folosită uzual se afla pe altă stradă. Clădirea era, ați dedus acum, enormă și ni s-a spus că adăpostește unul dintre cele mai prestigioase licee din Istanbul. De ce au optat organizatorii pentru această soluție? Deoarece în una și aceeași clădire aveam totul: cazare, masă, săli de repetiție și de studiu, ba chiar și sală de spectacole, mijloace de comunicație, terenuri de sport și tot ce intră la capitolul petrecerea timpului liber. Pentru noi, a locui într-un internat școlar, cu șase paturi în cameră, un grup sanitar comun suna meschin căci știam cum arată un internat acasă. La câți bani am auzit că au investit sponsorii turci în această acțiune, îmi făcusem socoteala că vom locui mai confortabil.

Știam, dintr-o veche tradiție, că Istanbulul nu este prea curat, oricum turcii par mai nespălați decât noi...

Am parcurs holuri placate cu marmură strălucitoare, cu ferestre largi și multe plante exotice. Totul foarte modern, foarte nou și suspect de curat. Ni s-a spus că în acest liceu au învățat personalități ale Turciei contemporane, iar eu nu pricepeam când au avut timp să devină personalități căci liceul părea abia dat în folosință. Am ucat cele cinci etaje cu ascensorul. Auziți: internat cu ascensor! Holul de la ultimul etaj era la fel de placat cu marmură, la fel de alb și strălucitor ca și cel principal de la intrare. Poate aveau o armată de femei de serviciu sau propria întreprindere de salubritate.

E adevărat că de ce mă temeam nu am scăpat: eram chiar șase într-o cameră cam strâmtă. Însă mobilierul, din lemn natur, părea proaspăt ieșit din fabrică și s-a dovedit extrem de confortabil și funcțional. Lenjeria de pat era mai de calitate decât cea pe care o folosim acasă deși noi știam - din piață - că turcii au marfă proastă. Ni s-a spus că statul turc pune mare accent pe educație, pe formarea noilor generații, în care investește cu prisosință. Turcilor le place să aibă mulți copii și, fără un puternic suport din partea administrației, creșterea lor în condiții civilizate ar fi o problemă, ținând cont de venitul mediu al părinților. Sigur că orice popor își iubește copiii, dar în Turcia modernă politica statului laic pune în centrul său... etc, etc. Mai auzisem așa ceva; pe vremea când construiam societatea socialistă multilateral dezvoltată. Dar aici se și vedea ceva concret, nu era doar învățământ politic.

Ne-am aranjat lucrurile prin dulapuri și am plecat la baie. Era un singur grup sanitar pe etaj, lângă scări. Cei din capătul opus al clădirii aveau ce clămpăni din papuci în fiecare dimineață pentru a ajunge acolo! Speram să fie aici, în Turcia, veceuri turcești; să nu trebuiască să-mi pun fundul după cine știe cine... Starea igienică a grupului sanitar m-a lăsat mut. Așa

dotări, așa curățenie impecabilă nu credeam că-s posibile decât în elegantele “toilette” din restaurantele nemțești. Și noi eram ultimii sosiți, alții utilizau spațiul deja de câteva zile. Parcă acum ar fi fost recepționat. Conform uzanței în “Vox” totul era în comun. Lipsa totală de discriminare în funcție de vârstă, nație, sex se aplica și la baie. Asta ne-a stânjenit un pic la început, însă ne-am adaptat.

Pentru că organizatorii știau că vom sosi în acea dimineață, micul dejun ne-a așteptat. Am coborât la demisol, unde cantina școlii fusese amenajată pe principiul suedez. Meniul de dimineață, etalat spre autoservire pe o masă foarte lungă, în boluri și platouri de toate formele și mărimile, ne punea la grea încercare. Aveam mai multe feluri de pâine; ouă, roșii, ardei, castraveți, varză dulce și acră, albă și roșie; măslin verzi, măslin roșii, măslin negre; mezeluri nenumărate; cașcavaluri; brânză dulce, sărată, fermentată; lapte dulce, lapte acru, iaurturi de diferite concentrații, culori și gusturi; paste și creme de neidentificat; salate asortate; biscuiți și prăjiturele; puding, orez cu lapte, cremă de zahăr ars; pepene galben, pepene roșu, piersici, struguri, prune, mere, pere; ceai, cafea cu cofeină și fără, apă minerală, sucuri din orice. Puteai lua din oricare, oricât. Asta nu s-a întâmplat în chip festiv, doar în prima zi, ci în fiecare dimineață. Gustam în fiecare zi din câte ceva, să le cunosc pe toate. Chiar apetitul scandinavilor, imaginația francezilor, mofturile elvețienilor erau depășite. Am auzit nemți și olandezi declarându-se uimiți de așa regim și regretând că, după ce se vor întoarce acasă, se vor plictisi la masă. Noi ce să mai zicem?

Iar personalul cantinei era de o amabilitate, de o bunăvoință, de o prietenie cum nu mai întâlnisem în sfera serviciilor. Satisfăceau orice pretenție absurdă, cu bucuria că au putut face ceva pentru oaspetele lor. De-a dreptul suspect!

Ne-am întors ghiftuiți în cameră să ne odihnim, în sfârșit, după noaptea chinuitoare și după micul dejun epuizant. Pe la prânz, ne-au trezit colegii de cameră, care se întorceau de la repetiția de dimineață. Ne-am îmbrățișat ca niște prieteni vechi căci așa ne-am simțit din prima clipă. Cei patru erau: olandezul Theo, decanul de vârstă al echipei și trezorerul fundației deci omul cel mai important; unguroaica Edit, proaspăta lui soție; o elvețiană albă, grasă și frumoasă, care dispărea în fiecare noapte și dimineața nu puteam s-o tragem jos din pat; slovena Marijana, mamă a doi copii, femeie de succes în afaceri și artistă multitalentată. De Theo aveam să ne apropiem în mod deosebit. Ne-a luat sub aripa lui, purtându-ne de grijă în toate felurile. Datorită lui integrarea noastră în grup a fost foarte ușoară, am avut acces la toate informațiile necesare și am beneficiat de facilități financiare excepționale pe toată durata turneului. Nevastă-mea a comunicat cu nevastă-sa chiar mai bine decât el, având amândouă aceeași limbă maternă. Și a reușit, cât timp ne-am aflat laolaltă, să îndulcească raporturile celor doi soți care se iubeau, însă diferențele de vârstă, de mentalitate, de stil de viață le dădeau grele bătaii de cap în conviețuire. Am fost aproape mereu împreună și discutând tot timpul am reușit să anihilăm multe denivelări dintre noi și ei, dintre ei, și chiar și dintre noi. Theo este un înțelept, trecut prin viață și fript de ea de multe ori. Deși am avut mult folos din relația privilegiată cu el, la urmă ne-a mulțumit pentru tot sprijinul pe care l-a găsit în noi. Poate se referea la cel sufletesc. În orice caz, n-a făcut-o doar din politețe.

Cu ocazia mesei de prânz, copioasă ca și cea de dimineață, l-am cunoscut pe Hüseyin, omul căruia îi datoram sosirea noastră în Turcia. Vorbisem de câteva ori cu el la telefon înainte, îmi făcuse impresia unui om sobru, echilibrat, chiar greoi, sigur pe sine, genul pe care viața nu-l poate lua prin surprindere niciodată. Și iată o apariție foarte diferită: scund și îndesat, dar cu contururi delicate și mișcări grațioase, cu piele neagră

aproape ca a unui african de la Ecuator și ochii veseli și prietenoși, afișând mereu un zâmbet când bonom când șmecheros, oricând pus pe șotii - un piticot simpatic. Dar foarte rațional, exact, eficient. Era un om de afaceri desăvârșit sub acest aspect de șoricel jucăuș. El ne scutise de taxa de participare pasând-o sponsorilor, se oferise să ne finanțeze călătoria cu avion, până la urmă reținuse - la preferința noastră - cabină pe vaporul care s-a defectat chiar când trebuia să plece cu noi din Constanța (așa am ajuns să apelăm la autobuz). Se preocupase foarte serios să știe sigur că venim și, odată veniți, să ne fie bine. Ne-a făcut să ne simțim un fel de invitați speciali, se interesa zilnic dacă suntem O.K., dacă am dori ceva anume. Poate așa făcea cu toți, în calitatea lui de gazdă și de principal responsabil pentru tot ce se întâmpla acolo.

Repetițiile, în care am intrat din în acea după-amiază, durau toată ziua, cu o pauză de somn după prânz. Dirijorul apărea în blugi sau în ținută lejeră, ridica mâna și spunea: "Page twenty, please". Deschideam dosarul cu partituri la piesa respectivă și se cânta direct cu text. Cum așa? Fritz, dirijorul fără baghetă, avea o putere absolută asupra acelei mașini de cântat. Nu ridica vocea niciodată, manifesta o politețe desăvârșită. Dacă un pasaj nu mergea, îl reluam cu calm și de câte zece ori, dacă era nevoie. După fiecare ratare zâmbea: "It was very good, but..." Bunăvoința și bunăvoia lui nu aveau capăt. Și nu era un dirijor amator. Predă dirijatul la Conservatorul din Aachen, a scris cărți de specialitate. Căldura sufletului său se revărsa învăluindu-ne; nu numai prin ochii mari și mereu curioși, nu numai prin zâmbetul alinător sau expresia optimismului incurabil, nu doar prin gesturile armonioase și perfect coordonate. Ci prin toată prezența sa. În fața unui astfel de conducător toți ne simțeam mai buni, mai armonioși, mai înalți. A-l respecta și a ne respecta unii pe alții făcea normal parte din sinea fiecăruia. Nu m-am mai simțit așa în fața vreunui șef. Fiecare indicație, fiecare propoziție

o pronunța într-un fel magic, ca pe un basm. Pentru el, în muzică totul este luminos, curat, înmiresmat. Și nu puteai face altfel. Scotea din noi minuni. De pildă, dacă nu reușeam să pronunțăm corect textul, ne cerea să cântăm fără să privim partitura, ci ochii lui. E miraculos ce ieșea. Obișnuit nu se învață nimic pe de rost, în scenă cântăm după partitură. Dar concentrându-ne asupra lui, nu mai trebuia să ne uităm în note. Ne hipnotiza! De ne-ar fi cerut să-l cântăm pe Brahms în chineză, am fi reușit, precis. În concert m-am lăsat cu totul pe mâna lui, cu ochii în ochii lui. Era o fericire să cânti așa. Uneori își permitea să se joace cu noi, ne arăta fotografii de familie, ne povestea lucruri frumoase. În viața privată avea faimă de Don Juan. Normal, nu puteai să nu-l îndrăgești. Am găsit timp să discut cu el de mai multe ori. Îl interesa folclorul. I-am vorbit mult despre cel românesc, pe care nu-l prea cunoștea. La despărțire i-am dăruit o casetă cu muzică din Maramureș, pe care o dusesem acolo să fac propagandă. Mi-a dat impresia că e cel mai prețios cadou pe care l-a primit în viața lui. Cred că fără un om ca el, nici ideea de “Vox Europae” și nici realizarea ei n-ar fi fost cu putință.

E momentul să precizez că doar câțiva din membrii corului erau muzicieni profesioniști. Însă cei mai mulți citeau la prima vedere, chiar direct cu text. Acesta era rezultatul educației muzicale din familie, cunoștințele de acest nivel fiind parte a unei culturi generale la care noi, românii, cu programele noastre școlare stufoase, nu am reușit să ajungem. Pentru că acești camarazi din toată Europa și-au construit cultura generală acasă, din proprie dorință sau la inițiativa părinților, adică au făcut-o interesat și eficient, nu prin constrângerea unui sistem de învățământ rigid, a unor profesori nepăsători ori incompetenți. Dar în România populară a-ți da copilul la ore de muzică s-a considerat că e un obicei burghez și din casele românilor au dispărut pianele, viorile, flautele. Iar acum, când vrem să redevenim burgheji, treaba e mult prea complicată.

Nefiind expert în solfegiu, îmi era foarte greu să țin pasul, însă făceam eforturi. Jumătate din program cuprindea muzică europeană clasică, romantică și contemporană, iar cealaltă jumătate era dedicată compozitorilor țării gazdă. Această parte a pus probleme aproape tuturor întrucât dirijoarea turcă - o femeie energică și temperamentală - alesese multă muzică populară turcească, dificilă pentru urechea celor ce n-au stat, ca noi, veacuri în șir cu semiluna în coastă. Ei, dar repertoriul gazdelor a pus probleme mai ales ca text. Și asta nu pentru că a trebuit să cântăm în limba turcă, ci pentru că n-am putut să nu reacționăm emoțional la mesajul pe care îl aveam de transmis.

Credeam că știu destule despre sufism. Citisem câte ceva. Dar cu acest Yunus Emre nu m-am mai întâlnit. Căci aveam de interpretat un oratoriu al compozitorului contemporan Adnan Saygun, pe versuri de Yunus Emre. Aveam la dispoziție traduceri ale textului în engleză și franceză. Despre arta poetică a lui Yunus nu mi-am putut face o părere, cele două traduceri fiind destul de depărtate ca expresie. Însă mesajul era teribil de clar și simplu de receptat.

Singurul adevăr cert al ființei este moartea; de care nu putem fugi și nu ne putem ascunde. Singura noastră avere este sufletul; și nici acela nu e al nostru. La moarte, trebuie să-l restituim Celui de la care l-am primit. Ce e omul atunci? Răspunsul îl găsim la Yunus exact ca în Biblie; în Ecleziast, în Pilde, în Psalmi. Să nu uităm: poetul este musulman. Și dacă totul este deșertăciune, ce rost are viața asta? Are ea un preț? Aici poetul face loc filozofului: nu contează cum trăim, ci pentru ce trăim. Dacă Dumnezeu a lăsat sufletul să coboare pe pământ, să intre într-un corp, adică în ceea ce numim viața, aceasta nu se face fără rost. Care să fie rostul? Mulți gânditori își pun întrebarea, mai ales în epoca modernă. Yunus a dat răspunsul deja de secole: sufletul are misiunea de a restaura starea originară, pură, dinaintea de păcat. Adică de a reconstrui

Paradisul. Și el vine aici deoarece Paradisul e aici. Nu trebuie să-l căutăm aiurea. Un susur de izvor, o petală de floare, un răsărit de lună... iată licăriri ale Paradisului. Uneori îl percepem pentru o clipă, dar ne scapă mereu. Pentru a-l redobândi nu trebuie acționat practic în nici un fel exterior. Paradisul nu poate fi reparat, sau curățat, sau reconstruit. Deci orice efort este inutil, orice ambiție în van. Trebuie doar să permitem purității originare să se exprime iar în noi. Asta nu se face cu lucrul brațelor sau cu efortul minții. Dar cum?

“Haideți să cădem la pace, să ne punem de acord,
Aceasta este calea cea ușoară -
Să iubim și să fim iubiți”

Asemănarea între suportul oferit de Yunus lui Saygun și cel al lui Schiller pentru Beethoven se bazează pe o aspirație comună, cu toată distanța în spațiu și timp. La o traducere mai liberă, versurile lor ar suna la fel.

“Singurul dușman este cel lăuntric
Deci să nu urâm niciodată pe nimeni,
Să vedem că toți suntem unul”

Iisus din Nazaret ne-a spus același lucru. În mai puține cuvinte. Poate din cauza asta n-am înțeles. Yunus Emre a văzut că n-am înțeles și a încercat să ne demonstreze făcând risipă de elocință:

“Din înaltul cerurilor cu Iisus,
De pe culmea Sinaiului cu Moise,
Alături de suferindul Iov,

Împreună cu iubitul Tău Mohamed
Îți chem numele, Doamne”.

Așa ceva putea să scrie un musulman la ora când Europa creștină trimitea împotriva lui cruciade!

Nu e mai puțin adevărat că, după șapte sute de ani, în plin secol XX, strănepoții lui Yunus Emre, bravi ostași ai lui Allah, trimiteau familiei poze înfățișându-i făloși alături de piramide de capete de armeni ortodocși. În plin secol XX, armata turcă decapita orașe întregi și vindea copiii de creștini ca sclavi. Am văzut cu ochii mei fotografii care dovedesc aceste fapte. Cam în acea vreme, la Izmir începea cariera celui mai proeminent compozitor al Turciei moderne: Ahmed Adnan Saygun. Oratoriul pe care trebuia să-l cântăm suna straniu când l-am studiat separat, pe partide. Dar a venit și repetiția cu ansamblul. Armonia era atât de ciudată încât trebuia să fim foarte atenți fiecare la partea lui. Necazul era că cele două diviziuni de altiste nu se sincronizau și dirijoarea a fost nevoită să lucreze câteva minute numai cu glasurile feminine. Nu era un pasaj cu cuvinte, doar vocalize, cu melisme dificile. Am stat cuminte să mă odihnesc. S-a reluat de multe ori pentru că nu mergea ceva și fetele nu-și dădeau seama de ce. Până la un moment dat când, în sfârșit, pasajul a mers șnur. Eram, într-adevăr, impresionat de text, dar acum vreau să mă refer la muzică. Ascultând acel fragment fără a cânta în același timp partea mea, am simțit cum îmi urcă ceva uscat din piept spre gât și mă înec. Mi-am ridicat privirea spre tavan și acesta a început să tremure. Am ieșit. Mi-a fost jenă să plâng în fața dirijoarei. Mai târziu am explicat, într-o engleză mai mult sau mai puțin cursivă: “Acesta este un cântec foarte trist din cauză că ne arată cât de departe suntem de Dumnezeu. Deși El este mereu cu noi.”

Oratoriul lui Saygun reușește exact mecanismul psihic al tragediei clasice grecești: te duce spre catharsis dându-ți cu

sufletul de toți pereții. Are două finaluri, unul după altul. Știu că ce am spus nu e firesc, însă e corect. Când toată lumea e răvășită complet, se urlă un final criminal pentru gâtlej, care e explozia, descătușarea atât pentru ascultător cât și pentru interpreți. Buba s-a spart și urmează să cazi, să-ți pierzi cunoștința. Dar Saygun nu te lasă așa. El mai vine cu o alifie, cu pansamentul. O scurtă secvență senină, aeriană, ireală. Versul final este: “Allah Sana sundum elim”, cu acuta finală în pianissimo. Adică “Spre Tine, Doamne, îmi întind mâinile” și ai senzația, cântând, că întinzi mâinile efectiv și prin ele sufletul ți se scurge încet, ușor spre Dumnezeu.

După asta nu se mai poate cânta nimic și urmează pauza. Publicul are o reacție ciudată. Ne privește pierdut și, dacă după “primul” final se repezise să aplaude, acum rămâne prost în scaune, cu privirile pierdute în gol. După pauză venea calupul de cântece populare turcești. Pentru vestici, acestea erau de necântat. Corul a fost întărit cu vreo zece angajați ai filarmonicii din Ankara. Nu știu cum ar fi sunat partea asta fără ei. Cu modestie remarc că cei câțiva veniți din estul Europei nu am avut dificultăți deosebite. Folclorul balcanic luat în ansamblu vădește mari asemănări cu cel turcesc. Știu, și turcii se pretind balcanici, ceea ce e parțial adevărat. Totuși cultura lor e de sorginte asiatică. Elementele muzicii rituale bizantine, care tasează straturile adânci ale muzicii noastre populare, fac trecerea într-un mod neașteptat de cursiv spre muzica distrugătorilor Bizanțului. Iar dacă am sta să izolăm ce este asiatic în muzica turcească, tot nu ne-ar suna foarte străin. La urma urmei, am stat la aceeași masă vreo cinci secole. Ei au mâncat, noi am servit. Dar acum folosul e al nostru, avantaj serviciu, pentru că noi știm ce le place lor. Ei nu știu mai nimica despre noi. Nici de altele. Și-au primit haraciul și și-au făcut siesta. Abia acum încep să deschidă ochii. Și caută modele în lumea care, între timp, dincolo de ei, a evoluat.

Am avut ocazia să ne întâlnim cu cei mai bogați - deci cei mai importanți - oameni din Turcia, succesorii marilor dregători ai Înaltei Porți. Arătau exact ca în "Dinasty". Erau perfecți. Erau superbi. Erau doar niște suporturi stas pentru eleganțele lor haine și pentru prețioasele lor bijuterii. Interiorul?! Ne-au sponsorizat într-un mod impresionant, au făcut donații colosale la concerte, au organizat festivități uriașe... numai ca să arate câtă importanță dau culturii europene, după care tânjesc deși încă nu o înțeleg. Dacă până în secolul trecut înnebneau de dorința de a cuceri Europa, acum sunt în stare de orice pentru a convinge Europa să binevoiască a-i cuceri pe ei. Disperarea lor de a se europeniza țâșnea din fiecare gest, din fiecare vorbă. Numai că, pe cât de receptivi erau la muzica lor, pe atât de rigizi și ermetici îi simțeam când cântam Schubert, Brahms, ba chiar la melodiile lui John Lennon. Mai bine de o oră, cât ține secțiunea de muzică europeană, cântam doar pentru plăcerea noastră; ei, care ocupau primele rînduri, ne tăiau efectiv comunicarea cu restul sălii unde, poate, s-ar fi găsit câțiva melomani care să fie apti de a primi ce oferim noi din ce-i al nostru și ne reprezintă.

Mă gândesc că și noi, românii, am cam deviat, din cauză de suprasarcină, în chestiunea cu intrarea în Europa, care e disperarea națională numărul unu. Nu cred totuși că vom ajunge la aspectele grotești ale clasei suprapuse din Turcia. Sunt optimist pentru simplul fapt că noi suntem în Europa. Apoi, deși avem și noi "turcii" noștri, care încearcă să tulbure apele, suntem un popor mai ponderat, mai rezonabil.

Repertoriul gazdelor ne-a mai pus într-o situație critică. Se dorea cu strășnicie includerea în program a unui cântec despre Atatürk, "părintele Turciei moderne". Se știe că acest bărbat a scos efectiv Turcia din barbaria de care nu reușise să se debaraseze nici după ce Imperiul Otoman rămăsese o amintire vagă. Exterminarea armenilor nu e decât o dovadă a neputinței

de a evolua. Opera lui Atatürk a fost mai mult decât uriașă, ea s-a dovedit vitală pentru poporul său... numai că a fost prea bruscă, brutală pentru mentalitatea înțepenită a locului. Și prețul realizării ei rămâne încă foarte ridicat. Fără Atatürk, poate că Turcia ar fi astăzi ceva mai rău decât Algeria; deci el merită respect. Dar și respectul ăsta are o măsură. Cântecul ales era un marș la unison, ușor de cântat pentru că textul îl răcneau cei din Ankara. Oricum, el conținea mai mult onomatopee. Adică ceea ce la noi s-ar zice "hei rup!". Nici nu ne-a interesat traducerea celor câteva cuvinte; întrucât melodia tembelă era exact ce cântam în copilărie tovarășului Stalin. Tipic și inconfundabil. Cei câțiva estonieni au trântit partiturile și au jurat că ei așa ceva nu cântă. Au început să înjure comunismul, dictatura, inclusiv pe Atatürk, pe care-l considerau Stalin al Turciei. Dirijoarea a înghețat. Această reacție a bulversat pe toată lumea. Theo, în calitate de decan de vârstă și membru fondator al corului, a încercat să tempereze spiritele. S-a sfătuit cu Marc între patru ochi. Apoi a venit și la noi să ne ceară părerea - doar veneam tot dintr-o țară ex-comunistă, ca și estonienii. I-am spus fără jenă și fără menajamente că am exact aceeași opinie ca ei și n-aș putea să cânt așa ceva. Măcar de-ar fi o melodie mai frumoasă, că textul nu m-ar deranja. Problema a devenit gravă. S-a convocat o ședință pe tema asta. Reprezentanții noștri au discutat cu reprezentanții gazdelor. Seara ni s-a comunicat că decizia fundației, la înțelegere cu organizatorii, este să se cânte acel "Atatürk song". Pentru gazde era extrem de important. A-i refuza ar fi fost o decizie politică. Or, corul nostru este apolitic. Iar cine nu vrea să cânte, e liber să tacă pe parcursul acelor minute.

Cumplită - pentru noi - a fost reacția publicului în concert. În momentul când, după zeci de "ra-ri-ram" și "hei-aman-hei", s-a pronunțat numele "părintelui iubit", lumea s-a ridicat și a început să ovaționeze. Miliardarii din primele rânduri, acoperiți

de aur și țepeni ca niște cutii de conserve, băteau din palme în ritm și scandau cu disperare “A-ta-türk! Tür-ky-ie!”. “Ceașescu pe-ce-re” era exact același lucru. Exact același lucru. Am renunțat să cânt deși începusem. Vesticii erau foarte bine dispuși de reacția publicului. Nu mai pățiseră așa ceva. Nu înțelegeau de ce noi și estonienii ne-am îngălbenit. Din păcate, nu am reușit să-i lămurim. Mecanismul dictaturii, împilării, siluirii era ceva străin de clișeele lor mentale. Tot așa nu puteau pricepe de ce nu venim cu ei la Swiss Hotel pretextând că piscina e prea scumpă, când biletul costa “doar” 13 mărci germane.

Ajunși aici, ar fi momentul să aruncăm o privire peste republica Turcia, moștenitoare a mai multe opulente imperii care au strâns, cândva, bogățiile lumii. În primul rând, sintagma “stat laic” eu nu o pot pricepe. E ca o scoică pe care nu o pot deschide să aflu ce-i înăuntru. Văd prin ce se deosebește un om laic de un om al bisericii, însă nu pot pricepe un stat laic când acesta se definește ca democratic. Am văzut ce este o republică islamică - e cazul Iranului - și m-am lămurit cam ce ar fi statul religios. Dar care să fie particularitatea așa-zisului “stat laic” față de un alt stat normal guvernat? Urmașii lui Atatürk nu au reușit să mă lămurească.

În prezent Istanbulul este un oraș european, pe drept cuvânt. Civilizația occidentală este la ea acasă. Cartierul în care ne-au cazat era chiar unul dintre cele mai elegante. Mă simțeam ca în Frankfurt, sau în Berlin... aproape nici o diferență. Iar acest grad de civilizație urbană nu se manifesta doar pe dinafară. În birouri, în locuri publice, în locuințe totul era O.K. Au și ei blocuri, dar cum poate să arate un hol de bloc! Mă gândesc cu regret că Timișoara, cu toată tradiția ei central europeană, nu va ajunge la un astfel de standard de civilizație nici în douăzeci de ani. Și totuși, de cinci ori pe zi văzduhul Istanbulului e sfâșiat de strigătele muezinilor din sute de geamii, amplificate electronic astfel încât să acopere zgomotul aglomeratei metropole. Turcii

se strâng ca o armată disciplinată și își fac mătâniile cu o rigurozitate mașinală. Și atunci cum rămâne cu “statul laic”? El ar fi ceva în analogie cu ceea ce la noi s-a numit “omul nou”. Tineretul Istanbulului privește islamismul cu disprețul omului învățat față de țăranul analfabet. Am încercat să discutăm despre religia lor cu câțiva tineri intelectuali turci. Îi stânjenea subiectul. Aveau aceeași atitudine ca și a noastră pe vremea materialismului dialectic și istoric. Se eschivau. Parcă am fi fost spioni, provocatori. Fuseseră temeinic îndoctriinați că religie înseamnă terorism, cu argumentele activiștilor noștri din perioada instaurării dictaturii proletare. Nu încercau să vadă măcar critic, dacă nu obiectiv, ce ar fi bun și ce ar fi cu adevărat rău în religia părinților lor. Ei au fost făcuți ateii și cu asta s-a eliminat problema. Dar pe planul conștiinței situația e la fel ca și pe plan geografic. Ce se află la vedere, arată cum trebuie. Însă dincolo de Istanbulul europeanizat, Asia geme de întuneric, de sărăcie, Asia crede în Allah și poartă hangerul la brâu. Cu mare fereală ni s-au șoptit aceste lucruri. Pentru că noi intenționăm să pornim pe cont propriu într-un cuprinzător tur al Turciei, s-o cunoaștem mai amănunțit. Atunci am fost sfătuiți să nu ne abatem de la traseele turistice bine stabilite, pentru a nu avea surprize neplăcute, Aveam să vedem, la câțiva kilometri de stațiunile luxoase de pe malul Mediteranei, oameni trăind în condițiile evului mediu, hrănindu-se cu turte de făină uscate la soare, fierbând-și ceaiul cu balegă de cămilă, adăpostindu-se în ruine sau pur și simplu în corturi. Statul european, republica laică sunt valabile în orașele de pe principalele căi de comunicație și în zonele frecventate de turiștii străini. În rest, Turcia încă trăiește agonia marelui imperiu prăbușit. De aceea poliția și armata sunt atât de temute și acționează atât de brutal și de compact. “Statul laic” este o utopie ca și victoria finală a comunismului. Iar reprimarea credinței este criminală și împotriva naturii chiar dacă se îndeplinește la porunca unui

“dictator luminat” ca Atatürk. Am încercat să-i liniștim pe prietenii noștri turci că instinctul lor religios, încă neatins, nu e ceva de care să se rușineze și să se chinuie să-l ascundă doar pentru că așa sunt instruiți la “învățământul politic” al lor. Le-am spus, din propria noastră experiență de persecutați din acest punct de vedere, că omul fără Dumnezeu e ca smochinul fără soare. Toți suntem îngroziți de terorismul islamic. Însă religia, care poate lua forme aberante, nu se confundă cu credința. Religia este doar un înveliș, un set de norme stabilite de oameni cu anume interese, în esență politice. Pe când credința este trăsătura noastră divină, fără de care am fi doar obiecte neînsuflețite. Iar credința nu se referă la un X sau la un Y, ci la Unul. Acela e creatorul. Și aici am făcut propagandă creștină, speculând frica lor educată față de aspectul criminal al fundamentalismului. Dacă Dumnezeu este Tatăl, ce tată poate dori uciderea copiilor săi? O religie care se impune cu sabia nu poate fi adevărată; ea nu poate veni de la Dumnezeu. Dumnezeu ne-a dat viața; a ucide înseamnă a anihila viața. Uciderea, indiferent de motiv, este actul contrar Creației, este gestul suprem împotriva lui Dumnezeu. Cuvinte grele pentru turci, care cred că Mohamed este adevăratul profet și instrumentul convertirii este sabia. Desigur, un muftiu ne-ar fi putut răspunde, însă partenerii de discuție nu aveau nici cea mai superficială educație religioasă. Ei știau, conform tradiției, că Iisus din Nazaret a hulit când a afirmat că este fiul lui Dumnezeu. Turcii l-ar accepta pe Issa ca profet întrucât a spus și lucruri adevărate, dar nu pot concepe să-l vadă pe Atotputernicul într-un fiu al omului, născut din femeie. Atunci să ocolim acest punct - le-am propus - deși el este adevărul nostru esențial, și să analizăm doar mesajul lui Iisus. Mesajul Lui se reduce la un singur cuvânt: iubire. Versurile lui Yunus, pe care le cântăm, asta spun deși Yunus a fost un musulman dintre cei mai importanți. Și dacă atunci, în acele timpuri îndepărtate, islamul era atât de aproape -

ca filozofie - de creștinism și atât de tolerant cu toate religiile altor neamuri, cum de s-a putut ajunge la glorificarea crimei ca act de credință?

Aici lucrurile se complică. Acei mistici superbi erau arabi. Turcii sunt doar un trib sărac și năpăstuit din Asia, care, mânați de nevoie și munciți de un complex colectiv de inferioritate, nu au găsit altă soluție de supraviețuire decât să accentueze învățătura profetului Mohamed în partea care le convenea. Și mânați de acest complex și înarmați cu această ideologie au ajuns să supună lumea prin sabie. Legile lor sunt clare. Adevărul trebuie adus la cunoștința tuturor popoarelor. Cei care i se opun, nu sunt vrednici să-l primească. Deci li se va da cu forța, iar dacă nici așa nu merge, vor fi eliminați. Dar oare creștinii catolici nu au făcut același lucru în America, în Africa, în insulele îndepărtate? Ba chiar în Bizanț, centrul lumii creștine!?

La urma urmei, cu ce e mai bună o religie decât alta? Religia nu este decât o realitate de suprafață. Partea vizibilă. Ea nu este decât gestul spre Dumnezeu. Gestul lui Toma de a pipăi rana Mântuitorului. Credința este altceva. Ea este realitatea profundă. Ea nu se vede. Ea nu se face. Ea este, în mod absolut. Pentru că religia nu-i decât un lucru al oamenilor; credința este a Domnului, după cum cântă psalmistul într-un glas cu dervișul. Omul religios merge la templu în ziua rânduită, urmează procedura rânduită tot de oameni, iar a doua zi își ucide fratele conform acestei rânduieli, crezând că o face în numele Domnului. Omul credincios nu vatămă nimic din ce a creat Domnul. El iubește lumea întreagă ca pe un singur suflet. Și cunoaște, chiar fără a știi, că toți sunt unul și Unul e în toți. Cum să ridici mâna asupra Lui? Credinciosul nu e obligatoriu creștin, sau obligatoriu musulman, sau obligatoriu budist, ori aparținând neapărat unei religii anume. El îl are, simplu, pe Dumnezeu înăuntru. Prin aceasta el este fiu al lui Dumnezeu. Dar numai un singur profet, din câți cunoaștem, a afirmat răspicat acest lucru și l-a susținut până la capăt: Iisus din Nazaret. De aceea

considerăm noi că el este Cristosul. De fapt, Adevărul este pretutindeni și oricine se poate apropia de El. Mulți au făcut-o, chiar fără a cunoaște Crucea. Credința lor i-a mântuit, iar nu cutare doctrină religioasă.

Ei, dacă practica ar fi așa ușoară ca teoria! Politicoși, amfitrionii noștri ne lăsau să debităm. După atâtea secole de tăiat capete, e greu să deprinzi altceva. Ateismul pe care dorea să-l imprime în ei Atatürk e monstruos și împotriva firii, dar el a văzut că ar fi singura soluție pentru a-i spăla de sângele de mâinile istoriei lor.

Dirijoarea era cea mai deschisă la dialog pe această temă. Ne-a povestit că familia ei a emigrat din Bulgaria, ca urmare a persecuțiilor naționale și religioase. Ea este o musulmană convinsă. Dar nu merge la geamie să se roage și nu duce o viață religioasă practică. Religia ei este doar o concepție de ordin intim. Auzeam în fiecare zi muezinul, de la masă, lucru care nu o emoționa în nici un fel. Era, s-ar putea zice, o musulmană teoretică. Ținea la statul ei social care o obliga să afișeze ateismul politicii statului. Și iar m-am gândit că la noi fusese la fel sub dictatură. Ne-a spus că e stânjenită de faptul că turcii sunt încă sub tutela culturii arabe și asta se vede cel mai bine în biserică, unde limba de cult e araba. Se considera umilită în numele întregului popor turc. Subiectul o irita vizibil; se revolta exploziv, fiind o temperamentală. În contrast cu drăgălașa ei fiică, o adolescentă rațională și atee, produs tipic al educației moderne. Nu știa că în România se slujește în limba națională și a fost surprinsă și bucuroasă că nu mai folosim slavona. I-am spus că nici în biserica catolică nu se mai folosește latina deși avem catolici de atâtea limbi. Apoi i-am povestit cum m-am căsătorit eu, ortodox, cu o catolică. Și i-am demonstrat cât de superficial și cusut cu ață albă e conflictul interconfesional la noi. Bisericile au interese lumești chiar și în lumea creștină - ba chiar mai mult decât în cea musulmană -, însă oamenii au suflet,

unii au chiar și minte, deci își dau seama de unde vine răul. Toleranța religioasă și națională din Banatul nostru i se părea incredibilă după experiența perioadei bulgărești a copilăriei. Cel mai important lucru a fost să ne punem de acord că toleranța, oricât de imperfectă, este o soluție mult mai bună decât ateismul general. Iar deasupra toleranței s-ar afla iubirea necondiționată, acel concept la care doar puțini aleși au ajuns, deși au trecut două mii de ani aproape de când marele Învățător a indicat Calea spre ea, astfel încât să o vadă și orbii.

O splendidă ilustrare a acestei concluzii aveam să o trăiesc după o săptămână, la Antalya. Hoinăream prin oraș, leșinați, pe 40° C deși fuseserăm avertizați să nu ieșim din hotel că e prea cald pentru noi. Dar doream să vedem și să aflăm cât mai multe. Umblând fără hartă și fără țintă, am nimerit în cartierul mizerabil unde locuiește sărăcimea. Case de lemn constând dintr-o singură încăpere, cu perdele în loc de uși, ca să nu intre muștele, în care nu se află decât un fel covoare, perne și niște lavițe joase pe lângă pereți. Într-un colț, o momâie îmbrobodită până peste ochi fierbe ceaiul sau mâncarea, pruncii se tăvălesc prin jur sau prin praful din fața pragului, fără să-i deranjeze pe bărbați, care zac pe jos cât e ziua de lungă, în semiîntunericul odăii fără geamuri. Beau ceai, fumează, joacă zaruri, clevetesc ori doar se odihnesc de atâta transpirat. Dacă unul vine într-o zi cu un ban acasă, în ziua aceea e bogat, face chef. Dacă nu e post. Cum trăiesc în restul zilelor, din ce, nu știu. Au, totuși, găini, capre. La muncă nu-i mână nimeni. E prea cald. Copii fac unul după altul, că așa vrea Allah. Ce mănâncă? Allah știe. Mor? Așa a fost să fie. Asta-i lumea de când e ea lume. Nimic nu se poate schimba. La doar câțiva metri se înalță hoteluri superbe, cu aer condiționat, instalații satelit, marea e brăzdată de iahturi somptuoase și de șalupe rapide, dar astea nu-i ating, toate astea pentru ei nu există. Sunt vedenii, accidente, păreri, ispite.

Treceam printre cocioabe toropit de căldură, cu impresia că așa ceva nu poate fi adevărat, că am adormit și visez lângă o sobă încinsă. Aveam sentimentul că am ieșit din timp, că pe acest tărâm nu se întâmplă răsărituri și apusuri, anotimpuri, doar acest potop de lumină stă și va sta pe străzi și pe case pentru totdeauna. Eu însumi mă mișcam foarte lent, cumva atemporal, nu pășeam ci mă scurgeam ca o ceară la vale, complet anesteziat de căldură, de mirosul de smochin încins, de trandafir, de ceai, de toate parfumurile Asiei topite laolaltă în acest aer cleios care intra nu pe nări ci prin toți porii dilatați. Am urmat ca hipnotizat sunetul unui ney, până m-am trezit înăuntru uneia dintre acele ascunzători care nici nu se puteau numi case. Aici era mai răcoare, nu mă bătea soarele în cap. Gazda mi-a oferit un loc să mă așez și abia atunci am realizat obrăznicia de a pătrunde acolo neinvitat. Nevastă-mea era și ea stânjenită, însă înăuntru mai erau două femei tinere, învelite în tradiționalul cearșaf și citind dintr-o carte. Pe măsură ce mă adunam, priveam în jur. Pereții erau acoperiți cu citate, fie pe foi, fie scrise direct pe tencuiala albă. Fiind scrise în turcă și în arabă, nu le puteam înțelege, dar sub ele se distingeau nume ca Omar Kayam, Saadi, Hafez și alții pe care nu-i cunoșteam. Erau dovezi ale gustului gazdei pentru ce a avut mai frumos și mai bun gândirea și simțirea islamică. Pe jos se găseau cutii și lăzi cu tot felul de mici obiecte vândute de comercianții de suveniruri, dar aceste obiecte prezentau o particularitate ciudată: erau rupte, sparte, incomplete; rebuturi sau resturi de suveniruri. Apoi cantități mari de scoici, melci, goange uscate și alte vietăți ale Mediteranei. Iar în colțuri: mormane de cărți. Muzica aceea absolut năucitoare se degaja dintr-un casetofon vechi, hârbuit. Alături, îmi zâmbea din toată inima un bărbat tuciuriu, mustăcios, slinos, știrb, urât ca un duh rău. Însă dincolo de urâtenia lui teribilă, o căldură duioasă vibra dătătoare de liniște, de pace, de bucurie. Atâta iubire nu se revărsa din toți turcii pe care-i întâlnisem până acum, luați la un

loc. Nu vorbea englezește și nici o altă limbă cunoscută mie. Câteva cuvinte turcești am învățat și eu și Mariana, însă insuficiente pentru a lega o conversație. În mod ciudat, cu omul acela ne înțelegeam perfect. Am înțeles că ne invită să ne conformăm imboldurilor noastre naturale fără nici o reținere. M-am îndreptat spre o cutie cu cochilii căci îmi plac și nu mai văzusem atâtea la un loc. Am găsit un melc care parcă mi s-a lipit de palmă când l-am cuprins. Melcul acela avea să-mi spună ceva. L-am ascultat. Și iar timpul a încetat în jur. Am văzut doar, ca prin ceață, mâna turcului care o închidea pe a mea în jurul cochiliei aceleia, de parcă ar fi consimțit la o unire tainică între mine și vietatea marină. Am realizat că mi-a dăruit-o. Mi-am revenit ca dintr-un vis și am început să discutăm. Ficare pe limba lui. Am aflat că e poet, cartea pe care o citeau fetele e scrisă de el, casa lui e un fel de club al fanilor, un fel de bibliotecă unde oricine poate intra să citească versurile lui ori ale marilor poeți ai Orientului, pe care el îi admiră și se străduiește să-i continue. Răsfoindu-i cartea, ne-am întâlnit cu multe din cuvintele oratorului lui Saygun. Nu era pagină pe care să nu întâlnești “iubire”, sau “prietenie”, sau “splendoare divină”. I-am povestit că și eu sunt scriitor, că am aceleași gusturi poetice și gândesc la fel. Ce nu aveam eu era acea căldură a iubirii care învăluia acel om permanent, chiar când își îngăduia să facă șmecher cu ochiul către cele două cititoare năucite. La urma urmei și acelea erau lucrarea Creatorului. Care a făcut această lume frumoasă și plăcută sufletului și trupului omului, câtă vreme omul mai știe să se bucure de tot ce-i în jur. Păcatul apare doar când această bucurie e ciuntită. Atunci se naște vina. La drept vorbind, păcatul vine după ea, ca o consecință, și nu invers, cum crede toată lumea. Omul vorbea ca un sfânt, ca un Fericit. I-a dăruit Marianeii o brățară din fire de piele și pietricele colorate. Am știut, deși nu ne-a zis, că nu-i un obiect neutru, ci unul impregnat cu energii benefice, ceea ce numim în

mod trivial “talisman”. Am simțit nevoia să-i ofer și eu ceva. Am dus mâna la buzunar. Atunci a făcut singura greșală: A crezut că vreau să-i plătesc și a protestat oprindu-mi mâna din gestul început. Până la urmă l-am lămurit că nu așa am gândit, ci vreau să-i las o amintire. Am văzut că avea un panou de catifea pe care prinsese cu ace fotografiile celor dragi, imortalizarea unor momente importante din viață, citate la care ținea în mod deosebit. Am vrut să-i las o poză sau un mesaj, ceva care să poată sta pe acel panou. Atunci m-a uimit iar. Mi-a spus că, pentru el, o bucățică din inima mea este deja acolo și a făcut gestul de a o prinde cu un ac imaginar. În plan nevăzut, tot ce spunea era real. Nu numai vorbele, ci și mâinile lui manevrau deopotrivă informații simbolice și energii efective. Am scos, totuși, o agendă în care aveam acte și alte lucruri mărunte, printre care o iconiță de care nu mă despărțeam niciodată, primită de la o mânăstire din Vâlcea. Era un obiect sfințit care începuse să facă parte din mine dar altceva nu aveam să-i ofer. Problema grea era că mă aflam în fața unui mahomedan, care o respectă pe Miriam aproape ca pe o sfântă, însă nu-i acceptă calitatea de Mamă a lui Dumnezeu. Am început să-i explic că deși îl numim în moduri diferite, Dumnezeu e unic și în El credem amândoi. Știu că ei nu sunt de acord cu reprezentări figurative ale Divinității, dar pentru creștini... etc, etc. Până când omul m-a întrerupt, cu multă delicatețe, și m-a lămurit că nu e cazul să-i explic nimic. Înțelege darul meu și e foarte fericit să-l primească. A pus icoana Fecioarei acolo unde mai înainte agățase inima mea și a privit-o cu dragoste și smerenie. Eu m-am simțit cumva contrariat. Oare să fie locul acelei imagini aici, între păgâni? Oare nu vrăjmașul m-a păcălit și m-a îndemnat să fac un asemenea dar? Apoi mi-am amintit că pe acest loc mai strălucesc încă urmele pașilor sfinților apostoli Petru și Pavel și zice-se că ar fi ajuns chiar Fecioara în carne și oase spre sfârștul vieții Sale pământești. Oare, de la așezarea islamului, o mai fi

vreo icoană creștină în acest centru de prim rang al răspândirii învățaturii lui Iisus? Ba nu, bine am procedat. Faptul că musulmanul a acceptat să expună în casa lui, la vedere, icoana noastră, mi s-a relevat ca o victorie a spiritului asupra rațiunii corupte și a materiei robite de vrăjmașul întunecat. M-am simțit, la urmă, împrăștiat, împăcat, îmbogățit. Deci am strâns mâna acelui frate și ne-am văzut mai departe de vizitarea Antalyei. Cu genunchii tremurând de emoție. Am realizat, în sfârșit, că noi am vorbit pe limba noastră și el pe a lui. Atunci cine a tradus? Oare s-a manifestat acolo în noi, ca și altădată, harul apostolic al comunicării “în limbi”?

Vom readuce vorba despre Antalya; acum să ne întoarcem la repetițiile de la Işık Lisesi. Ritmul era istovitor. Ziua de muncă începea cu o ședință de “voice opening”. Nu era prea plăcut să faci aplecări, torsiuni, salturi cu micul dejun copios încă în gușă, așadar am cam tras chiulul în primele zile. Până când am constatat că doar noi, românii și estonienii ne sustrăgeam de la această parte a programului. Adică reprezentanții fostelor țări comuniste. Ca să nu gândească și vesticii astfel, ne-am călcat pe comoditate și am intrat în rând. Estonienii - nu! Ei erau neînduplecați. De fapt, după cantitățile de vodcă pe care le consumau în fiecare noapte, era de mirare că prindeau prima repetiție a zilei. Ceea ce am respectat la ei a fost calmul și liniștea din camera lor, jovialitatea și politețea de la care nu abdicau chiar când abia se mai țineau pe picioare. Nu i-am auzit strigând, vorbind urât, râzând prea tare. Clătinându-se te invitau să bei cu ei, iar dacă-i refuzai nu era nici o supărare. Nimeni nu a avut nici cea mai mică neplăcere din cauza ebrietății lor. Iar când cântau, chiar nu le mai puteai reproșa nimic. Bașii erau impresionanți prin plinătatea sunetului și adâncimea registrului. Ne-au învățat, deși pentru artiștii lirici astea sunt secrete profesionale, tehnicile lor de coborâre a vocii.

Încălzirea cuprindea atât exerciții obișnuite unei ședințe de canto, cât și tehnici complexe de sugestie și autosugestie în

vederea realizării omogenității grupului. Procedurile de omogenizare începeau cu transmiterea roată a unui mesaj prin tot grupul, așezat în cerc. Apoi se trecea la comunicarea pe perechi. M-am trezit pereche cu Stefan, un neamț tipic, stabilit în Elveția. Despre Stefan se spuneau lucruri cam ciudate. Se știa că se droghează, că are pasiuni bizare, că e rece, că nu are prieteni, că nu comunică. Nu-și explica nimeni ce îl ține în Vox. E adevărat că avea o voce bună; însă nu avea spirit de gașcă, lucru indispensabil. Mari, finlandeza care conducea openingul, ne-a relaxat profund apoi ne-a pus să executăm pur și simplu tehnici de E.S.P. Stefan se afla cu spatele la mine. Am văzut împrejurul lui platoșa groasă care îi obtura capacitatea de a dăruia; apoi norul vâscos care-l ținea rece; apoi toate acele pete bizare... Mângâindu-l cu mâinile fizice și rașchetându-l totodată cu instrumentele subtile corespunzătoare, am smuls de pe el acele mizerii. Între timp m-am rugat intens pentru vindecarea acestei ființe care merita, ca oricare alta, să se poată mântui, să ajungă la înțelegerea adevărului. După câteva minute de efort concentrat am simțit că el începe, încearcă să facă același lucru pentru mine. Nu știu câte perechi au reușit să realizeze aceasta. Dar știu că, de atunci, Stefan “s-a lipit” de mine, a devenit perechea mea sufletească din acea adunare. Comunicarea verbală cu el a mers tot așa greu ca și înainte, însă îl simțeam și știam că și el mă simte la fel de aproape. La sfârșit, după încheierea turneului, despărțirea de el avea să fie cea mai grea. Îmbrățișarea aceluia neamț rece și dur ca un vârf al Alpilor, m-a strivit. Fizic și afectiv.

Deci ne aflăm în sală cincizeci de inși adunați din vreo douăzeci de state europene. Efectivul total al formației “Vox Europae” trece acum de două sute de membri. Totul a început în iarna lui 1982, când câțiva tineri germani și scandinavi, aflați în Austria la schiat, au încercat să cânte împreună cântece de Crăciun. Dirijorul Fritz ter Wey, tânăr și el, aflat pe aproape, a încheiat grupul și i-a venit ideea de a înființa un cor alcătuit din

cetățeni ai statelor Uniunii Europene. Fiecare membru fondator și-a chemat, din anul următor, prieteni cu calitate vocale; apoi au fost invitați prieteni ai prietenilor până s-a ivit necesitatea unor măsuri organizatorice, ansamblul fiind destul de mare. Așa a luat naștere Fundația “Vox Europae” cu sediul la Leiden, orașul natal al lui Rembrandt și al lui Marc, actualul președinte. S-au atras sponsori, s-a stabilit un regulament de funcționare, atribuțiile administrative nu au fost încredințate unor profesioniști din afară, ci totul e realizat de membrii corului. Și treaba merge perfect deși cotizațiile se achită în toate valutele europene și, uneori, se ivesc probleme bancare. Calitatea de membru se dobândește în urma unui test de aptitudini și cunoștințe muzicale. Există un consiliu director ales prin vot, care nu este remunerat, ba chiar are datoria să compenseze eventualele sincope financiare. La acest capitol apar, uneori, supărări, însă nimeni nu a ridicat vreodată tonul la cineva. Atmosfera de grup este ceva ce numai aici, în Vox, se poate întâlni. Toți ne spunem pe numele mic. Totuși fiecare respectă pe fiecare, nu ne tragem de șireturi. Bine-nțeles că s-au stabilit și strânse pritenii personale, s-au încheiat chiar căsătorii internaționale, dar camaraderia universală primează neexistând ceea ce se cheamă, în alte colective, “biserițe”. Dificultățile, problemele sunt rezolvate, dacă e cazul, prin efort comun. Sinceritatea și spiritul de într-ajutorare sunt legi aici. Aproape că nu există piedică de neînvinș, supărare peste care să nu se treacă. Deseori m-am gândit că acest grup ar fi un fel de confrerie de supraoameni, o societate aparținând unui stadiu viitor al omenirii; un model de cum ar trebui să funcționeze societatea umană pentru ca această lume să nu mai fie o vale a plângerii. Pare ciudat că unii dintre acești adevărați frați, reîntorși pe la casele lor, la locurile lor de muncă - deci în afară de Vox - sunt oameni obișnuiți, manifestând toate slăbiciunile și defectele omenești. Prin ce miracol, atunci, fiecare întrunire a corului îi

transfigurează pe toți conform unui statut ontologic mult mai înalt?

Din numărul total, doar un nucleu de vreo cincizeci se adună în fiecare vară undeva în Europa. Rând pe rând, țările din nord sau sud, din vest sau (mai recent) est sunt gazde. Un “meeting” durează cam două săptămâni. În prima, se pune la punct repertoriul acelei veri. Timpul fiind scurt, concentrarea e maximă și eficiența, uluitoare. Exercițiile de dimineață, calitățile excepționale ale dirijorului fac ca în acele câteva zile să se ajungă la definitivarea unui program de două ore, interpretat la cote artistice proprii ansamblurilor profesioniste. Casetele imprimare stau mărturie. În a doua săptămână au loc concerte în orașele mai însemnate ale țării organizatoare. Prin astfel de formă de turneu membrii formației au ocazia să ia contact cu realitățile locului, să cunoască tot mai mult din această mare patrie comună care se numește Europa. Schimbul de informație prilejuit de deplasarea corului este neprețuit ca mijloc de cunoaștere reciprocă, de înțelegere a celuilalt. Am spus “formă de turneu” căci nu e vorba doar de o deplasare în spațiu de la un concert la altul. Fiecare loc e cercetat cu curiozitate, programul turistic bogat bazându-se pe interesul cultural. Nu sunt doar vizionate peisaje și strânși de mână băștinași. Au loc schimburi culturale, corul fiind când protagonist, când spectator la manifestările organizate în reciprocitate de către gazde, tocmai cu scopul de a-și defini culoarea lor în mozaicul european.

În structura unui concert al Voxului se disting trei părți: o colecție de piese diverse din creația compozitorilor consacrați, condusă de dirijorul permanent al corului; un program consistent sub bagheta unui dirijor din țara gazdă, alcătuit din opera conașionalilor săi, în limba țării; o parte specială în cadrul căreia mici formații alcătuite din reprezentanții câte unei regiuni europene oferă publicului cele mai frumoase cântece ale zonei de unde vin. Ținând cont de faptul că în scenă fiecare interpret

se prezintă în costumul popular specific provinciei natale, parcă această secțiune e cea mai atractivă și mai gustată de publicul de oriunde. Misiunea de ambasadă culturală e pusă aici cu cea mai plăcută eficiență în slujba ideii de integrare europeană. Aici este schițat simbolic acel teritoriu fără bariere, fără gratii, fără vize, unde fiecare cunoaște, înțelege și respectă pe fiecare. Deoarece orice problemă particulară are implicații globale și rezolvările trebuie să vină din colaborare. O idee nu e, de cele mai multe ori, suficientă. Sunt necesare mai multe pentru a se contura cea mai bună soluție. Pentru a apărea mai multe idei, sunt necesare mai multe capete. Gânditoare. Care să nu judece la fel. Acesta e mesajul pentru cei care, în loc să priceapă că unirea face putere, obiectează cu teoria pierderii identității.

În societatea “Vox Europae” colaborarea e perfectă ca într-o comunitate utopică, însă fiecare este el însuși întrucât altfel, orice proiect de acest tip eșuează. Istoria ne-a învățat deja că uniformizarea, nivelarea, înregimentarea duc în mod necesar la aneantizarea sistemului. Moartea termică a universului. Cum de mai sunt unii care nu înțeleg asta? Dar să nu facem politică, nu este în spiritul Voxului. Dacă inițial intenția era să se reprezinte doar Comunitatea Economică Europeană, după 1989 au început să fie solicitate voci din fostele state comuniste. Intrările nu s-au făcut deodată pentru a nu strica omogenitatea. Criteriul cel mai fair-play s-a considerat a fi cel geografic, adică de la vest la est - ultimii sosiți fiind bulgarii. Evident, lărgirea spre răsărit naște probleme și aici. Cotizația anuală, taxele de participare, cheltuielile curente nu sunt la îndemâna noilor veniți. Soluția a fost să se eșaloneze contribuțiile bănești pe etaje de venit național. Asta înseamnă, desigur, stratificarea grupului deci stricarea omogenității, chiar dacă drepturile sunt aceleași. Când în program e stabilită vizitarea unui muzeu la care biletul de intrare costă ceva dolari, iar românii se desprind din grup sub un pretext oarecare, nu e bine; se afectează însuși spiritul de echipă.

De asemenea, când toată lumea se destinde, după un concert, într-un local de noapte unde se lasă salariul pe o lună al unui profesor din România, respectivul profesor pe unde să scoată cămașa? S-a luat măsura ca toate activitățile de ansamblu, chiar cele de recreere, să se programeze riguros, în funcție de posibilitatea efectuării plăților în prealabil, de către sponsori sau din bugetul fundației. E o soluție bună, nimeni nu trebuie să bage mâna în buzunar cât ne găsim împreună. Dar într-o seară, după repetiție, două suedeze îți bat la ușă și îți propun să mergi cu ele la un bar din apropiere întrucât te văd prima oară la un Vox meeting și vor să știe cine ești și ce fel de oameni trăiesc în țara de unde vii. Cum să le explici că nu-ți poți permite să le plătești nici o apă minerală? Ele știu care-i problema și te asigură că ești invitatul lor... lucru care te umilește oricâtă diplomație ar pune ele la bătaie. Trebuie să-ți calci pe inimă și să recunoști: ăștia suntem, atâta putem. “No problem” - ți se răspunde. Se cunoaște nivelul de trai din România. Dar asta nu trebuie să fie un motiv de separare, de excludere ori de marginalizare. Echipa europeană ar fi incompletă fără noi, iar membrii ei trebuie să aibe același statut. Din punct de vedere calitativ. Iar în ce privește cantitatea, acolo se pot opera retușări, compensații. Este ca la fotbal - mi se explică -, toți cei unsprezece jucători sunt necesari. Fiecare vine cu contribuția sa specifică. Deci fiecare are particularitățile sale, care fac ca salariile să difere. Din punctul lor de vedere, “salariul” plătit românilor sau ungarilor e mai mare deși contribuția lor nu e mai mare decât a celorlalți. Însă acestea sunt necesitățile noastre și acest preț trebuie plătit pentru a avea echipa întreagă. Sentimentul de jenă rămâne, totuși, în sfera contactelor personale, când constăți că ești invitat ba de unul, ba de altul, parcă prin rotație, la o cafea sau un ceai, de parcă s-ar fi vorbit între ei. Iar în Istanbul oferta e enormă. Tentația, uriașă.

După trei zile de repetiții intensive, eu am concluzionat că am aderat la Vox din greșeală. Nu sunt apt. Nevastă-mea, ca profesoară de muzică, n-are decât să prindă rădăcini aici, cântatul e meseria ei. Eu, însă, am să consider experiența asta drept o încercare nereușită. Nu credeam că a cânta în cor presupune un asemenea efort. Deși turcii ne supraalimentau și ne asiguraseră tot confortul, gâtlejul meu nu făcea față. Am hotărât să nu mai particip la repetiții. Am fost luat urgent la “depanat” de Brigitta, o belgiancă superbă, descinzând dintr-o veche familie nobilă flamandă și de Hanna, tiroleza foarte blondă și foarte albă domiciliată în nordul Italiei, logodnica tăciuniului Hüseyin cu care făcea un cuplu ca ziua cu noaptea. M-au consolată, m-au dădăcit, mi-au dat prăjiturele și ceai cu miere, însă m-au avertizat că în anii precedenți repetițiile fuseseră și mai dure. E timp puțin de repetat și trebuie să ne mobilizăm exemplar, nu să ne văicărăm și să abandonăm. Mai mult exercițiu pe parcursul anului, mai mult studiu vor rezolva în timp această situație explicabilă pentru un debutant. Dar, surpriză! Aproape toată lumea era în aceeași stare. Aproape toți erau epuizați, aerul umed și înăbușitor al Istanbulului îi răpusese. Ca atare, s-a schimbat programul. Dirijorii au priceput că avem nevoie de o pauză și, după ce trei zile nu ieșisem din clădirea liceului, de pe terasa căruia admiram doar seara târziu Bosforul și primul pod către Asia, în ziua a patra am pornit într-un tur al Istanbulului. Să fiu sincer, aceasta a fost ziua pentru care a meritat să batem atâta drum. Fabulosul Stambul!

Ce simplu trebuie să fie pentru un ignorant să debarce în portul dintre două continente. Dar când te duci acolo știind ce te așteaptă... Focarul civilizației Europei orientale nu-i decât un târg mai mare pentru foarte mulți compatrioți. Fie aici, fie în Serbia, fie în Ungaria bișnițarul român ajunge după o noapte de călătorie puturoasă, într-un autobuz înțesat și îmbâcsit. El trage la cel mai prăpădit hotel de pe cea mai murdară stradă din cel

mai mizerabil cartier, unde nu se poate odihni apoi iese cu noaptea-n cap să lupte pentru a scoate profit dintr-o marfă de calitate proastă, treabă în care trebuie să fie mai câine decât toată pleava Asiei, toată țigănia Yugoslaviai, toată moșicimea rusofonă. Permanent terorizat de mafiile locului, umilit de autorități, jecmănit de vameși sau chiar tâlhărit la drumul mare, expus la accidente deci în permanentă stare de alertă, cum să-și poată un astfel de om să-și bucure ochiul, să-și delecteze mintea, să-și rafineze spiritul între comori cu care el nu vine în contact chiar dacă se freacă de ele toată viața - nu zilnic, dar măcar o dată pe săptămână? Într-o privință, acest specimen este de invidiat: el nu are complexe. Pentru el lumea e mică și nimic nu-l poate bulversa; totul se poate cuantifica și ce nu curge aici, pică dincolo. Valoarea unui lucru rezultă din cantitatea de material și numărul de ore lucrate, fie că-i vorba de o rigolă, fie de a opta minune a lumii. Astfel de oameni trec zilnic granițele României. În număr mare. Pentru neamurile din jurul nostru, aceștia sunt românii. Am știut mereu despre turci că sunt primitivi, sălbatici, cu apucături periculoase, că Istanbulul e un cuib al corupției și al perversității. Așa o fi fost cândva. Acum, însă, încep să pricep de ce turcii ne consideră pe noi lumea a treia, deși suntem mai europeni decât ei, și ne privesc de la înălțimea stăpânului de sclavi. Tot ce cunosc ei despre români este jegul apocaliptic de la Balkan Pazar, unde sosec autobuzele, sau de pe platoul de la Bayazit, unde se desfășoară efectiv comerțul. Mediile interesate au construit clișeul potrivit căruia, dacă românii n-ar avea acest debușeu, ar muri de foame. Cum rămâne atunci cu compatrioții noștri care au salarii bunicile, dar își petrec week-endul prin piețele de dincolo de frontiere pentru a-și dota casele cu gresie italiană sau cu instalații electronice japoneze sau cu mobilier stil?! Nu disperarea, nici mizeria nu-i mână, ci pofta de câștig nelimitat. Sărmanii!

După ce călătorisem spre Istanbul în condițiile pe care le-am prezentat mai înainte, iată că pornim în turul orașului într-un autocar cu covor pe jos, fotolii de catifea, curat și aranjat ca o casă unde se așteaptă musafiri deosebiți. Ghidul arată ca scos din cutie, nu-i brunet și vorbește patru limbi în afară de turca maternă. Exprimarea lui e corectă, elegantă, nu-și permite familiarisme sau licențe cu clienții, chiar dacă știe că sunt artiști. Totuși, nu e rigid nici înțepat. Glumește chiar în timp ce numără. Ne expune pe scurt istoricul orașului. Zice că numele Cornului de Aur vine de la luciul ce se așterne pe fața apei la ceasul apusului. Eu știam că vine de la comorile negustorilor armeni și genovezi, locuitori ai cartierelor de pe maluri. Se zice că aceștia, oameni având comerțul în sânge, strângeau averi uriașe, pe care le îngropau în preajma casei, neîndrăznind să le investească ori să le cheltuie deoarece stăpânirea otomană fiind cu ochii pe ei, le-ar fi confiscat totul.

Ne-am îndreptat direct spre piața Sultan Ahmet, centrul turistic al orașului. Pentru a-l năuci pe vizitator chiar de la început, palatul Topkapi este primul obiectiv de pe lista oricărui ghid. Deși am ajuns cu o oră înaintea deschiderii, platforma din fața porții Bab-i-Salaam era înțesată de lume. Grupuri de chinezi, americani, africani sau chiar australieni se țineau de ghidul local ca puii după cloșcă, într-o înghesuială de concert rock sau meci cu miză. Abia după două ore am pătruns dincolo de zidul de incintă. Verificați corporal, căutați în bagaje, obligați să respectăm un anume traseu și orar prin palat, vesticii vociferau și nu înțelegeau să se conformeze, ceea ce sporea vacarmul și învâlmășeala. Grupurile se cam destrămau și amestecau în atari condiții, regrupările și apelurile pe aleile palatului dând o notă militărească distracției. Văzusem în copilărie filmul cu furtul vestitului hanger de aur. Știam că aici sunt expuse comorile celui mai bogat imperiu eurasiatic,

inclusiv diamantul “Cuiller”, tronul șahului Nadir și o grămadă de alte giuvaericele legendare.

Turul obiectivului începe, surprinzător, cu bucătăriile. O uriașă aripă a palatului destinată doar burții! Una mie două sute de bucătari trebăluiau aici. Înseamnă că se gătea cât pentru un oraș întreg. Și chiar s-o fi mâncat cândva din tonele de vase de porțelan, de argint, de sticlă dăruite de vasali sau prieteni ai sultanului din toate colțurile lumii? Primele săli conțin atâtea minunății încât, după puțin timp, intri într-o stare de incapacitate senzitivă, treci anesteziat, blazat pe lângă orice. S-ar spune că apare o reacție de apărare la contactul cu frumosul, cauzată de suprasolicitarea mecanismului admirației. Așa se explică viteza cu care se parcurg ultimele încăperi, ocolirea vitrinelor prea aglomerate, Abia ieșind de acolo în parcul cu smochini uriași, trandafiri și alte plante necunoscute omul își revine în simțiri și-i mulțumește lui Dumnezeu că pe fața pământului mai sunt și pomi și flori și ierburi, nu doar blide, străchini și pahare.

După câteva minute de nedescris, în care umbra copacilor seculari te umple de bucurie, urmează vizitarea haremului adică a aripii palatului rezervată în exclusivitate familiei domnitoare. Prost aleasă cronologia aceasta a traseului. De ce? Încăperile sunt minunat decorate și luminate dacă sunt destinate sultanului și beizadelelor. Însă spațiile în care își treceau viața femeile, sute de deținute din toate părțile Europei, Asiei și Africii, inspiră oroare. Păzite de eunuci înarmați, înghesuite mai rău decât ocupanții unui cămin de nefamiliști, cu odăi fără ferestre - pentru a nu fi ținta a nici unei priviri -, mănate ca vitele de către sultana mamă și victime sigure ale favoritelor temătoare de a-și pierde pozițiile, ori ale minciunilor oricărei slugi intrigante, cele mai frumoase fete din lume putrezeau de vii în întunericul celor câțiva metri pătrați de odăi unde erau depozitate pe viață între ziduri înalte și sinistre dincolo de care abia se zărește o bucată de cer. Gratii, lanțuri, uși de fier, paznici înarmați până-n dinți,

orificii ascunse pentru spionare și supraveghere. Singurătate și frică. Asta am simțit până în măduva oaselor parcurgând acele coridoare înguste unde lumina soarelui n-a pătruns niciodată. Singurătatea și frica s-au depus pe pereți, pe podele, au impregnat definitiv aerul, au creat o aură imposibil de anihilat. Căci am simțit iar nevoia să mă rog în acel spațiu malefic, să mai ușurez un pic din povara acelor trecute vremi de păgânism - nu de păgânismul religios vorbesc acum, ci de păgânismul în sine al vremilor, al oamenilor - însă toată iubirea și compasiunea unui suflet oricât de curat și de puternic nu poate fi acolo mai mult decât o luminiță pâlpâind în întuneric. Scris este că lumina va străluci în întuneric și întunericul nu o va putea învinge... dar de câtă lumină va fi nevoie pentru ca întuneric să nu mai fie? Am văzut femei și copii ieșind de acolo palizi, bolnavi, intoxicați. Se așezau pe iarbă tremurând terminați sau căutau toaleta să vomite. Ghidul explică mai departe că, din armata de nenorocite, mama sultanului - cea mai puternică persoană din imperiu - alegea, în funcție de criteriile ei, un grup de douăsprezece destinate însămânțării. Acelea erau îmbăiate, parfumate, bine hrănite, frumos împodobite. Pe celelalte, sultanul nici nu le știa. Avea el destule alte treburi pe cap. Între acestea douăsprezece începea o luptă pe viață și pe moarte pentru a produce pe viitorul sultan. Fiecare dintre ele ar fi fost în stare de orice pentru a fi pe placul eventualei soacre și a-i fi creat un avantaj spre a urca mai grabnic în cel mai prețios pat al imperiului. De bună seamă, un spermatozoid al sultanului era biletul nemuririi pentru oricare dintre aceste disperate. Însă de cele mai multe ori, a fi printre campioane devenea echivalent cu condamnarea la moarte întrucât invidia celor rămase pe dinafară ducea frecvent la omoruri plătite, repede mușamalizate, iar aceea dintre învingătoare care purcedea grea trebuia imediat lichidată de rivalele coalizate. Căci dacă ar fi născut băiat, ar fi devenit mai mare peste toate celelalte, viitoare conducătoare a

imperiului. E de mirare că se mai nășteau prinți la Topkapi, cu atâtea comploturi femeiești. Dar pericolul nu se sfârșea nici după nașterea eventualului moștenitor căci acela ar fi trebuit eliminat în folosul altuia. Asta se știa. De aceea, pentru a-și asigura progenitura, sultanul smulgea copilul de fragedă vârstă din brațele mamei și îl încredința unei paze strașnice. Să încercăm să ne imaginăm soarta acestor nenorocite și în cazul când “umbra lui Allah pe pământ” prefera să-și satisfacă poftele trupești cu băieți. Adică numai cu băieți. Cazuri din acestea au fost nenumărate, ele au rămas în folclor. Întregul harem șoma atunci, toate speranțele și ambițiile acelea se consumau în isterii înăbușite deseori cu iataganul sau cu lațul gădelui. De cele mai multe ori, perpetuarea dinastiei era exclusiv meritul mamei slăvitului stăpân, care putea aranja orice, chiar și apariția unui urmaș la tron. Față de imaginea romantică pe care oricine o are despre harem, realitatea de la fața locului e sinistă, e deprimantă. Ieșind din acel infern, am mulțumit iarăși că pot să pășesc liber pe iarbă, că am dreptul să fiu prăjit de soare și răcorit de vânt. După cum am văzut, nu orice muritor a beneficiat de aceste privilegii aici, în această replică otomană a raiului. Și am început să-mi fotografiez, fără noimă, nevasta printre arborii înfloriți, ghirlandele de plante necunoscute, tufele luxuriante de pe pajiștile dintre pavilioane. Să fi fost o compensație peste veacuri?

Am mai văzut acolo tezaurul. Să zică oricine ce-o vrea, mie mi-a fost lehamite de atâta aur, de atâtea nestemate. Toate erau frumoase, nu contest. Dar a pune atâtea la un loc, în asemenea cantități și la asemenea dimensiuni, mi s-a părut ceva de un prost gust greșos, de un prost gust nesimțit. Mutrele mărunților japonezi care se striveau să prindă un loc de unde să poată filma câte un exponat... ochii ieșiți din orbite ai câte unei cucoane oricum sugusată de lanțuri și coliere și brățări... prostrația și extazul atâtor armate de imbecili care se călcau în picioare și își

furau aerul de respirat pentru a ajunge să-și lipească nasurile de geamurile vitrinelor... în una dintre ultimele săli, prin care am trecut fără să mă uit nici la stânga nici la dreapta, am aflat că se găsea un fragment din craniul Sfântului Ioan Botezătorul. Fiind montat în aur, turcii l-au expus printre bijuterii. Nu s-ar putea zice că ei nu știau ce sunt acelea moaște. Tot în Topkapi se păstrează obiectele personale ale profetului Mohamed și chiar o amprentă a piciorului său în sol, pietrificată. Dacă ei, deși iconoclaști, venerează așa ceva, precis că au putut înțelege ce valoare spirituală au pentru creștini sfintele moaște ale celui mai mare dintre cei născuți din femeie. Dar când au jefuit și au stricat biserica în care se găseau, pe ei nu-i interesa, ca și pe struți, decât ce strălucește. Faptul că Patriarhia ortodoxă nu a încercat până în ziua de azi să le răscumpere dă de gândit. Oare acelea sunt cu adevărat moaștele sfântului sau doar așa cred turcii? Din acea mulțime de vizitatori doar noi, ortodox și catolică, am zăbovit în fața acelei vitrine. Nu știu de ce mai întâi m-am mirat, pe urmă n-am simțit nimic. Oricum, vizita la palatul sultanilor îmi dăduse deja lecția pe care trebuia s-o învăț aici: mare este lucrarea Domnului, urma păsării în văzduh e rezultatul strădaniei omenești.

Lecția asta o primești la fiecare pas în acest Stambul ce

“nu are preț și asemănare,

e între două mări precum un chihlimbar,

ce dacă-l pui pe un cântar

trage mai mult decât un soare” - zice poetul. Și la ce i-au

folosit întreitele ziduri? Turcul prost a adus împotriva lor un tun

cât o corabie. Ce nu le-a spart. Până la urmă au fost trecute tiptil,

printr-o porțiță. Și de la porțița aceea s-a tras prăbușirea unui

strălucit imperiu. Zidurile întreite mai înfruntă și azi... ce?

Apoi, iată catedrala Înțelepciunii Divine. Ieri biserică

creștină; azi geamie; mâine...? Se zice că Iustinian ar fi visat-o,

iar apoi cei o sută de arhitecți și zece mii de zidari au

transformat cu mare fidelitate acest vis în realitate concretă. Ce demon l-o fi împins pe împărat să exclame în fața monumentului terminat “Solomon, te-am învins!”? Împărații nu găsesc în Scriptură versetul care spune că mai ușor trece cămila prin urechea acului decât bogatul pe poarta raiului. Iustinian și-a satisfăcut nu numai imensul orgoliu construind buricul bisericii creștine, dar a crezut că astfel își va spăla mâinile mânjite de sângele celor patruzeci de mii de răsculați trecuți prin sabie de generalul său Belizarie. Pentru a realiza proporția, să amintim că lupta pentru cucerirea Constantinopolului, cu tot cu măcelul ce a urmat intrării turcilor în cetate, s-a soldat în total cu trei mii de victime. În acea zi străzile s-au transformat, scriu cronicile, în râuri de sânge. Atunci în ce o fi transformat unsul Domnului, Iustinian, orașul după înfrângerea revoltei Nika? Nu știa el că sângele cere sânge? Multe nu a știut înțeleptul împărat al creștinilor rămas în istorie ca un ctitor și reformator. Nu a știut, probabil, nici că slăvitul său predecesor care a pus fundația Sfintei Sofii, marele și sfântul Constantin, nu a ajuns “înger al Domnului” nici “asemenea Fiului”, cum îi profetiseră episcopii după ce și-a ucis fiul, soția, nepotul, cumnatul - ca să nu-i pomenim decât neamurile. Și poate așa se explică graba și insistența cu care măriții monarhi au convocat și au condus conciliul unde și-au luat precauția de a decreta că nu au nimic de plătit pentru faptele lor, nimic de reparat, nici o oală spartă de lipit, deoarece Christos ne-a răscumpărat pe cruce toate păcatele trecute și viitoare deci accesul lor în ceruri, unde vor fi tot regi, e dinainte garantat. Dumnezeu să-i ierte pe toți și să-i răsplătească după mare mila Sa!

Nu-i de mirare că, având astfel de antecedente, orașul care a rezistat la șaptesprezece asedii ale barbarilor a ajuns să fie pustiit de frații creștini de la Roma. Acesta a fost de fapt singurul jaf de trei zile al Constantinopolului. Au smuls frații catolici sfintele icoane din ramele de aur și argint, au apucat

odoarele toate din casa Domnului, le-au topit să bată monedă și să se întoarcă în Apus bogați din expediția vitejească împotriva păgânătății. Ei au spurcat templul clădit pe sânge, nu bașbuzucii care doar în câteva ceasuri au luat tot ce se mai putea lua din cea mai strălucită cetate a lumii; căci atâta mai rămăsese după trecerea apărătorilor credinței adevărate.

O legendă povestește că mai mulți bătrâni, laolaltă cu femeile și copiii ce nu erau ași de rezistență armată în fața osmanlăilor, s-au refugiat și s-au baricadat în interiorul bisericii crezând că acel spațiu va rămâne, printr-un miracol, neviolat de păgâni. Au plătit cu viețile lor naivitatea, în timp ce episcopii, atât cei greci cât și cei catolici, pentru prima și ultima oară împreună, îi împărțeau în ambele rituri, de-a valma. Pe când turcii își croiau drum prin mulțime cu iataganele, câțiva preoți au ridicat sfintele potire și au intrat cu ele în zidul dinspre miazăzi al altarului, care zid s-a închis în urma lor și nu-i va slobozi iar afară decât în ziua când Sfânta Sofia va redeveni biserică creștină. Ortodoxă? Catolică? Poate greco-catolică? Legenda nu specifică. În aceeași zi Mehmet a intrat călare în uriașa clădire și a poruncit să nu fie stricată, ci transformată în geamie. Atatürk n-a vrut-o nici geamie. El a făcut-o muzeu.

Cum de permite Dumnezeu toate acestea? Iată o întrebare pe care și-o pun în fiecare zi acei sărmani care au citit "Geneza" de zeci de ori fără să înțeleagă că Adam a avut libertatea de a gusta din toate poamele grădinii, deși nu toate îi erau bune, și Tatăl știa ce va urma.

Asemeni celei mai mari biserici creștine - Sf. Petru din Roma - și Hagia Sofia se sprijină pe coloanele de diverse culori, lungimi și grosimi răpite acelor superbe temple antice de pe țărmul Mării Egee, unde s-au cristalizat liniile directe ale culturii europene. Coloanele albe de la Milet sau Letoon, vestitele coloane verzi rezultate din demolarea templului Artemisei din Efes - una dintre minunile lumii antice - stau

mărturie barbariei de care au dat dovadă, în timpurile cuvioșilor împărați, primele generații de creștini de după persecuțiile suferite din partea romanilor politeiști și idolatri. Tot ce a fost monument antic a servit drept carieră de piatră sau depozit de materiale pentru constructorii epocilor următoare, însă furia consecventă cu care primii creștini slobozi au distrus edificiile de cult ale părinților lor ne demonstrează cât de greu îi este omului - și nu doar omului de atunci - să se pătrundă de adevărul simplu, elementar revelat prin încarnarea Verbului.

Necazul cel mai mare a fost că nu am putut să mă rog acolo. Am încercat de nenumărate ori, în diferite puncte ale navei centrale, în fața altarului, între coloane, dincolo de ele. Am vrut să încerc și sus, pe galerie. Urcând pe panta în spirală situată în grosimea zidului, mi-am dat seama cum au putut să dispară acei preoți în perete. Nu câțiva preoți ci un întreg detașament de cavalerie, cu cai cu tot, s-ar putea adăposti în spațiile din interiorul zidurilor. Câte încăperi și căi de comunicare secrete s-or mai afla ascunse în întreg complexul, cred că nici un patriarh nu a cunoscut vreodată în totalitate. Turcii au transformat-o imediat în geamie deci nu a mai fost posibilă cercetarea. Astăzi, Sfânta Sofia, despre care credem că știm totul, s-ar putea să pună probleme de același tip ca marea piramidă de la Gizeh. Așa cred eu că trebuie citită legenda. Deci am ajuns sus, în zona centrală a galeriei, și acolo am reușit o clipă de reculegere. Însă cuvintele care s-au înălțat din ființa mea nu erau ale mele. Altcineva încerca să... M-am oprit, mai ales că ceilalți din grup mă chemau jos, să ieșim și să pornim spre următorul obiectiv, doar aveam un orar de respectat. A trebuit să cobor în grabă. Port încă regretul că nu am reușit poate să ajut... pe cine? Recunosc că m-am și temut. Știu ce păcat grav e să te lași dominat de frică. Dar acolo nu am reușit să-mi asigur protecția propriei mele ființe spirituale. Vibrațiile spațiului acționau asupra mea ca în acel coșmar în care cineva vine să mă

ucidă și eu deschid gura să strig după ajutor, însă oricâte eforturi supraomenești aș face, din gâtul meu nu pornește nici un sunet. Să fie acest coșmar al meu intuiția pedepsei veșnice a acelei entități care a încercat să strige prin mine? Și poate încearcă mereu, cu fiecare vizitator însuflețit de gânduri mai pioase decât ale turiștilor obișnuiți, care vin doar ca să caște gura la pereți și să fotografieze.

Recunosc acum că m-am aflat într-o stare de nervi neobișnuită pe parcursul acestei vizite. Chiar și acum acea stare revine, când îmi reamintesc. Spuneam mai sus că, în general, oamenii intră cu bocancii în spiritul altor locuri și timpuri. Unii am reușit să descălțăm acești bocanci. Nu e suficient. Ba e chiar periculos. Când pășești desculț pe jar, de cele mai multe ori te frigi. Deci, pentru început, e necesară abilitatea de a găsi drumul optim, pe lângă zonele cele mai încinse. Mersul prin foc e o altă etapă. Am suferit mai multe “bășici în talpă” în Turcia și numai eu sunt de vină. Pentru cei nedepriși cu sensul figurat al vorbelor trebuie să relatez o întâmplare foarte concretă de pe malul Mediteranei. Am coborât să mă scald într-o zonă stâncoasă, abruptă deoarece pe plaja amenajată accesul se permitea doar contra cost. În acel loc sălbatic și neprimitor se bălăceau doar doi copilași din aceia care la noi s-ar numi “copii ai străzii”. Căci au și turcii așa ceva, vremurile când cantitatea de urmași constituia motiv de mândrie au cam trecut și la ei. Când au văzut pe unde am de gând să intru în apă, copiii mi-au făcut semne desperate să ocolesc prin altă parte. Locul era dificil, însă copilașii n-au de unde să știe că m-am descurcat eu în ape mai adânci și mai tulburi - am gândit. Credeam că ei vor să-mi indice un loc mai propice pentru lansare, ceea ce nu era cazul la experiența mea de fost marinar. Am intrat deci printre stâncile alunecoase, pline de vegetație prin locul pe unde pornisem inițial. Imediat m-a ars ceva la tălpi, de am sărit ca mingea. Am ieșit cu eforturi mari de acolo căci tălpile mă

dureau cumplit. O durere paralizantă, care urca până în bazin. Semăna cu o criză de sciatică de jos în sus. Când mi-am cercetat tălpile, erau pline de spini de arici de mare. Acei spini au însușirea de a se afunda singuri în carne și, datorită structurii lor aparte, nu pot fi scoși cu acul, ca orice așchie. Nu pot fi scoși nicicum. Am șciopătat o săptămână până când fiecare spin a generat în jurul său câte o punguță cu puroi care spărgându-se, spinul era eliminat natural. Nu doresc nimănui acea suferință. Dacă aș fi ascultat de copii... Și iar intervine simbolul: copiii sunt puri, în ei cunoașterea e nealterată, necoruptă. Știam asta. Și atunci? Orgoliul! Orgoliul că tu știi. Orgoliul că tu poți. Orgoliul că tu faci. Niciodată, oricât ne-am strădui, nu vom reuși să cerem suficient iertare. Pentru tot ce avem impresia că știm. Pentru tot ce ne închipuim că putem. Pentru tot ce ne amăgim că facem noi. Și atunci, să nădăjduim... e singura cale; calea întreită a virtuții.

Bine-bine, a transformat Mehmet Cuceritorul biserica cea mare în geamie, i-a ridicat patru minarete de unde glasul muezinului să proclame adevărata credință, totuși Aya Sofia e durată de mâinile ghiaurilor, care se închină unui profet mincinos. Prea mare pentru a fi dărâmată, nesatisfăcător modificată, clădirea cea uriașă îi stătea binecredinciosului sultan Ahmet întâiul ca un os în gât. Dacă Mohamed a putut să taie în două luna de pe cer și să ascundă o jumătate în mânecă, atunci el , Ahmet, umbra lui Allah pe pământ, de ce n-ar putea zidi adevăratului Dumnezeu un lăcaș mai mare decât al necredincioșilor, cel mai mare lăcaș al Domnului din cele două lumi? În materie de orgoliu, stăpânii musulmani ai vechiului Bizanț îi depășesc pe înaintașii lor creștini. Ahmet i-a comandat grădinarul Mehmet, discipol al legendarului arhitect Sinan, o moschee nu doar mai mare decât Aya Sofia, dar având minaretele de aur. Cât ar fi costat așa ceva, Ahmet n-avea idee. Constructorul și-a dat seama pe dată că neonorarea întocmai a

comenzii sultanului îl va costa viața. Deși se distinsese prin lucrările de la Kaaba, locul cel mai sfânt al islamului, Mehmet a tremurat șapte ani până când, de voie de nevoie, a ajuns la ora recepției. La solemnitate sultanul, cel mai pios din toată istoria Turciei, a apărut cu o podoabă capilară înfățișând piciorul profetului, în semn de umilință. Dar, când a dat cu ochii de impunătorul monument, a înțepenit. Erau șase minarete, ceea ce constituia o blasfemie la adresa Mekăi supreme - singurul loc sacru investit cu dreptul de a deține șase turnuri. Apoi, nici unul dintre ele nu era de aur, după cum poruncise. Capul arhitectului fu destinat chiar în acea clipă să devină hrana câinilor vagabonzi, viețuitoare pe care Coranul îți interzice să le înfometezi ori să le persecuți. Capul acela nu era, însă, umplut cu paie încă. Păcătosului i s-a dat dreptul să se apere și apărarea a sunat cam așa: în limba turcă șase se spune “altı”, iar aurit, adică de aur, se spune “altın”, executantul s-a jurat că el a auzit când i s-a comandat “altı kule” și nu “altın kule”. El a făcut, deci, turnuri șase, și nu turnuri de aur pentru care, oricum, nu existau fonduri în vistierie. Sultanul, care îl prețuia pe Mehmet și n-ar fi vrut să-i curme cariera, a fost fericit de această nouă dovadă de înțelepciune din partea supusului său. Totuși. Istanbulul nu putea egala Meka deținând o geamie cu șase turnuri. Ce era de făcut? Arhitectul s-a declarat gata să demoleze unul. Dar treaba asta ar fi stricat armonia desăvârșită a ansamblului. Și ar fi știrbit puțin orgoliul sultanului care, cu voia sa ori poate doar printr-o întâmplare rânduită chiar de către Cel-de-Sus, egalase Meka. Evident, sultanul nu putea consimți la demolare. Și atunci a propus să se ridice un al șaptelea minaret, mai mic, la Meka. Astfel, el își păstra gloria de a fi edificat cea mai mare construcție din tot islamul fără a atenta la supremația, în materie de arhitectură, a principalului loc sfânt. Dar nu v-am spus esențialul: Moscheea Albastră, cum i se zice datorită culorii dominante a ornamentației interioare, își justifică apariția sub

cerul Istanbulului prin aceea că e cu un metru mai lungă decât Sfânta Sofia. Asta au vrut turcii: să fie a lor mai mare.

O tradiție ezoterică neacceptată de nici o biserică ne dezvăluie că al doilea principiu al Treimii Sfinte, respectiv - în creștinism - Fiul, se încarnează în diverse locuri și timpuri, sub diverse înfățișări, cu diverse mesaje, ca să ajute ieșirea câte unui grup uman concret dintr-un punct critic al evoluției. Pentru grupul respectiv acest moment rămâne în mitologie sub numele de "creație" sau "geneză". Această întrupare nu se face conform normelor noastre cu privire la continuumul spațio-temporal. Pentru că nimic nu e continuu. Nici timpul, nici spațiul. Poate așa s-ar explica răspândirea aparent nefirească a epifaniilor. Curiozitatea că islamul succede, în timpul considerat liniar, creștinismului și-ar găsi aici o explicație. În fapt, liniile proprii de evoluție ale diferitelor comunități umane, datorate condițiilor concrete de existență, generează o poliritmie în evoluția globală a speciei. Vedem că suntem contemporani cu triburi paleolitice. Nu-i putem percepe sau nu-i putem înțelege pe cei pentru care noi suntem în situația triburilor paleolitice. Asta nu înseamnă că n-ar exista și ei acum aici. Dăm dovadă iarăși de un orgoliu nebun dacă ne închipuim că tot ce există trebuie să se clasifice de la noi în jos.

Din păcate această speculație se sprijină pe mai multe sisteme de referință concomitent, ceea ce logica formală nu permite. Iar religiile în uz țin foarte mult la logica formală. Chiar în timp ce o încalcă. Vezi discuția în legătură cu luna tăiată în două, purtată de Dimitrie Cantemir cu un ilustru savant turc al timpului, savant dar musulman fanatic, pentru care Cartea Sfântă nu admite interpretare, adică nu conține nici un simbol. Foarte grav! Luna, satelit natural al Pământului, a fost pe merit tăiată cu sabia, cu o sabie adevărată, de un om în carne și oase, așa ca mine, așa ca dumneavoastră. Nu ne putem îndoi de acest lucru; pentru simplul fapt că e scris în Coran. Cum de a

ajuns Mahomed în Lună și a putut s-o taie, cum de Luna este din nou întreagă, măcar o dată pe lună, nu importă. Așa scrie, așa este! - declară omul de știință turc, încredințat că Allah e atotputernic. Ce ar vrea să însemne această poveste, nu se întreabă nimeni. Ar fi o erezie simpla idee de a pune astfel de întrebări. Și se nasc, din maximă pioșenie, fenomene de genul terorismului fundamentalist; fie islamic, fie hindus, fie budist, fie creștin... Terorismul nu e doar consecința fundamentalismului islamic. Spune cineva că în creștinism așa ceva nu e posibil? Doar Irlanda îmi vine imediat pe limbă.

Oare la capitolul “fanatism” să plasăm modalitatea de a pătrunde în moschee? După achitarea taxei de vizitare - deși geamiile Istanbulului sunt efectiv lăcașuri de cult, nu muzee - toată lumea primește o pungă de plastic și două cârpe. În pungă se bagă pantofii întrucât în casa Domnului nu se intră încălțat. De când e islamul, credincioșii nu numai că se descalță, dar se și spală pe picioare înainte de a intra la rugăciune. Am făcut pe prostul și am întrebat de ce e necesar să se procedeze așa. Omul de la ușă mi-a răspuns că înăuntru sunt multe covoare de preț și curățenia nu s-ar putea păstra altfel. Da, și Iisus a spus că cine s-a scaldat odată (nu “o dată”!), nu mai trebuie să-și spele decât picioarele pentru a fi curat. Unii dintre noi știu ce a vrut El să zică. Dar pentru musulmanul de la ușă problema curățeniei se pune explicit la nivelul solului. Oare făcea și el pe prostul cu mine? Cele două cârpe albastre se foloseau: una pentru acoperirea capului femeilor, cealaltă pentru ascunderea picioarelor ambelor sexe, așa e cuvincios. Să recunoaștem că aceleași cerințe privind ținuta sunt afișate și la intrarea în mânăstirile noastre creștine. Turcul are o explicație de ordin lumesc, în zona logicii de care aminteam, ca toate explicațiile adevărilor de credință la ei: cel ce se roagă stând în genunchi întâlnește cu privirea picioarele femeilor (și ale bărbaților) care-i trec prin preajmă. Asta îl determină să-și piardă concentrarea,

căci se excită, deci rugăciunea nu mai are eficiență. Am văzut că, pentru musulmanul dreptcredincios, fie el sultan ori bașbuzuc, prieteșugul homosexual nu constituie neapărat un păcat. Are Allah alte treburi decât viața sexuală a închinătorilor. Însă femeile sunt cel mai mare pericol în casa lui Dumnezeu, ele fiind impure n-ar trebui nici să se apropie. Totuși, pentru că și aceste viețuitoare ignobile au nevoie de rugăciune, li se face un loc în spate, pentru ca bărbații să nu le vadă, ba mai sunt și separate prin draperii și paravane. Pe chestia cu concentrarea.

În Moscheea Albastră e o răcoare plăcută și molcomă. E o liniște adâncă. Un spațiu ideal pentru rugăciune, pentru meditație. M-am așezat pe stratul de covoare ce acoperă întreaga incintă și am făcut ce făceau toți ne-turiștii de acolo: m-am rugat. Doamne, ce bine mi-a fost! Oare de ce la Sfânta Sofia asta nu s-a putut? După ce am simțit că sufletul meu a reușit să comunice liber cu Tatăl Ceresc, mi-am permis să dau frâu liber curiozității intelectuale. Am citit pliante, am discutat cu colegii musulmani. Între altele, l-am întrebat pe Hüseyin dacă bea sau nu vin. Omul a fost puțin încurcat întrucât nu ajunsese la o concluzie tranșantă în această problemă. El respectă, în principiu, interdicțiile religioase, însă traiul zilnic, ateismul proclamat de conducerea statului, conviețuirea cu o creștină catolică îi slăbesc manifestările de mahomedan corect. Eu îi adusesem din România o sticlă de vin vechi și nu știam dacă are sau n-are rost să i-o dăruiesc. Cum el ezita să mă lămurească dacă-i place sau ba vinul și altceva nu aveam pentru el, m-am hotărât să i-o ofer totuși. Se obișnuiește la Vox ca fiecare să aducă ceva specific din țara de obârșie, pentru a dăruia gazdelor și pentru a se consuma în ultima seară, la “goodbye party”. Dacă Hüseyin n-ar fi vrut s-o bea, ar fi putut s-o destupe atunci pentru toți.

În acea seară, după vizitarea orașului, am fost lăsați să ne facem de cap. Nu mică a fost surpriza Marianeii când în camera

noastră au dat năvală cele patru finlandeze foarte blonde și au zis: “We need your husband”. M-au luat de mâini și m-au dus cu ele. Înainte să mă dezmeticesc, m-au dezbrăcat. Până la chiloți. Nu m-am speriat, acolo lumea nu este pudică; oricum ne întâlneam la dușuri în fiecare zi. Totuși... ce vor de la mine? Îi cumpăraseră lui Fritz un costum turcesc. El avea aproximativ măsurile mele. Costumul nu fusese încercat la prăvălie și fetele nu știau dacă se va potrivi. M-au îmbrăcat ca pe un sultan. Și așa m-am și simțit între ele. Am cerut să fiu pozat, aș fi vrut să plec așa pe stradă. Ciudat, acele veșminte îmi veneau ca o a doua piele. Parcă mă născusem și murisem în ele. Nevastă-mea a venit și ea în camera cu finlandeze, să mă admire. S-a blocat în prag. A zis că a mai văzut asta cândva. Nu-și putea lua ochii de pe mine. Era transportată. Atunci a apărut, curios, și Hüseyin întrucât Mariana lăsase ușa deschisă. Cum el era îmbrăcat europenește în fața mea, scena șoca. Parcă jucam o psihodramă. Am intrat în pielea personajului pe care îl întruchipam. Pentru o clipă mi s-a părut că acel omuleț negricios îmi cere milă mie, care cu un gest al degetului mic... Hüseyin s-a blocat exact ca nevastă-mea. A vrut să spună ceva pe englezește, așa cum ne adresam unul altuia în mod normal, dar a trecut inexplicabil în italiană, pe urmă a bâjbâit ceva pe turcește. Finlandezele se amuzau copios la această scenă. Noi, ceilalți trei, eram învăluiți. Toți simțeam că am mai trecut o dată prin asta, era clar. Mi-au smuls repede costumul, pentru a nu vedea mai multă lume ce se pune la cale acolo. Trebuia să fie o surpriză. Ne-am revenit cu toții și l-am invitat pe Hüseyin la noi. I-am înmănat sticla de Pinot Gris din 1977 cât de ceremonios am putut. I-am povestit că la noi în Dobrogea trăiesc mulți turci, i-am enumerat localitățile cu nume turcești, printre care și Murfatlarul. I-am oferit câteva date de bază ale istoriei României, insistând pe raporturile româno-turcești. Tot ce i-am spus era nou și surprinzător pentru el. În final am concluzionat că acest vin este

un produs al colaborării dintre românii și turcii Dobrogei, un rezultat semnificativ al prieteniei frățești care s-a așezat între noi pe aceste meleaguri, după ce fiecare a înțeles să-l accepte și să-l respecte pe celălalt. Foarte uimit și bucuros a fost turcul aflând așa ceva. Mirarea lui nu se mai termina, pe măsură ce-i arătam cuvintele, mâncărurile, năravurile noastre comune. Nici el, nici ceilalți turci din cor nu aveau habar de toate acestea. În cărțile istoriei lor, noi nu existăm. Sau suntem neglijabili ca un trib de pe vreo vale de care nu știu decât antropologii. Mi se părea nefiresc ca niște oameni cu studii superioare și cu pretenții de cetățeni ai Europei să știe atât de puține despre lumea din jurul lor. Dar nu aveam dreptate. Un imperiu de dimensiunile celui otoman, care avea în puterea sa zeci de nații, nu poate fi studiat pe bucățele. Ei știu câte ceva despre austriecii de la care au luat bătaie, despre rușii care i-au înghesuit între granițele actuale și cam atât. Micile incidente din provinciile de la nordul Dunării sunt cu totul lipsite de importanță. Ca și supușii - foști - din alte părți. Turcii au fost marea putere din această parte a lumii și istoria lor e scrisă de pe această poziție. Europeanii civilizați și democrați îi privesc acum de sus deoarece istoria mai recentă, adică adevărata și definitivă descreștere a Imperiului Otoman a fost o perioadă destul de penibilă. Chiar și noi românii, în special cei de la vest de Carpați, avem față de turci simțăminte corespunzătoare Europei catolice; spre deosebire de regăteni care, trăind secole la rând cu ei pe cap, le-au preluat și asimilat destule trăsături. Cu alte cuvinte, am plecat spre Istanbul cu o oarecare strângere de inimă datorată informațiilor noastre despre năravurile turcești. M-am lămurit repede că toate poveștile respective se referă la epoci apuse, însă nu ne așteptam ca acei mărginași ai Europei să manifeste un adevărat complex de superioritate față de noi. Neintenționat. Reflex condiționat. Și am înțeles până la urmă: ei știu genetic, nu trebuie să li se spună că toate popoarele balcanice am tremurat de frica lor chiar de la

începuturile noastre ca state. Au încă, în subconștient, iataganul într-o mână și gârbaciul în cealaltă. Această tendință expansionistă și dominatoare ce face parte din natura lor este echilibrată de desăvârșita lor bunăvoință și politețe față de oaspeți. Când sunt pe post de gazde, turcii știu să întreacă și legendara ospitalitate a eschimoșilor. Am pățit un lucru de mirare într-o seară. Eram undeva între Taxim și Dolmabahce și trebuia să ieșim spre nord, la Maçka. Deși mergeam cu planul orașului în mână, la un moment dat o alee netrecută pe hartă ne-a deviat până s-a întunecat de-a binelea. Nu aveam bani pentru taxi, harta nu ne ajuta, iar șoseaua pe care mergeam ca rușii - tot înainte - se înăpățâna să străbată o zonă împădurită, pe unde nu ne întâlneam cu nici un pieton. A început și ploaia, circumstanță agravantă căci nu aveam nici un dispozitiv de protecție, și aerul s-a răcit brusc. Ar fi trebuit să ajungem de mult la Universitatea Tehnică, dar nici pomeneală. Mă bătea gândul să nu mai mergem înainte spre nimic, ci să facem cale-ntoarsă pe unde veniserăm, până la Taxim. Din păcate, Dolmuş - adică maxi-taxi - nu mai circula la acea oră. Și pe când mă tocmeam cu nevasta ce cale să alegem, iată că se apropie un cetățean brunet, mustăcios, cu privirea sfredelitoare - turcul tipic. Căra o sacoșă mare și grea; era grăbit, nu avea nici el umbrelă. A ajuns în dreptul nostru. S-a oprit fără ca noi să facem primul gest către el și ne-a întrebat cu ce ne poate ajuta. I-am arătat harta explicându-i care este încurcătura noastră. Harta l-a derutat și pe el în așa măsură încât nu ne-a putut indica drumul corect. Atunci a făcut stângă-mprejur și ne-a invitat să-l însoțim. A mers cu noi pe ploaie, cărând sacoșa aia mare, până sus la Taxim. Adică s-a întors din drum, pentru noi, cale de un sfert de ceas. A oprit un taxi și a discutat cu șoferul până ne-a putut lămuri cum să ajungem la Maçka. Una din informațiile noastre false despre turci era că nu-ți spun nici ce zi este dacă nu le dai un bacșiș. După câteva zile, când am mai prins curaj și umblam fără hartă

prin Istanbul, care nu e un oraș ușor de parcurs, am pățit de nenumărate ori să obținem informații pe stradă, indiferent dacă le solicitam sau nu. Ne opream să ne tragem răsuflarea la vreo intersecție sau în fața vreunei clădiri mai interesante, și Ahmet sau Mehmet sau Ethem apărea prompt, zâmbind larg: “Can I help you?” Nu e vorba de intermediarii de care e plin orașul vechi ori de băieții de prăvălie interesați să te conducă spre patronul lor dornic de un târg; erau trecători amabili și atât.

Dar cel mai frumos episod de acest gen s-a petrecut în inima turistică a orașului, în Sultan Ahmet, peste drum de Moscheea Albastră. A intrat într-o agenție de turism, să aflăm niște prețuri. Patronul s-a ocupat personal de noi, ne-a spus tot ce doream să știm, ne-a defalcat pe servicii nota de plată a unui ipotetic tur al cetățitorilor de pe Egee, ne-am convins că nu-i pentru buzunarul nostru și am ieșit promițând că ne mai gândim și vom reveni cu un răspuns cert. Plecaserăm de acasă cu dorința de a vedea Efesul, Miletul, Smirna, Pergamul. Speram ca din Istanbul să coste mai puțin o asemenea excursie decât din Timișoara. Am fost foarte departe de adevăr. Nici n-am ieșit bine de acolo și ne pomenim abordați de un ins minuscul, care ne-a întâmpinat de parcă ne-am fi cunoscut de când lumea. Ne-a spus că locuiește în apropiere, unde are un atelier de covoare, și ne-a invitat să-i vedem prăvălia. Pe drum, ne-a mărturisit că ne-a remarcat de când am intrat în biroul fratelui său mai mare, patronul oficiului de turism, și a știut din prima clipă că noi avem ce să ne spunem. S-a oferit să-și convingă fratele să ne ofere excursia respectivă la un preț mai mic deoarece ne simpatizează. Mi-a mirosit mie că omulețul vrea să-i înlesnească afacerea fratelui, așa că am fost sincer cu el: nu ne puteam permite să plătim nici un sfert din excursia aceea, iar dacă speră să ne vândă vreun covor, să știe că nu venim din America, suntem români și nu putem cumpăra decât vederi. Am fost cât s-a putut de ferm, pentru a evita târguiala inutilă. Următoarea lui mișcare m-a

mirat foarte. A zis că, de când are el prăvălie în Sultan Ahmet, pe unde se perindă toți vizitatorii Istanbulului, nu a mai văzut așa inimi calde ca ale noastre, deci și-a închipuit că nu suntem vestici. El a umblat prin toată lumea, a stat chiar și în Japonia un an, și se pricepe la oameni. Cum putea el să vadă inimi vii? Nu ne-a răspuns, a răs ușor. Ne-a numit “prieteni” și ne-a poftit în prăvălie. Oh, nu mai văzuserăm atâtea la un loc. M-am apropiat de o carpetă care avea un luciu mătăsos și o finețe deosebită. Prietenul turc m-a complimentat pentru gustul și priceperea în materie de covoare. N-am priceput de ce, însă când m-am aplecat și am văzut prețul, în dolari, m-am cutremurat. Am aflat că sunt nebuni care plătesc atâta; era un covoraș de mătase. Am urcat pe o scară de lemn îngustă și scârțâitoare la etaj. Acolo era atelierul unde se produceau acele minunății. Un meșter din Iran tocmai tunde un covor clasic, uriaș. Iranianul nu știa englezește, dar patronul ne-a servit de interpret. Nu e nici o taină la mijloc: mâna de lucru răsăriteană e mai ieftină și la Istanbul. Desenul e chestie de talent personal; tehnologia nu mai prezintă secrete sau rețete speciale. Lucrul manual are preț, deci nu se renunță la el. Aș fi vrut să aflu și să privesc mai mult, însă gazda ne-a invitat la un ceai de măr, “pentru prietenie”. Ne-a arătat drumul spre terasă, moment în care Mariana a avut o reacție ciudată. Se temea că turcul are oarece intenții necurate. A făcut chiar gestul de a mă trage înapoi. Eu nu intuiam nimic rău și nu-i înțelegeam reacția. Era speriată rău. Am asigurat-o - deși nici eu nu aveam nici o garanție - că, dacă gazda ne invită la “un ceai de prietenie”, nu aveam a ne teme de nimic. Am ajuns pe casă, unde ne-a instalat pe niște perne enorme. De acolo, toată piața Sultan Ahmet se vedea ca în palmă. Cred că nici un turist n-a mai avut un astfel de privilegiu. Erau doar două etaje sub noi; dacă am fi fost atacați, puteam sări în stradă, între trecători. Recunosc că și eu eram puțin speriat de insistența turcului de a ne ademeni în casa lui. A venit un băiat cu ceaiul și gazda a

început să ne povestească. Neliniștea ne-a trecut treptat. Timp de trei sferturi de oră, ne-a pus pe tavă toată viața lui și marele necaz de a nu-și putea găsi soție. Fusese logodit cu o canadiană apoi cu o japoneză. Dar nu s-a ales nimic. Dintre milioanele de turcoace care-i trec pe sub ferestre nici una nu s-a dovedit a fi aleasa inimii lui. Visa la o iubire ca-n povești și obosise căutând-o. Nu se îndoia că undeva trebuie să se afle un suflet pereche, dar începuse să nu mai spere că-l va găsi. Asta-i era suferința. Caraghios: să discuți cu un negustor de covoare despre iubirea ideală! Să te ia un străin de pe stradă și să-ți pună sufletul lui în palmă, fără nici o pudoare!! Căci am discutat aspecte de cea mai adâncă intimitate, unde omul poate fi ușor rănit de moarte. Avea în noi încrederea cu care se merge doar la psihanalist. Ne-a dezvăluit sistemul de relații din familie, mișcările subtile afective ale celor apropiați față de problema lui. Recunoștea că nu și-a mai deschis inima așa niciodată, dar o făcea intuind faptul că discuția cu noi îi va fi de ajutor. Marianeii i-a trecut frica. A preluat subiectul în mod teoretic, în timp ce eu am început să emit vibrațiile corespunzătoare spre acel suflet împovărat cumplit în acel trup. Nu știu cum, dar Mariana i-a spus exact ce trebuia să audă. L-a reconstruit, etaj după etaj, până l-am simțit echilibrat, stabil. Știam că asta nu putea să-l țină mai mult timp fără un efort personal consecvent. Dar, dacă Dumnezeu ni l-a scos în cale cu un scop, acel scop fusese atins. Mai departe era treaba lui. Nu înțelegea cum. Am început să vorbim despre credință, speranță, răbdare. Ne-a mărturisit că nu e ateu, dar la biserică nu prea merge. Ritualul, practica din comunitățile religioase îi par anacronice și inutile. L-am încurajat, deci, în efortul de a se apropia de Divinitate prin propriile puteri. Am afirmat - pentru a câta oară în acest voiaj? - că există un singur Tată, indiferent câte nume i-am găsi. Fiecare religie se sprijină doar pe câte unul dintre Numele Divine. Ar trebui să le cunoaștem pe toate - și în tradiția islamică sunt 99 -

pentru a ajunge la Cel Adevărat, Unicul. De fapt, tradiția islamică spune că ultimul Nume Divin nu este interzis muritorilor. El se formează în momentul când mâinile se unesc în rugăciune, prin întrepătrunderea tuturor celor 99, înscrise în palmele fiecărui om. După cum știm, fiecare om are altă scriitură a palmelor. Dacă nu se poate înregimenta în batalioanele de musulmani care bat mătăni în cadență de cinci ori pe zi la ore fixe, atunci să meargă la geamie singur, sau oriunde s-ar simți bine mental și afectiv, și să se roage nu în formule rituale obișnuite, ci cu vorbele, cu gândurile, cu sentimentele ce-i vor ieși la lumină de la sine. Toate actele devoționale, toate ritualele, toți banii donați, toate eforturile voluntare nu ajută cât un singur strigăt al sufletului îndurerat către Creatorul său. Noi am irosit mult din viețile noastre până să aflăm aceasta, dar și dacă am fi aflat-o în ultima clipă am fi fost fericiți. Și încercăm să împărtășim și altora ce am reușit să cunoaștem. Am mers până acolo încât i-am dezvăluit păgânului pilda cu burdufurile. L-am avertizat că vinul cel nou i-a fost trimis și lui.

Mă gândesc că, dacă vechea lege islamică ar mai fi valabilă și fiecare bărbat și-ar putea cumpăra câte femei vrea, de oriunde, Coșkun al nostru ar fi tot singur. În opoziție cu acest veșnic căutător al dualului, aveam să întâlnim tot în Istanbul, însă sub formă de efigie, pe unul care a găsit fără a căuta. Povestea lui Soliman Magnificul este atipică pentru locul și timpul întâmplării ei. Se pleacă de la date diferite, însă problema e aceeași. Numai că, în acest caz, rezolvarea este cea mai fericită cu putință.

Al zecelea sultan din dinastia otomană a fost cea mai proeminentă figură din întreaga istorie imperială. Deși marea ispravă a cuceririi Constantinopolului a rămas actul cel mai glorios al acestei istorii, Mehmet a fost supranumit doar "Cuceritorul", pe când Soliman a trecut în legendă drept

“Magnificul”. Cât era el de magnific pe plan politic - și nu e momentul să abordăm subiectul - Soliman poate fi considerat cel mai mare erou al Turciei pe plan sentimental. Sultanul acesta, bogat și puternic cum n-a mai fost altul și-a putut permite un harem la care înaintașii săi nici n-ar fi visat. Dar pe el îl dăruise Allah cu o inimă. Aflat în puterea vârstei, Soliman a dat un decret de-a dreptul anti-islamic, de-a dreptul anti-otoman: și-a dizolvat haremul. Numai un sultan cu prestanța lui putea face așa ceva. Au mai fost sultani care nici nu s-au uitat la sutele de femei pe care le stăpâneau. Însă haremul era o obligație, nu un drept. Era o instituție islamică. Trebuia să existe și să fie cât mai mare, chiar dacă nu folosea la nimic. Soliman a rupt această tradiție instaurată de însuși Mohamed. Pur și simplu și-a repudiat toate nevestele. De ce? Pentru că doar una era iubita lui. Și atunci și-a dat seama că toate celelalte nu mai au nici un rost. Toți ceilalți sultani heterosexuali au avut câte o favorită (sau câteva) pentru care neglijau restul gloatei de concubine. Dar Hürem nu a fost favorita lui Soliman; a fost marea, unica, adevărata, definitivă iubire. Dorm alături în micul cimitir de la Suleimanyie. Și e atâta pace acolo! Pe vremea aceea se întâmpla rar ca două suflete să se întâlnească și să rezoneze în toate planurile. Poeții vremii n-ar fi tânjit atât după așa ceva dacă ar fi fost un lucru ușor de obținut. Iar dacă-i cercetăm pe filozofi, aflăm că-i de-a dreptul imposibil. S-ar cuveni să ținem cont de faptul că, pe atunci, sufletul femeii nu prea conta. Numai bărbatul era capabil de sentimente. Femeia avea doar dreptul să se supună. Se atestează doar dragostea sultanului pentru voioasa rusoaică, nu și reciprocă. Adevărul întreg iese, însă, la iveală acolo, în vechiul cimitir. Doar două suflete care au reușit să intre în rezonanță perfectă între ele pot să ordoneze, să sincronizeze toate vibrațiile din jur. Fenomen perceptibil în spațiu fizic. Se crează acolo un câmp coerent, stabil, un câmp de armonie, de puritate, un fel de cristal spiritual în care intri ca într-o baie

tămăduitoare. Toate marile povești de dragoste din literatura universală au rămas doar niște povești. La Suleimanyie am găsit realitatea. Ea se poate pipăi. Cu sufletul.

Între timp, mulțumită reformei lui Atatürk, femeia s-a emancipat în Turcia. Adică i s-a dat posibilitatea să aleagă între tradiție și modernitate. Aveam în cor, pe lângă cântăreții din Ankara, cinci tinere profesoare de la Işık Lisesi. Una dintre ele era chiar directoarea departamentului artistic al instituției. Această femeie își creștea singură băiatul, deja adolescent. Situația ei familială, imposibilă altădată, nu o împiedica în nici un fel să se bucure de o poziție privilegiată în școală. Nici nu dorea să se mărite. Se simțea suficient de puternică pentru a fi cap de familie și era împăcată cu viața. Ea a fost principalul nostru sprijin în toate problemele de ordin administrativ, dar nu numai, cât am locuit acolo. Toate celelalte erau, de asemenea, nemăritate și își guvernau existența singure. Aveau o siguranță și o încredere în sine care ne-au făcut să ne întrebăm ce rost ar mai avea partea bărbătească pe acele meleaguri. Ele nu ne-au fost doar partenere de cântat și interprete prin oraș, ci rezolvau eficient orice situație ivită pe parcurs. Ba ne mai și aduceau la ordine și disciplină când ne fura peisajul feeric al Istanbulului și clima lui cea dulce. Nu zic că toate femeile din Turcia ar fi independente și răzbătătoare ca Suheyda, Ieşim, Gülsen și compania din Vox. Dar ele ne dovedeau că vremea robiei a apus în capitala celor trei imperii și că secolele de supunere nu au deformat conștiințele. În același timp, pe străzi ne mai întâlneam cu familii înșirate în monom în spatele domnului. De la democrația de tip occidental până la sclavia propriu-zisă, inechitatea se arată sub toate gradele în Istanbul. Nicăieri nu se întâlnește o atât de mare varietate de statute ale femeii ca în societatea turcă. Am întâlnit femei învăluite sau doar acoperite, femei sportive sau de-a dreptul despuiate, mândre sau umile, agresive sau speriate, sofisticate sau complet ignorante. De la o

vreme nici nu mai trebuia să le privesc în ochi, le “citeam” numai după port sau gest. Destul de multe familiste cucernice purtau acea pelerină cenușie lungă până-n pământ. De sub ea se putea zări uneori un pantof de cea mai bună firmă italiană ori franceză. Dacă te apropiai, înțelegeai mai bine eleganța și distincția de dincolo de cearșafuri. Căci așa se și numesc în turcă: “çarşaf”.

Într-una din zile am sacrificat odihna de după-amiază pentru a vizita Cornul de Aur. Prietenul Mehmet ne-a luat în mașina lui și ne-a dus departe, în afara zidurilor, tocmai în coada mlăștinoasă a golfului, pentru a ne oferi acolo o cafea turcească veritabilă. Ieșind dintre zidurile bizantine, am remarcat o îndesire de ținute “karaçarşaf” - adică cearșaful negru. Ni s-a spus că traversăm cartierul Eyüp, botezat așa după Abu Eyüp Ansari, port-drapelul lui Mohamed, căzut în luptă cu ocazia primului atac al islamului împotriva capitalei creștinătății, prin secolul al șaptelea. Personaj legendar, acest Eyüp a fost îngropat în malul Cornului de Aur, chiar pe locul unde a trebuit să se despartă de Profet. Zbuciumata viață a imperiului creștin și a capitalei sale a făcut să se uite și să se șteargă urma aceluia mormânt considerat sfânt de orice musulman. Iar după aproape opt sute de ani, cu ocazia ultimului asediu asupra Bizanțului, cel victorios pentru turci, deci după un ciclu istoric, acel Eyüp avea să reapară într-un mod minunat. El i s-a arătat în vis sultanului Mehmet, indicându-i exact locul unde se aflau rămășițele pământești considerate, de mult, pierdute. S-a săpat imediat acolo. Sultanul nu aiurase, mesajul stegarului s-a adevărit întocmai. Pe locul osemintelor legendare, sfinte moaște pentru mahomedani, Mehmet a ridicat o geamie impunătoare, albă, în care, de atunci, s-a desfășurat ceremonialul înmânării sabiei cu ocazia fiecărei investiri de sultan. Aici noul sultan se lega, prin această ceremonie, să ducă mai departe, cu sabia în mână, cuvântul Profetului. Pentru întreaga lume islamică moscheea

Eyüp este al treilea loc sfânt, după Meka și Ierusalim. O efervescentă religioasă maximă apare, așadar, firească în zonă. În acel cartier se vedeau doar femei acoperite complet cu negru. Până și peste fanta din dreptul ochilor își puseseră voal negru. Ni s-a explicat că este forma supremă de manifestare a devoțiunii. Acele femei extrem de cucernice au renunțat la trup. De aceea nu se mai percepe nimic din el. Își trăiesc toată viața obturate complet. Și, cu toate acestea, ele au viață socială, trăiesc în lume, umblă prin oraș. M-am gândit la călugării creștini ortodocși, care de asemenea și-au învăluit partea pieritoare în negru. Însă aceia n-au ajuns întotdeauna la sfințenie, ei doar luptă disperat cu ispitele prințului acestei lumi. De aceea au și fugit din lume. Într-un fel, ei s-au pus la adăpost în pustnicie. Dar existențele astea aproape invizibile acceptă lupta. Ele sunt aici, în miezul vieții, în centrul păcătoșeniei. Care nu se prinde de ele, cum nu rămâne urma corabiei în imensitatea mării. La urma urmei, aceste ființe nici nu trăiesc. Dumnezeu trăiește în sufletele lor. Și cum Inexprimabilul nu se poate percepe în forme, ele și-au abolit forma proprie. Ele sunt doar gazde impersonale, indiferente, inerte ale suflului divin. Nici una dintre ele nu a fost sanctificată sau măcar remarcată pentru mari merite religioase ori mari calități de un fel sau altul. Deoarece ele sunt cu totul lipsite de identitate. Cum ziceam, ele nu trăiesc în această lume, ci Allah coboară în lume prin intermediul acestor vehicule nedemne de pomenire. Este o formă a fanatismului musulman extrem. Dar ce credință, ce predare supremă în mâinile Creatorului! Aceste vietăți invizibile, fără nume, fără memorie sunt mucenicii islamului contemporan. Sunt fericiții lui Allah. Aceste momâi negre, ciudate când apar pe străzile pline de culori și de mirosuri ale Sтамbulului, îmi pare că sunt fărâme de la Ospățul Domnului. Ceilalți suntem doar câinii flămânzi ce urlă dincolo de porți.

Cu astfel de gânduri am urcat la cafeneaua "Loti". De acolo, din vârful dealului, dintre smochini și chiparoși, panseluțe și trandafiri, orașul ale cărui zgomote au rămas undeva în urmă pare un covor ce se așterne până departe... și lumea întregă e doar un covor multicolor, pus acolo pentru ca cel ce privește de sus să-și desfete privirile, iar la urmă, obosit de atâta contemplare, să se întindă să-și odihnească oasele în cimitirul de alături. Trandafirii uriași, cât niște copaci, crescuți pe mormintele aflate chiar în curtea casei lui Loti, își trimit umbra și mirosul peste noi, care ne sorbim nu cafeaua fierbinte ci aburul ei îmbătător. Acolo, la cafeneaua Loti, vecină cu cimitirul mahalalei Eyüp, m-a ispitit gândul că omul nu e de fapt țărână pentru a se întoarce în țărână, ci e parfum pentru a se întoarce în oceanul miresemelor.

După încheierea istovitoare perioade de repetiții, sponsorii ne-au aranjat să petrecem o noapte la un restaurant cu specific turcesc. Autocarul superb, care ne-a stat mereu la dispoziție, s-a strecurat anevoie prin străduțele înguste și abrupte din Kumkapi, până ne-a depus într-un loc ce părea materializat pur și simplu de un geniu ieșit din sticlă. Ieniceri cu șalvari roșii și iatagane enorme te preluau la intrare pentru a te trece într-o altă lume, în tărâmul poveștilor din 1001 de nopți. Prima încăpere era un hol imens, sufocat de plante uriașe pline de flori, ca într-o junglă mirifică. Florile erau artificiale, la o privire mai atentă, dar se miza pe primul impact asupra vizitatorului. În acest peisaj de basm se ridica, orbitor, un havuz tipic supradimensionat, construit din marmură albă, servită de corpuri de iluminat din cristal. Am fotografiat acest monument de arhitectură, însă până și clișeul a fost suprainpresionat și n-a ieșit nimic. Din pasajul următor ambianța specific otomană s-a instaurat în locul acelei risipe de lumină și verdeață. Ne-am aplecat pentru a păși prin ușița joasă, de iatac, într-un salon enorm, construit să primească vreo cinci sute de persoane, însă etajat și compartimentat astfel

încât ocupanții fiecărei mese să aibă iluzia că tot ce se întâmplă acolo este doar pentru ei. Întreaga decorațiune interioară reda fidel nivelul clasic al artei otomane. Separeurile, aranjate astfel încât să reproducă încăperi ale marilor palate, își atingeau obiectivul de a transporta clientul. Costumația personalului, artiștii ce-și ofereau serviciile, totul respecta întocmai rețeta. Programul folcloric promitea să fie deosebit, însă, din păcate, așteptările s-au dovedit prea mari. A fost un fel de rezumat al unei nunți din Anatolia, în maniera în care se prezentau și la noi, în restaurantele frecventate de străini, jocuri populare pe muzică de orgă electronică și în costume de nailon. Punctul forte al programului l-a constituit celebrul dans al buricului. Ne așteptam să apară niște baiadere pântecoase, acoperite de mărgele și ciucuri. Surpriză: a apărut o domnișoară suplă și mlădioasă ca o liană, și tot așa de goală, care a executat mai degrabă un număr de contorsionism de înaltă dificultate. Nu era chiar ce se înțelege prin “dans din buric”. Totuși evoluția ei a lăsat publicul năucit. O asemenea măiestrie coregrafică nu se întâlnește într-un local de noapte. Greu o găsești chiar pe scenele cu pretenții. Apoi, condiția fizică a balerinei - căci “dansatoare” ar fi prea puțin spus - ne-a uluit. Programul părea că nu se mai termină, ceea ce nu nemulțumea pe nimeni. După un timp, la fiecare mișcare credeam că se va opri epuizată, mă temeam că se va opri, însă surlele și daireaua parcă o alimentau din zbor. Când ea a căzut, am căzut și noi de atâta încordare. Ne întinsese nervii până la epuizarea generală. Oare cât încasa pentru asta? Sunt sigur că talentul și calitățile profesionale ar fi putut s-o propulseze la nivelul artei autentice, artei propriu-zise. Oare de ce și le consuma în această speluncă de lux, unde turiștii cei mai largi la pungă îi azvârleau mărci și dolari? Există o anumită concepție despre dansatoarele de bar. Domnișoara cu pricina aici se încadra. Păcat.

Dar nu e totul. După ce programul s-a încheiat și lumea a început să danseze, iat-o revenind în salon, împrospătată și într-un costum mai deosebit, mai spectaculos. Am văzut-o fotografiindu-se cu un grup, la o masă mare. Apoi a luat mesele la rând, așezându-se în poala bărbaților sau îmbrățișându-i preț de o clipă, cât dura flashul de lumină al unui aparat fotografic. I-a trebuit vreo oră până să ajungă la masa noastră. Abia atunci am reușit să-i văd bine figura. Dacă trupul ei era înnebunitor chiar de la distanță, chipul te fermeca. Așa o frumusețe nu se vedea nici în filme. Cu acel zâmbet ar fi putut îmblânzi fiare. Și ea îl folosea pentru a se fotografia cu clienții. Recunosc că am suspinat când și-a lipit obrazul de tâmpla mea, înlănțuindu-mă cu brațele albe, ușoare, ireale. Știam că nu e permis să atingi “personalul artistic”, dar nu am putut să mă abțin. S-a lăsat mângâiată, ba chiar a prelungit clipa de vrajă desprinzându-se foarte încet, pe sub mâna mea, păstrând contactul cu ea până la vârfurile degetelor. Zâmbind strălucitor către nevastă-mea. La cerere, cred că s-ar fi fotografiat și cu ea. Theo, care ședea alături, s-a emoționat mai puțin. Iar Roland, corect și mereu egal, ca un ceas elvețian, a refuzat-o. Ba chiar mi-a adresat o privire plină de reproș. Atunci m-am gândit iar la condiția femeii turce. Mi se oferise material nou pe această temă. Acest nou material venea la scurtă vreme după cel din Eyüp. Nu întâmplător. Pentru că fiecare faptă trebuie judecată în contextul ei. Lucru care simplifică, dar pe de altă parte și complică analiza aici, în Istanbul, unde problema contextului se pune altfel decât oriunde. M-am întrebat deseori de ce mozaicul bisericilor e definitiv pentru Bizanț. Alcătuire de bucățele diverse, neînsemnate ele însele. Și m-am mai întrebat de ce faianța geamiilor e definitiv pentru Istanbul. Aceeași alăturare de bucățele diverse, neînsemnate prin ele însele. În esență, mozaicul și faianța sunt același lucru. Ele sunt fenomene reductibile la un numitor comun: suma nimicurilor, compunerea

neasemănătoarelor, adică ordonarea diversității dă splendoarea, capodopera, bijuteria, capodopera. La rândul ei, în sens complementar, capodopera, bijuteria, splendoarea se disipează în diversitate, în derizoriu, în haos. Așa rezultă nestematele ce strălucesc în noroi. Asta se întâmplă în mod caracteristic aici, în cicluri succesive, dintotdeauna. Într-o sclipire, am crezut că am atins realitatea esențială a acestui tărâm dintre lumi atât de diferite. Hotărât lucru, fata asta era mărgăritarul sclipind în noroi. Nu se puneă însă problema nici a meritului, nici a vinei. Nu consider că s-ar putea personaliza situația, adică nu asta trebuia să mă frământa. Mi se oferise doar imaginea emblematică, matriceală a Stambulului și deopotrivă a Bizanțului: imaginea nestematelor strălucind din noroi.

Înainte de plecare, murdăria maximă: a venit un ospătar cu fotografiile - costau jumătate de milion! E adevărat că lira turcească e mică, e foarte mică, dar suma respectivă era mare, era foarte mare. De ce nu ni s-a spus dinainte cât costă? De ce n-am fost întrebați dacă vrem sau nu să ne pozăm? Theo, om al banului, i-a comunicat sec: "Nu cumpăr". Turcul s-a strâmbat de ciudă. A venit la mine. Eu, încurajat de gestul lui Theo, l-am imitat. Eram scandalizat de procedură. M-am întrebat cât ar fi costat alte servicii ale domnișoarei. M-am întrebat dacă domnișoara are vreun soț, iubit, prieten, prieten de suflet. M-am întrebat dacă domnișoara are suflet. Dar era atât de frumoasă...

Primul concert urma să-l prezentăm dincolo de Bosfor. Am așteptat cu înfrigurare momentul când voi pune piciorul pe pământul mirific al Asiei. Am coborât din autocar într-o stare de concentrare maximă: Toate canalele mele de comunicație zbârnâiau, toți centrii stăteau să explodeze de suprasarcina informațională. Mă pregătisem să absorb dintr-o dată zece milenii de istorie, misiune dincolo de toate simțurile și suprasimțurile mele. Disperarea de a afla totul în acea clipă pusese stăpânire pe mine. Participarea emoțională se

autoinflamase, agravând starea de alertă a intelectului. Acest prim pas pe pământul Asiei căpătase importanța unui moment decisiv al vieții. Dar pământul Asiei nu l-am atins. Peste tot asfalt și iar asfalt. De cea mai bună calitate. Trotuare impecabile. Nu grădini, nu spații verzi. Ne aflam în cea mai dens populată zonă a Istanbulului răsăritean. Acolo înghesuiala de popor nu se exprimă prin zgârie-nori. Ci case și vilele cochete, cu doar două etaje acopereau fiecare palmă de teren, se lipeau una de alta, abia lăsând un fir îngust de drum, betonat strașnic. Ce emoții, ce informații să-ți dea asfaltul?! Știam că vom cânta într-o biserică catolică. Am studiat cu mare atenție planurile fără a găsi vreo biserică creștină în Istanbulul asiatic. Atunci? Am pătruns pe poarta unui mare club privat, foarte elegant și bine dotat pentru petrecerea timpului liber. Mai multe restaurante, cofetării, baruri, săli de dans, de jocuri, baze sportive, piscină... nici n-am stat să fac inventarul. Iar printre alte clădiri destinate distracției se înălța și o biserică romanică. O biserică autentică. Ne-am costumat într-un vestiar din zona terenurilor de tenis și am traversat o bucată bună a teritoriului clubului, spre edificiul având acum rolul de sală de spectacole. Lumea aflată la mese, la plajă, pe terenurile de sport, s-a apropiat de alee să ne admire. Cu toată spectaculozitatea costumelor turcești, care pe privitorii turci probabil că nu-i mai impresionau, Mariana a provocat strigăte și fluierături de admirație. Afirm, cu toată modestia de care sunt capabil, că a fost cel mai frumos costum popular ce s-a văzut în Turcia. Chiar colegii din cor îl cercetau aproape cu neîncredere, parcă ar fi atins un O.Z.N. Regula în Vox este ca fiecare să vină cu costumul provinciei natale, nu orice costum din țara respectivă, știut fiind că aproape în fiecare stat european se află zone diferite din punct de vedere etnografic. Eu reușisem să fac rost de o cămașă sobră din Ardeal și gaci albi, iar Mariana și-a compus, din piese împrumutate din mai multe surse, un costum argeșean - deci nu din regiunea ei natală - care le-a

spulberat pe împodobitele gazde pline de toate culorile lumii și îndoite de bijuterii și zorzoane. Marama imensă de borangic, mai transparentă decât aerul, cămașa acoperită cu broderie mărunță, fota strânsă pe șaolduri răsândind în vâzduh strălucirea firului de aur ce contura modele și figuri coborâte din începutul timpurilor au fost pipăite și fotografiate bucată cu bucată, detaliu după detaliu. Din păcate, încălțări potrivite nu am reușit să găsim. Mirați am fost să vedem în bazare opinci de toate felurile, însă nu ne-am îngăduit să cheltuim atâta.

Nava micuței biserici era ticsită și nu se putea nici respira înăuntru. În plus, dirijoarea turcă ne adusese în ultimul moment încă un set de cântece populare aranjate pentru patru voci de către compozitori contemporani. N-am prea avut timp să le învățăm și chiar germanul Michael, un excelent solfegist, a bătând cu un ochi la note, cu unul la text și cu ambele urechi spre bașii turci, care s-au dezlântuit, pocnind din degete, bătându-și coapsele și dântuind pe loc pe podiumul strâmt și nu prea stabil. Deși orășeni școlii cu toții, trăiau cu intensitate neafectată muzica țaranilor analfabeți din Anatolia. Își simțeau și își cunoșteau rădăcinile; nu se jenau de ele ca intelectualii altor popoare aflate mai spre vest. Desigur, textul era marea problemă pentru toți europenii, însă muzica mie nu mi se părea străină. Ritmica turcilor, atât de surprinzătoare pentru vestici, e comună în tot spațiul balcanic. Iar melodiile parcă le știam dinainte de a mă naște. E drept că în copilărie venisem în contact nemijlocit cu muzica satului bănățean și oltean, adică ținuturile stăpânite efectiv de turci vreme de mai multe generații. Apoi în casa noastră se mai asculta la radio sau picup muzica lăutarilor din târguri sau din vechile mahalale valahe. Pe măsură ce am înaintat în vârstă și învățatură am început să cunosc, chiar în familie, opera celor mai de seamă culegători și prelucrători de folclor ai neamului. Iar mai târziu am putut realiza legătura organică și asemănările dintre folclorul sătesc și cel orășenesc,

raporturile lor cu muzica cultă, pe de o parte, și cu cea liturgică, pe de altă parte. Însă ceea ce simțeam eu venea de undeva de dincolo de toate aceste cunoștințe dobândite. Acum experimentam, prin intermediul propriei mele interpretări, înrudirea jocurilor românești bine cunoscute - brâul, de doi, măzăricea și chiar ardeleana - cu aceste cântece atât de depărtate în spațiu. Dar surprinzător de familiare. Am sperat să găsesc pe vreuna dintre partituri numele lui Dimitrie Cantemir, autor a sute de melodii dintre care multe au străbătut secolele, fiind cântate în Turcia și azi. Știam că marele savant român i-a învățat pe turci să-și scrie muzica deoarece, până la el, cântecele turcești se transmiteau doar oral, nici un sistem de notație nu era cunoscut. Talent muzical ieșit din comun, beizadea Dumitrașcu a absorbit cu nesăț, în cei mai bine de douăzeci de ani petrecuți la Țarigrad, nu numai toată știința timpului, poezia și filozofia turcă, arabă, persană, dar și muzica tuturor națiilor care se perindau între Asia și Europa peste strâmtul și nedespărțitorul Bosfor. Se spune că ajunsese atât de măiestru cântăreț din tanbur încât îl invitau cei mai iluștri și mai nobili dintre puternicii zilei la zaiafeturi unde junele cu înfățișare atât de mândră și cultură atât de aleasă zicea cântece din popor așa cum nici un turc nu le putea zice. La fel de plăcut îi era și glasul, vrăjind înalta societate la fel ca și pe zaraful ori zarzavagiul de rând, care-i prindeau cântecele din zbor și i le răspândeau prin tot orașul, prin tot imperiul. Pentru că nu numai cântece aflate în vogă sau binecunoscute osmanlâilor cânta prințul român. Ci mai ales cântece de el izvodite, răsărite din dorul de moșie, de părinți. Și se spune că vărsau la lacrimi de melanholie cei aprigi turci când glăsuia Cantemyroglu, până se tulbura Haliciul. La Conservatorul din capitala Turciei muzica nobilului Cantemyroglu - cum îi spun ei - era, până nu de mult, principalul obiect de studiu. Până aproape de zilele noastre principele român a fost cel mai important teoretician, etnolog,

folclorist și compozitor turc. Tratatetele lui teoretice, culegerile de cântece populare și compozițiile proprii stau la baza muzicii turcești culte actuale. Două lucruri au dus, totuși, la degradarea imaginii și, implicit, a operei sale. Mai întâi, orientarea spre marele țar Petru, din dorința de a-și dezatărna țara de turci, a dus la lepădarea sa de la inima celor pe care îi vrăjise într-atât. Pentru ei, hainitul ghiaur a devenit un trădător deci mai mult decât dușman. Apoi, introducerea notației europene în muzică turcă a trimis scrierile muzicale ale lui Cantemir direct în arhive, în întuneric, în uitare. În istorie. Dintre cele cinci profesoare de muzică din Vox, doar două auziseră de grecul Cantemyroglu. Abilul politician de mai târziu se manifestase din fragedă tinerețe în prințul moldovean. Dorind să aibă acces mai lesne în înalta societate turcă și neavând o origine nobilă, și-a inventat un arbore genealogic uluitor, dând dovadă de mai multă imaginație decât artistul, filozoful și istoricul din el la un loc. În stirpea sa închipuită se uneau strălucirea vechiului Bizanț și impetuozitatea Hoardei de Aur. I-a zăpăcit astfel pe turci, încât aceștia i-au crezut totul. Când s-au lămurit că era român, și încă moldovean, a fost prea târziu. Deci au preferat să-l considere grec până astăzi. Am răscolit prăvăliile de muzică în căutarea cântecelor sau altor scrieri muzicale cantemirești. N-am găsit nimic. E de neînțeles, dar nici în cuprinzătoarea antologie a muzicii turcești, ilustrată de douăzeci de casete înregistrate cu fragmente din toți compozitorii turci, nu l-am aflat. Despre studiile sale n-a mai auzit nimeni în vremea din urmă. Una dintre turcoaice mi-a promis să caute în Biblioteca Academiei; vorbă a rămas. Desigur, nu știu limba turcă și n-aș fi putut citi, însă mi-aș fi dorit să am o carte de Cantemir tipărită în limba în care a scris-o cel pe care Academia din Berlin îl numește “filozof între regi și rege între filozofi”. Am dat de o urmă a sa într-un mic “Muzik Merkezi Ticaret ve Turizm” - ca dovadă că orice patron din Sultan Ahmet, indiferent ce afacere învârtătește,

se ocupă și de turism. Conversam în franțuzește cu o angajată frumoasă și total ignorantă în materie de muzică turcească, neajugând cu ea la nici un rezultat, până când ne-a preluat domnul Güvenç, un bătrân stilat, orgolios, care avea să ne țină de vorbă mai bine de un ceas. Da, el cunoștea istoria lui Cantemyroglu, savantul grec. Ne-a cules din rafturi și a răsfoit cu noi o grămadă de cărți în care a găsit scrieri de și despre Cantemir, ne-a tradus pasaje, dar muzică înregistrată nu avea. A vorbit multă vreme despre istoria muzicii turcești, despre instrumentele tradiționale, a luat câteva ce erau expuse spre vânzare și a exemplificat. Așa am aflat că el însuși este un cercetător al muzicii sacre mahomedane, pe care o interpretează la mai toate instrumentele cunoscute și o aplică într-un complex de terapii neconvenționale, inspirate din mistica islamică. Împreună cu alți muzicieni a fundat chiar un centru de cercetări în domeniul meloterapiei și muzicii sacre din Orient, cu sucursale în mai multe țări europene. Abia atunci am început să-mi dau seama cât era icebergul pe care se afla mica prăvălie a maestrului Güvenç. Dincolo de instrumentele și discurile pentru turiștii vestici, acolo funcționa un centru de iradiere a misticii islamice actuale, fundată pe tradiția sufi, dar îmbogățită cu idei și tehnici hinduse, tibetane, budiste. O întreagă arhivă sonoră a spiritualității asiatice, alături de texte fundamentale și eseuri de ultimă oră, unele imprimare chiar la editura proprie, se oferea amatorului de insolit, dar și cercetătorului savant ori sufletului dornic de elevare. Am putut discuta acolo, într-o franceză nu prea bogată - din păcate - în egală măsură despre Silva Method, bioenergie și chiar despre rugăciunea inimii. Güvenç bay era la curent cu toate. Și, ce e mai uimitor, folosea practic în cabinete de terapie fizică și mentală elemente din aproape toate aceste tipuri de cunoaștere încercând să conjuge de o manieră personală vibrațiile fizice ale sunetului cu cele eterice ale câmpurilor biomagnetice și cele din ce în ce mai subtile ale

structurilor superioare ale ființei. La doi pași de Moscheea Albastră doctrinele ezoterice ale Orientului se întâlneau cu cele din Occident încercând să refacă acea unitate fără de care Absolutul se dovedește inabordabil. Încet-încet Güvenç bay se dezbăra de toate reticențele și comunicam - ca și în urmă cu puține zile tot în Sultan Ahmet, la prăvălia de covoare - tot mai frățește. Ca și la Antalya, vorbele nu mai contau; ideile redeveneau ele însele adică ieșeau de sub masca cuvintelor. Din păcate, clienți care doreau să cumpere, nu doar să discute, l-au solicitat pe patron și a trebuit să ne despărțim. Un singur lucru a rămas ca o lamă rece de iatagan între mințile noastre: nu am reușit să-l convingem că grecul Cantemyroglu este, de fapt, românul Cantemir.

Și dacă nimic din creația marelui înaintaș nu am reușit să găsim în orașul dezmiertat de glasul său, am plecat să-i găsim măcar urmele pașilor prin mahalaua Fener, acolo unde au rămas nesmintiți, încă din vremea lui Mehmet Cuceritorul, creștinii ortodocși ai orașului. Știam că palatul său de pe Sançakadar fusese una dintre cele mai superbe clădiri din tot Stambulul, stârnind invidii și gelozii printre cei mai mari și importanți potentai turci, atât de aprinse încât finisarea sa a fost oprită pentru o vreme de marele vizir, chiar din dorința familiei imperiale, ale cărei curți de pe malul celălalt al Cornului de Aur beneficiau de un amplasament mai puțin favorabil. Ușor de dedus de aici prestața de care se bucura la Stambul prințul moldovean. După ce a fost declarat trădător și i s-a confiscat tot ce lăsase pe pământ turcesc, acest palat l-a dăruit sultanul chiar fiicei sale; cu toate comorile de artă și cultură pe care le conținea: cărți inestimabile, manuscrise neprețuite, colecții rarissime. Trecând din mâna ignorantei prințese în diverse alte mâini, de toate acestea s-a ales praful, spre regretul lui Cantemir, aflat în Rusia. În final, palatul a fost distrus de un incendiu. Însă pe locul său, în zilele noastre, s-a bătut o placă comemorativă cu

portretul cărturarului. Am dorit să văd această placă. În apropiere ființează Patriarhia ortodoxă, la a cărei Academie a studiat tânărul Dumitrașcu începând de la vârsta de 15 ani, cu dascăli vestiți, care dăduseră culturii europene personalități de cel mai înalt rang printre care un alt român: Nicolae Milescu-Spătarul. Încă de la acea vârstă, necomplexatul student își critică eminenții dascăli, inteligența sa neobișnuită și propensiunea culturală de-a dreptul uluitoare lăsându-i pe venerabili fără replică. Nu-i de mirare că e singurul ghiaur care a reușit să obțină aprobarea de a intra în arhiva imperială de la Topkapi Saray Arșivi, în chiar “fondul secret”, care mai are cotloane secrete până în zilele noastre. Nu că acum ar mai interzice cineva accesul în ele, dar sunt atât de vaste încât cercetătorii vor mai avea nevoie de decenii numai ca să scuture praful de pe fiecare. Evident că Patriarhia era punctul principal de atracție a vestitei mahalale grecești. Aici au fost unși toți domnii Principatelor Românești după ce turcul a pus piciorul dincoace de Dunăre. Aici slujește “Patriarhul Universului”, cum e numit, după tradiție, capul bisericii ortodoxe din Constantinopole. Legătura dintre Patriarhie și Cantemir nu se oprește în momentul terminării studiilor la Academia patriarhală și nici nu se rezumă la raporturile firești dintre un credincios și biserica sa. Cărturarul român este implicat în mai multe feluri în istoria acesteia. Imediat după căderea Constantinopolului, Mehmet a preschimbat Sfânta Sofia în geamie. Dar ce l-a determinat oare să-i dăruiască libertatea și funcția de patriarh al tuturor creștinilor din cetate călugărului George Scholarios, un venerabil învățat, a cărui înțelepciune nu era necunoscută sultanului? Asemeni luminatului Alexandru Macedon, Mehmet nu urmărise să distrugă ce mai rămăsese din Imperiul Roman de Răsărit. El visase să aducă sub sceptrul său și sub flamura Profetului această lume, peste care să domnească în pace și prosperitate. După instalarea semnelor puterii musulmane peste

efigia Comnenilor, Mehmet s-a străduit să aducă la normal viața, să reconstruiască orașul. De aceea a renunțat la construirea palatului său din Adrianopole, deja început, și a dispus clădirea unei noi reședințe imperiale chiar pe locul vechii curți a primului Constantin. Încă înainte ca ostașii săi să înceapă jaful ce li se îngăduise, se pare că sultanul luase măsurile de trebuință ca biserica Sfinții Apostoli, a doua ca mărime după Sfânta Sofia, să nu fie vătămată. În viziunea sa, aceasta trebuia să fie noua patriarhie după luarea orașului. Așa s-a și întâmplat, George Scholarios primind cârja și crucea chiar din mâna sultanului, garantându-i-se păstrarea tuturor privilegiilor de care se bucuraseră patriarhii dinaintea sa. În urma unei înscenări și fiindcă uriașa biserică necesita reparații peste bugetul împuținatei comunități creștine, noul patriarh - sub numele Ghenadie - s-a mutat în modesta mănăstire de maici Pammakaristos. Patriarhul a fost deseori vizitat aici de sultan, care l-a considerat prieten și sfătuitor de nădejde.

Toleranța religioasă a Cuceritorului avea să pună probleme serioase juriștilor islamici de mai târziu. Conform dreptului islamic, o cetate care a fost cucerită prin luptă își pierde toate drepturile, inclusiv cele legate de cult. Adică bisericile creștine din Constantinopole trebuiau dezafectate sau dărâmate fără excepție. Astfel, către 1500, Baiazid al doilea a cerut să-i fie cedată biserica Patriarhiei întrucât orașul fusese luat cu sabia, nu mai avea deci dreptul de a-și păstra cultul creștin. Patriarhul de atunci a putut dovedi că Mehmet a hărăzit această biserică pe vecie grecilor ortodocși. Apoi sub Selim I, mare dușman al credincioșilor creștini, s-a declanșat o nouă procedură de desființare a Patriarhiei. Acest episod dramatic este prezentat chiar de Dimitrie Cantemir. Exista mai dinainte o fetwa privind interzicerea cultului creștin, însă fusese ținută în rezervă de imam. Selim a luat hotărârea să o pună în aplicare. Unul dintre fruntașii greci, prieten cu secretarul sultanului, a aflat acest lucru

și l-a comunicat degrabă Patriarhului. Acesta, ni se spune, s-a rugat cu lacrimi apoi a încălecat pe catâr și a pornit spre marele vizir, care-i arătase bunăvoință și cu alte prilejuri. Mâna dreaptă a sultanului l-a învățat pe frunțașul creștin ce să facă. În aceeași seară, principalii membrii ai divanului au fost acoperiți cu daruri. A doua zi mulțimi de greci, armeni, evrei umpleau locul în fața palatului; toți așteptau cu înfrigurare hotărârea ce se va pronunța. Vizirul, fără umbră de zâmbet pe obraz, rosti actul de acuzare punându-i în vedere Patriarhului să predea în cinci zile toate bisericile cu toate veșmintele, scriptele și odoarele. Atunci acesta, după cum îl învățase același vizir chiar cu o zi în urmă, arată că împăratul Constantin, văzând superioritatea turcilor, a mers el însuși în solie la Mehmet să-i predea cetatea. Sultanul l-ar fi sărutat de bucurie și l-ar fi așezat la dreapta sa. Doar o neînțelegere între creștini, care nu fuseseră toți anunțați despre capitulare, a făcut ca delegația să fie atacată la intrarea în oraș, moment în care Constantin, voind să intervină, a fost ucis din greșală. Așadar orașul a fost predat de apărători și nu luat cu sabia, deci avea dreptul să-și țină bisericile. La aceasta, divanul a cerut o zi pentru deliberare. La înfățișarea următoare i se cer Patriarhului înscrisuri de la Mehmet sau martori care să-i confirme spusele. După cum același vizir îl învățase, Patriarhul solicită o amânare de trei săptămâni pentru a aduce martorii. Iarăși marele vizir face tot ce se poate pentru a da satisfacție creștinilor. El găsește doi moșnegi cu plete albe, îi instruieste ce să spună în fața sultanului și dezbateră se reia. Urmează o nouă mascaradă când martorii și însuși Patriarhul se jură, primii pe Coran și el pe Biblie, că vor spune doar adevărul. Și martorii declară că fuseseră în garda personală a slăvitului Mehmet și auziseră și văzuseră cum împăratul creștin a capitulat, iar guvernării diferitelor cartiere independente ale orașului au sosit oferind cheile cartierelor lor în bună pace și înțelegere. Firește, Selim s-a minunat foarte auzind așa ceva, însă la propunerea

divanului și chiar a imamului a poruncit să nu mai supere nimeni pe creștini.

Soliman Magnificul a încercat, la rândul său, să anihileze cultul creștin prin desființarea Patriarhiei ortodoxe. Patriarhul Ieremia I-a trimis la hotărârea lui Selim declarând-o operantă în lipsa altor documente scrise. Juriștii lui Soliman au trebuit să concluzioneze și ei că, dacă bisericile creștinilor au rezistat până acum, precis orașul nu a fost luat prin luptă deci bisericile au rămas, mai departe, netulburate. Nu pentru mult timp. Murad al III-lea a luat Patriarhia fără a manifesta atâtea scrupule, aceasta fiind lovitura de grație pentru creștinii din Istanbul. Călătorii din secolul al XVIII-lea aveau să mai găsească în funcțiune doar trei dintre bisericile construite înainte de căderea Constantinopolului. Doar într-una dintre ele s-a mai putut sluji până în zilele noastre. E vorba de Sfânta Maria a Mongolilor, care a fost salvată de Dimitrie Cantemir. Expert și în legislație, acesta a putut să dovedească în fața sultanului că biserica fusese dăruită de Mehmet Cuceritorul arhitectului său grec Christodulos, care a înmânat-o comunității ortodoxe. Cantemir a putut să înfățișeze chiar firmanul prin care biserica a fost oferită lui Christodulos. După secole de luptă religioasă inegală, această supraviețuire miraculoasă a fost tulburată de fanatismul contemporanilor noștri. Pare incredibil, dar conflictul dintre turci și greci nu s-a stins, la jumătate de mileniu de la victoria clară a otomanilor.

Mi-am dorit cu ardoare să ajung în Fanar. E drept că se afla la mare depărtare de zona în care locuiam, iar taxiul ar fi costat enorm. Gazdele noastre, convinse că străinii sunt suficient de bogați să circule cu taxiul și prea subțiri ca să folosească mijloacele de transport în comun, nu ne învățaseră cum circulă acestea din urmă. Am pornit, deci, per pedes. Doar știam că înaintașii bine-credincioși călătoriseră pe picioare până la Ierusalim. Da, dar ei nu aveau de servit cina la oră fixă; nu-i

aștepta, ca pe noi în acea seară, o croazieră cu vaporețul pe Bosfor. Ne-am tocit tălpile jumătate din zi prin orașul vechi, fără a reuși să ajungem în preajma Patriarhiei. N-a fost voia Domnului sau am căzut în vreo cursă vrăjmășească? Pașii ne-au dus prin cartierele necălcate de turiști, cu case vechi de lemn înnegrite de trecerea anilor și putrezite de vaporii denși ai apelor sărate, cu ateliere mizerabile arătând exact ca pe vremea absolutismului medieval, cu prăvălii mici și lipsite de clientelă, cu moși stafidiți trăgând din ciubuc pe marginea străzilor înguste, întunecate de clădirile prea înghesuite și în pericol iminent de prăbușire. Prin aceste mahalale am cunoscut vechiul Sтамbul, așa cum l-or fi cunoscut toți prinții și voievozii români de demult, sosiți aici fie să-și primească sceptra din mâna sultanului, fie să-și piardă capul în sinistru Iedikule, loc de caznă și de execuții pentru dizgrația cu sânge albastru. Nu numai domni și boieri creștini au muiat cu sângele lor pardoselile acestei fortărețe-temniță, ci și sultani, padișahi ori mari viziri ai islamului, pradă intrigilor, trădărilor sau propriei nemernicii. Orașul vechi nu se întindea până la cetatea cu șapte turnuri; între ea și cartierul cel mai apropiat a fost dintotdeauna locul destinat abatoarelor, loc considerat malefic de musulmani. Urâtă, dar potrivită alăturare sub semnul securii.

Când a început să se lase seara, am coborât spre Halici, singurul punct de reper, și ne-am îndreptat în grabă, ruși de oboseală, spre podul Galata. Ne-a fost foarte ciudă că n-am atins Fanarul, dar nu intraseră zilele în sac, puteam să mai încercăm și altădată.

Concertul principal l-am susținut în cea mai mare și modernă instituție de spectacol din Istanbul. Spun “instituție” deoarece uriașa clădire adăpostește nu doar o sală imensă pentru spectacole și ședințe, al cărei ambient este reglat în întregime prin computer, de la temperatura și umiditatea aerului, până la dispozitivul scenic, ci și săli anexe, spații polivalente, holuri

uriaeșe multifuncționale, complex hotelier, restaurante, baruri... pe lângă tot ce presupune, ca instalații și dotări, un teatru modern. Am pătruns acolo trecând printr-un cadru detector și după ce am fost percheziționați. Mai sever decât la un aeroport. Acesta e prețul realizării statului laic al lui Atatürk. Polițiști înarmați pe toate străzile, plutoane de militari apărând ca din pământ, supraveghere și control peste tot. Chiar ni s-a spus să nu ne temem de nimic în Istanbul, să circulăm pe oriunde, oricând, cu oricâți bani în buzunare deoarece forțele de ordine, omniprezente și foarte dure în intervenții, țin strict sub control nu doar fenomenul criminal, ci tot ce mișcă sau stă în Turcia. Cei cu care am vorbit nu consideră că ar trăi într-un stat polițienesc, ei cred că numai așa se poate menține ordinea și democrația. Vesticii iar nu pricepeau nimic din democrația asta și ironizau sistemul draconic al vieții pseudo-civile, glumind chiar cu militarii ce supravegheau liceul unde locuiam. Însă aceștia nu știau de glumă. Răspundeau dacă le cereai informații, dar nu se angajau în discuții, abordând o mină feroasă care-ți tăia cheful de a le înfinge trandafiri în țeava automatului. După ce treceai de sectorul gardienilor, pătrundeai într-un hol a cărui pardoseală de marmură lucea ca oglinda. Până și temperatura din uriașele holuri era reglată electronic. Și camere de luat vederi peste tot. bine-nțeles. Pereții exteriori erau în întregime din sticlă tratată special, prin care arșița și lumina orbitoare nu puteau pătrunde, în schimb priveliștea peste Bosfor se deschidea panoramic, până dincolo de al doilea pod spre Asia. Prețurile cafenelei din holul central nu erau mai mari decât în oraș. Am făcut o acomodare cu scena, apoi am cinat la un restaurant din subsol. Fără grabă și nervi ne-am deplasat la cabine pentru a ne costuma. Acolo am avut la dispoziție un bar mobil. cu chelneri și cu tot ce se poate numi băutură. Pentru învingerea emoțiilor am comandat un yeni rakî, echivalentul rachiului de anason ce se găsea și la noi cândva, însă de tăria palincăi de Bihor. Turcul

a dat să-mi toarne sifon peste acea licoare atât de parfumată și de utilă pe moment, însă l-am oprit. M-a privit cu spaimă și oroare dând peste cap otrava. Căci ei fac dintr-un deget de yeni rakî o sondă plină, turnând mai mult sifon și alte zemuri chioare până când se obține ceva ca un lapte de var, ușor aromat și fără gust. Să bei rakî sec, asta e de neconceput pentru orice turc educat. Până la urmă le-am convins chiar pe solistele de la Ankara să-l bea așa, ceea ce nu le-a dăunat... decât a doua zi. Despre cum au receptat spectatorii muzica, am amintit mai sus. Impresionant mi s-a părut prețul biletului: șaiszeci de mărci germane. Și sala a fost plină. Doar eram o formație europeană. Ca să fiu drept, ni s-a dat peste tot o importanță exagerată, am fost tratați ca niște descălecători. Doar le aduceam, într-un fel, Europa care se încăpățâna să nu li se ofere. Am avut chiar surpriza să fiu recunoscut într-un magazin din alt cartier, a doua zi.

Concertul propriu-zis a debutat cu o lungă festivitate de primire, cu discursuri și pupături pe scenă, cu implicarea autorităților administrative și culturale; și s-a încheiat cu conferirea de diplome și titluri onorifice, alte pupături și îmbrățișări în public, tone de flori și cadouri din partea sponsorilor. Ba chiar și cu invitația de a reveni foarte curând în Turcia pentru a putea cunoaște adevăratele dimensiuni ale ospitalității turcești întrucât acum, din varii motive, totul s-a organizat în prea mare viteză și gazdele nu au avut ocazia să-și dovedească întreaga disponibilitate. Aproape își cereau scuze că nu au cheltuit de zece ori mai mult pentru a ne arăta cât prețuiesc ei gestul de apropiere al Europei - căci asta vedeau în prezența corului Vox Europae printre ei. Dincolo de ospitalitatea reală și sentimente adevărate - pe ici, pe colo - distingeai clar căciulirea în fața valorilor occidentale, obsesia masochistă de a fi măcar la remorca celor pe care au dorit întotdeauna să-i supună, dar n-au reușit. Norocul nostru, care ne aflăm în Europa de est, este că nu avem banii lor. Astfel nu putem fi umiliți de

două ori: și lăsați în drum și cu banii luați. De fapt, din băbăluc se știe la noi că “turcul plătește”. Iar umorul donquijotesc al lui Coșbuc cântând luptele de la Grivița a produs o sentință de mare adevăr, deși nu se dorea decât o vorbă de duh, care vreau s-o citez aici: “Că-așa-i turcul, suflet bun”. Dacă mania europeană cu tot alaiul ei de atitudini și gesturi pe care nu le mai comentez a devenit un reflex condiționat al clasei suprapuse, sufletul bun al turcului de rând ne-a fost dovedit cu prisosință peste tot unde am venit în contact cu oameni obișnuiți. Pot spune că am trăit în Turcia cu convingerea că sunt prieten cu toată lumea. Este adevărat că pășisem pe pământul lui Allah însuflețit de sentimentul creștinesc al frățietății cu toți cei pe care-i voi întâlni. Nu mă așteptam, totuși, ca această atitudine a mea, mai degrabă interioară, să genereze cu atâta eficiență un atât de prompt răspuns. Subestimam, ca în atâtea alte rânduri, puterea Domnului de a ne pătrunde cu iubirea Sa peste ceea ce credem că știm sau putem.

O nouă dovadă am primit la țărmul Mediteranei, foarte departe de Istanbulul cu pretenții de metropolă europeană. Treceam pe lângă un smochin falnic ce crescuse sălbatic printre stâncile prăpăstioase ale falezei. Un bătrân se odihnea la umbra smochinului; era îmbrăcat sărăcăcios, asemeni celor care în Europa dorm pe sub poduri. Știam că acesta nu e, însă, un exclus; așa era portul localnicilor săraci. Omul stătea în capul oaselor pe patul de piatră, privind spre depărtări de dincolo de bătaia gândului. Mi-a trezit respect atitudinea lui contemplativă și i-am adresat salutul turcesc echivalent cu ceea ce, în satele din Maramureș, încă se mai spune când doi credincioși se întâlnesc: “Lăudat fie Domnul!” Bătrânul și-a mutat privirea spre noi, fața i s-a înveselit brusc și ne-a zis și el câteva cuvinte pe care nu le-am priceput. Atunci s-a adresat cuiva care se afla sus, în desimea smochinului. Ne-am uitat: era un tânăr care culegea cu spor fructe coapte. Văzând că nimeni nu-l arestează pentru asta, m-

am întins și eu să iau câteva. Nu mai avusesem ocazia să mănânc smochine ca acelea: erau mari, zemoase, de o culoare brun-închis, cu luciri sidefii. Erau atât de coapte încât cele care cădeau pe jos se sfârâneau la contactul cu solul. Parcă aveau alt gust decât cel pe care-l cunoșteam. Mariana a fost de-a dreptul sedusă de dulceața lor. Parcă îți potoleau și foamea și setea și toate gândurile rele. Nu că am fi avut noi gânduri rele, dar căldura era greu de suportat. Am coborât pe o potecă spre țărmul mării, unde ne-am tras o vreme sufletul, căzând și noi în melancolia contemplativă a bătrânului de adineauri, hipnotizați de atâta albastru. Eram atât de transportați încât nu l-am simțit apropiindu-se pe băiatul din smochin. Am tresărit când ne-am trezit cu el dinainte. Era mai jerpelit decât bătrânul; greutatea vieții își puseseră deja amprenta pe chipul lui atât de tânăr totuși. Avea o pungă de plastic jechoasă în mână și, așa zdrențăros și neșesălat cum se arăta, am crezut că vine la noi să ceară pomană. Cum ne-am înșelat! El a întins spre nevastă-mea punga cea jechoasă; era plină cu smochine coapte. Chipul lui înăsprit și aprig s-a luminat de un zâmbet care-i cuprindea toată ființa. Era expresia incofundabilă a bucuriei de a dărui. Mariana n-a fost capabilă să întindă mâna. Puștiul i-a pus punga în poală și s-a îndepărtat rapid, fără să aștepte vreo răsplată. Am rămas ca trăzniți câteva clipe. Apoi am strigat după el, care se grăbea să dispară, cele câteva vorbe de mulțumire deprinse pe timpul șederii la Istanbul. Ce altceva poate face omul în astfel de împrejurări, decât să mulțumească Celui care are grijă ca în lumea asta, care e așa cum o merităm, să se întrupeze și astfel de suflete. Din punga aceea ne-am hrănit toată ziua, nefiind obligați să ne aruncăm banii în vreunul din restaurantele foarte scumpe din stațiune.

În acea noapte, deși ziua fusese istovitoare, am avut de susținut un concert lung și dificil în aer liber, la Aspendos, cel mai bine păstrat și mai mare teatru antic din Asia. Fără repetiție

generală, fără probe de sunet, într-un spațiu enorm, care, dacă te afli jos, te copleșește. Știam că acustica este perfectă, însă când spectatorii din ultimele rânduri abia se disting, te încearcă o îndoială în propriile capacități. Înainte de a se permite accesul spectatorilor, o companie de militari complet echipați și de o agresivitate timorantă au scotocit tot-tot. Comandantul lor ne-a explicat că s-ar putea să se fi pus bombe în teatru. Au verificat chiar reflectoarele, instalațiile de scenă, podiumul corului, până și sacoșele noastre. Pe cât de spectaculoasă a fost apariția și bulversantă acțiunea, pe atât de discret s-au retras. Pur și simplu, până să ne costumăm dispăruseră. Teama de atentat: încă o caracteristică a statului laic. Apoi au început să curgă spectatorii. Nu s-au ocupat toate gradenele, însă s-au strâns câteva mii de vilegiaturiști sosiți la Aspendos cu autobuzele. Se făcuse o publicitate uriașă concertului nostru prin toate stațiunile de-a lungul litoralului. Atracția, pentru turistul sosit din Vest, nu era în primul rând corul, ci edificiul monumental și spectaculos în sine, care nu funcționează ca sală de spectacole decât foarte rar, cu aprobarea ministrului culturii. Sponsorii noștri au obținut și această aprobare. Construcția, în stare perfectă de conservare, este cam tot ce a mai rămas din anticul Aspendos. Iar dincolo de vechiul oraș a rămas de asemenea în picioare apeductul care aducea apă potabilă de la o distanță de douăzeci de kilometri. Cele două construcții sunt legate printr-o legendă. Ea seamănă suspect cu judecata lui Solomon, însă turiștilor li se poate servi orice are culoare locală. Se spune că regele din Aspendos avea o fată a cărei frumusețe atrăgea pețitori din toată Asia. Regele nu s-a gândit la un mariaj politic, cum se obișnuia în familiile regale, ci a hotărât să supună la test doi arhitecți din partea locului. El a promis că va da fata aceluia care va construi un edificiu de utilitate publică în cel mai scurt timp. Așa s-au înălțat teatrul și apeductul, vizibile încă. Din păcate, cei doi au terminat deodată, iar cele două realizări au fost considerate la fel de

importante pentru oraș. Regele nu a găsit altă soluție echitabilă decât să taie fata în două părți egale, câte o jumătate pentru fiecare pretendent. Autorul apeductului a acceptat această soluție, pe când Zenon, autorul teatrului, a preferat să renunțe la jumătatea ce i se cuvenea, pentru ca prințesa să rămână întreagă, chiar dacă va reveni rivalului. Astfel a aflat regele care dintre cei doi ar fi un soț mai bun. Și i-a dat fata lui Zenon.

A doua zi am hotărât să mergem la Mira, unde a slujit Arhiepiscopul Nicolae, acel părinte al bisericii cunoscut mai puțin ca ierarh și asociat mai degrabă cu personajul mitologic Moș Nicolae, cel care în seara de 5 decembrie este așteptat cu teamă și bucurie de copii, el fiind cel ce aduce din grădina raiului fie joarda pentru spinarea celor neascultători, fie cadourile pentru cei cuminți. Prăznuirea Sfântului din Licia la data sărbătorii păgâne ce prefățează înnoirea timpului la toate popoarele europene a avut darul să-l transforme pe învățatul și sobrul Nicolae în cel mai iubit dintre sfinții trecuți în calendar; deoarece, oricâte beșigașe ar apărea în seara aceea, tot se mai găsește ceva bun în pantofi, chiar în pantofii acelor care și-au mai supărat părinții în cursul anului. Mira, unde se poate vizita bazilica ce a primit moaștele făcătoare de minuni ale Sfântului, se află la o aruncătură de băț de Antalya. Dar ne-am trezit prea târziu și am scăpat autobuzul. Ni s-a spus că distanța în linie dreaptă nu e mare, însă drumul de coastă e dificil și durează mult. Deci nu se organizează decât o plecare pe zi. Dacă doream neapărat să ajungem la Mira, puteam pleca mai simplu: pe mare. Mult mai ispitoare ni s-a părut această variantă și ne-am bucurat că am scăpat autobuzul. Am coborât veseli în portul de agrement; acolo am fost loviți greu. Prețul călătoriei cu vaporușul depășea de câteva ori cele mai pesimiste așteptări ale noastre. Nu puteam plăti salariile pe două luni pentru o excursie de două ceasuri, fie ea și la Mira.

După ratarea vizitării Patriarhiei constantinopolitane, după răul pe care îl suferisem în singura biserică bizantină în care reușisem să intru, câteva întrebări neliniștitoare au început să mi se strecoare în suflet. Oare cu ce greșisem către Dumnezeu pe aceste meleaguri, de nu voia să mă primească în Casa Sa de aici? Atâtea cadouri nesperate îmi făcuse în aceste zile și nu mă lăsa să-I adresez mulțumirile cuvenite într-un loc și într-un chip îndătinat... Oare de ce? Mă uitam în urmă și nu găseam cauza. Totuși: cum de îmi erau atât de prielnice geamiile păgânilor? Acolo intram fără opreliști și mă simțeam atât de bine făcând abstracție de faptul că acești frați nu pot recunoaște Calea, nu pot găsi Adevărul, nu aleg Viața. Dar oare nu spre același Tată se îndreaptă sufletele lor când se închină cu fața spre Meka? Nu tot casă a Domnului este și geamia lor? Una peste alta, faptul că nu reușeam să mă apropiu de vreun lăcaș creștin în această călătorie mă umplea de nedumerire și de îngrijorare.

Întorși la Istanbul, gazdele ne-au dat vestea cea bună că cei care doresc să-și prelungească șederea după încheierea turneului, pot să mai rămână câteva zile în camerele de la liceu, dar vor mânca împreună cu angajații, contra cost. Pentru noi era excelent și așa. Iată o șansă de a mai încerca să ajungem la Patriarhie, la Chora, să vedem mai multe din oraș.

Ultimul concert a fost oferit în exclusivitate celor care se ocupaseră două săptămâni de noi: organizatori, sponsori, tehnicieni, personalul administrativ al școlii. În acea seară s-a pus de-un "garden party" pe terenul de handbal, cu cei mai românești mititei, numai că turcii foloseau în loc de muștar un fel de sos de legume extrem de iute, dar ca salată am primit felii de pepene galben. Au mai fost frigărui asortate și ce se mai poate frige la grătar, iar dintr-o caserolă, un chelner cu mânuși din material plastic ne oferea niște bile de carne crudă foarte roșie. Semăna cu ceea ce numim noi biftă tartar, însă arăta altfel. Turcii se îndopau în așa hal cu carne crudă încât am fost

curios să gust. Am cerut o pereche, dar micuța Gülnaz l-a sfătuit pe chelner să-mi umple farfuria. Mi s-a făcut greață văzând la mine în farfurie așa ceva, însă turcoaica durdulie nu m-a slăbit până n-am mâncat tot. Noroc că se găsea prin preajmă suficient yeni rakî. Cu toată oboseala ultimei reprezentații și a celor două săptămâni de turneu, s-a dansat și s-a cântat toată noaptea.

Am avut ocazia, în mijlocul dezmățului general, să port o discuție cu Marc, președintele fundației. Psiholog, îl preocupa în cea mai înaltă măsură vindecarea suferințelor psihice. Se lămurise că medicamentele nu ajută; nici psihoterapia obișnuită. Încercase să cunoască, în Filipine și Tailanda, în America și Canada, metode neconvenționale de tratament. Era implicat cu entuziasm în aceste probleme, însă doar teoretic. Dorința lui cea mai arzătoare ar fi fost să întâlnească un maestru care să-l inițieze practic. I-am spus că maestrul nu apare când îl cauți, ci când ești pregătit să-i primești învățătura. La el în Olanda aderase la un grup care încerca, în cadrul unor reuniri săptămânale, să experimenteze în plan real sistemul lui Gurdjieff. Interesant este faptul că experimentul se desfășura în ograda și sub oblăduirea unui ordin călugăresc catolic. Rugăciunea, devoțiunea în ansamblu, meditația, activitățile zilnice se desfășurau cam ciudat, între rigorismul catolic și ezoterismul lui Gurdjieff. Dar acei oameni și, în special, acei călugări își asumau cu curaj încercarea de sfărâma limitele autoimpuse ale civilizației occidentale, înscrisă pe o linie a egoismului și orgoliului. Marc începuse să vadă importanța iertării și a toleranței în această lume de bolnavi, iar peste toate intuia puterea luminoasă a Iubirii. Tocmai aceasta îl determinase să preia responsabilitatea de a sta la cârma miraculosului fenomen "Vox Europae".

Despărțirile au început chiar în zori, pupându-ne fiecare cu fiecare și promițând să ne revedem în anul următor. A fost foarte trist acest final, după cât de bine ne simțiserăm împreună, după

cât de minunate zile și nopți ni s-au oferit în fabulosul Stambul și pe Mediterană. Totul a fost ca un vis frumos din care te trezești cu durere la realitate. Dar asta e vacanța; se termină întotdeauna prea repede. Personal, am regretat că nu voi mai avea curând ocazia să cânt muzică turcească și poate niciodată nu mă voi mai întâlni cu acel oratoriu care m-a răvășit și de care îmi va fi dor mereu. Din păcate nici o înregistrare n-am reușit să găsesc în magazinele de specialitate. M-am aprovizionat, totuși, cu mai multe mostre de muzică populară și spirituală de pe cuprinsul Asiei Mici. Imnurile atribuite poetului și misticului Mevlana, întemeietor de școală în domeniul ezoterismului islamic, se găsesc pe toate drumurile și au devenit la fel de comerciale ca ritualurile dervișilor rotitori. Pentru vesticii snobi, ele sunt niște capcane ca și liturghiile tibetane ori meditațiile hinduse, ei nefiind apti să le perceapă corect mesajul și căzând deseori în realități psihice colaterale, aberante. Însă le cumpără în cantități industriale. Pentru a părea mai elevați și mai interesați la ei acasă. M-am rugat deseori pentru acești sărmani. Dar se aplică și în cazul lor pilda burdufurilor. Și apoi, Dumnezeu nu dă nimănui mai mult decât poate să ducă. Necazul apare când noi înșine ne depășim măsura, nu ne vedem lungul nasului.

Acum, după ce am luat contact prin gura mea, prin mintea mea și prin sufletul meu cu profunzimile misticiei islamice - pe care nu o cunoscusem decât din cărți - am ajuns să respect un aparent simplu cântec arab fără acompaniament sau o elegie monotonă pentru ney. Acestea se duc direct la porțile ferecate ale Sinelui, rupându-le lanțurile și curățind de spini calea spre Unul, fie că El este exprimat în 99, în 33, în 9 sau în 3 ipostaze accesibile mentalului.

Programul încheiat ieri fiind foarte încărcat, abia de acum mi-am putut permite să pătrund mai adânc în informația esențială proprie capitalei celor trei imperii. Știam că în

extremitățile de nord și de sud ale Constantinopolului turcii n-au pătruns și n-au tulburat, cu ocazia cuceririi, nimic din ce se depusese acolo în mai bine de un mileniu de viață creștină. Cu toate răsturnările ulterioare, energiile proprii acelor insule bizantine din lumea otomană n-au fost anihilate ori corupte total. Patriarhia din Fanar reprezenta principala sursă spirituală la care doream să mă “branșez” în Istanbul. Patrarhieii și altor locuri din ultima mahala creștină a actualei capitale musulmane (Ankara fiind capitala laică) urma să le dedic zilele următoare.

Am rămas să ne prelungim vacanța în Turcia doar șase: olandezul Marc, norvegianul Peer, germanul Stefan, elvețianul Roland și cei doi români. În prima zi liberă, cei patru vestici au încercat să ne facă program turistic. I-am refuzat, deși s-au oferit să ne achite cheltuielile de deplasare până la Insulele Prinților, unde aveau ei de văzut trăsuri cu roți de cauciuc și cai cu copitele bandajate. I-am lăsat să plece în insule, iar noi ne-am început itinerariul prin orașul vechi cu Muzeul de Arheologie. În acea clădire vastă s-a adunat tot ce s-a mai putut aduna din superbe cetăți grecești și romane de pe coastele Asiei Anterioare, după valurile de arheologi adevărați sau aventurieri din Germania, Anglia, Belgia, Italia, care au dus de aici orașe întregi într-o vreme când xenofobia și obscurantismul religios al turcilor nu erau prielnice conservării unor opere de artă și arhitectură aparținând unor epoci păgâne și idolatre, în care pământul acesta, cucerit de ei prin sabia Profetului, era stăpânit de alte neamuri. Adevărat este că nici rafinații bizantini nu respectaseră mai tare opera anticilor lor strămoși demolând-o pur și simplu pentru a-și realiza propriile capodopere. Ca să nu-i mai pomenim iar pe primii creștini, care au nimic programatic tot ce putea să amintească de politeismul decăzuților romani, călăii lor. Cu toate acestea, “rezervele” arheologice ale Turciei sunt încă uriașe, atât de uriașe încât nici nu au putut fi puse în valoare peste tot. Iar ce-i mai frumos și mai de preț s-a dus la

muzeul din Istanbul. Prin sălile largi ale acestuia te plimbi printre exponatele risipite aparent fără socoteală și lipsite de orice protecție, de orice îngrădire, de orice măsuri de securitate, parcă nu numai tu le vizionezi pe ele, ci și ele te vizionează pe tine, atât de puternic ai impresia că ele se plimbă, la rândul lor, printre vizitatori. Iar în ce privește statuile grecești, comunicarea dintre ele și cei ce le privesc este efectivă, este inexplicabilă. Am suferit un șoc cu urmări penibile în fața unor rămășițe dintr-un templu al Afroditei. Friza care a declanșat reacția nu reprezenta o scenă erotică, însă exponatul acela a indus în imaginația mea un șir de viziuni lascive de genul celor care-i obsedează pe adolescenții în criză hormonală. Mă învăTEAM printre resturile necoerente ale aceluia templu și excitația atingea cote infernale. Parcă ar fi fost risipit un drog în aer. În acele bucăți de piatră fuseseră implementate programe mentale atât de puternice încât lucrau și acum. Liturghia iubirii senzuale nu mai era necesară și nici integritatea construcției consacrate nu era o condiție a transmiterii mesajului. Dar nu numai imaginația îmi scăpase de sub control. Trupul îmi intrase în reacție, nemaiștiind cum să-mi ascund inflamarea firească. Nu m-am mai uitat la reprezentările antropomorfe, însă până și elementele geometrice ori fitoforme emiteau același mesaj; la fel de puternic. Nu mai receptasem astfel o operă de artă. De fapt, nu mă mai întâlnisem până atunci cu originale grecești. Asta nu se poate numi doar emoție artistică. Asta se cheamă efectiv comunicare între creator și consumator. Astfel se explică și se pot dovedi efectele așa-zicând magice ale obiectelor de artă din Africa neagră, din insulele Pacificului, din pustiul australian sau Siberia extremă, zone în care creația artistică este încă un act ritual, cu destinație expresă spre straturile incontolabile ale ființei, având rolul de a produce efecte programate și nu impresii estetice. Nu numai eu am simțit așa. Mariana a avut o reacție și mai puternică. Vibra toată. Trăirea ei a fost atât de intensă încât la ieșirea din acel

sector a căzut epuizată într-un fotoliu și a adormit imediat. În tragedia clasică dibuisem acest mecanism foarte clar, deși doar am citit-o, nu am încasat întreg complexul de informații pe care ți-l oferă reprezentarea scenică. Dar să intri astfel în rezonanță cu un obiect nu credeam că-i posibil. Și fenomenul s-a întâmplat în mai multe săli, fiind foarte puternic în camera mormintelor princiare. Am rețrăit acolo, parcurgând cu privirea reliefulurile sarcofagelor, sentimentele tuturor celor prezenți la agonia și decesul personajului, la ceremonia depunerii cadavrului, la banchetul funerar. Asta se întâmpla peste admirația de natură pur estetică pentru realizarea plastică excepțională. Dar ceea ce am simțit cu o claritate care mi-a dat fiori a fost viziunea sufletului eliberat, când a luat act, din lumea umbrelor, de inutilitatea zbaterilor și zbuciumului celor rămași în trup, comparativ cu pacea, liniștea și seninătatea ce îl cuprinseseră după ce realizase de tot desprinderea. Asta sculptase meșterul necunoscut pe sarcofagul de lângă care nu mă mai puteam desprinde. Deși mintea lui nu a avut de unde să cunoască toate aceste lucruri. Însă informația de acest tip nu-și are sălaş în mintea lucidă. Și nu cred că au fost opaci la mesaj cei care s-au gândit să plaseze o bancă pentru uzul vizitatorilor chiar în acest loc. Așa se întâmplă că muzeul nu mai este doar un spațiu destinat satisfacerii unor curiozități raționale sau unor nevoi estetice, ci devine un templu. Adică un loc în care conștientul celui ce vine acolo reușește, stimulat de un mesaj eficient implementat de artist (grație unui har special) în obiectul expus, să scurtcircuiteze inconștientul, realizându-se astfel legătura directă dintre rațiune și mentalul superior. Sau, spus mai pe scurt, muzeul ce adăpostește astfel de exponate este un loc propice pentru meditație.

Din păcate, până și în acest loc unde realizasem o aemenea apropiere de realitatea lumilor subtile, secția adăpostind istoria Bizanțului creștin nu am putut s-o vizităm. Era închisă. Iar am

cârtit: De ce, Doamne? Hotărât lucru: acest capitol îmi era încă interzis. Iar la ieșirea din muzeu, ne-am dat seama că nu mai aveam timp să ajungem până la Patriarhie, acolo vizitatorii fiind admiși în limita unui orar. Iar! Și pentru că încă nu mă dumirisem cum stăm cu accesul la anumite locuri, am stabilit să reprogramăm, încă o dată, acea vizită obsedantă pe a doua zi.

Roland obținuse un loc în avionul de Zürich, cursă foarte aglomerată în acest sezon, și ne-am gândit să plecăm cu el pentru a economisi banii da taxi. Șoseaua trecea fie prin centrul orașului vechi, fie pe la nord de Blacherne, în funcție de traseul pe care-l va alege șoferul. Nu aveam decât să coborâm în punctul cel mai favorabil, după care Roland își continua drumul spre aeroport. Dar mașina a luat-o spre nord, pe o autostradă care se depărta mult de traseul bănuț de noi. La un moment dat, derutați că nu mai apare Cornul de Aur, am deschis harta orașului și am întrebat unde ne aflăm. Șoferul ne-a indicat un punct situat cu vreo jumătate de metru în afara hărții. Spre mânia și disperarea noastră, a ales să ocolească pe departe orașul vechi, pe care îl considera prea aglomerat. Ne-a obligat astfel să mergem cu toții până la aeroport. Adio vizită la Patriarhie! Iar. Refuzul lăcașului sfânt de a mă primi se croniciza. Chiar, ce-o fi greșit de nu pot, cu nici un chip, să ajung acolo?

L-am pus pe Roland în avion și am avut mare noroc că ne-a lăsat lirele care-i rămăseseră, altfel nu știu cum ne-am fi întors de la aeroport până în oraș. Am sosit în faptul serii la liceu, în ciuda la culme de neputința de a ajunge unde doream cel mai mult să ajung. Am mai prins cina la cantina personalului. Am observat acolo două lucruri care m-au frapat. Primul: directorul și soția mâncau alături de ceilalți angajați, același meniu, în exact aceleași condiții de bandă cu autoservire. Al doilea: Ahmet, șeful de sală, venea la masa noastră și ne turna apa în pahare, serviciu de care nimeni nu mai beneficia. În acea seară am stat la masă chiar cu directorul și, imediat ce am terminat de

mâncat, simpaticul Ahmet a venit să ne rostească o urare de-a lor - Afiet olsun! - și ne-a turnat din carafa de pe masă apa în pahare, ca de obicei; directorului lui nu i-a turnat, l-a lăsat să se autoservească.

Urma ultima zi în Istanbul. Vom ajunge în Fanar mâine, cu orice preț!

Dimineața ne-am trezit buimaci. Peer și Marc avuseseră inspirația să plece peste noapte. Rămăseserăm doar cei doi români în tot internatul și pustietatea coridoarelor era deprimantă, mai ales că lumina soarelui nu mai putea să pătrundă printre norii groși ce se lăsaseră aproape pe capetele noastre. Ploua ca-n noimbrie și ziua parcă nu era în stare să înceapă. Noi nu aveam umbrelă. Nici bani de taxi. N-ai fi trimis afară un câine, dar trebuia să ajungem la Patriarhie. Am plecat pe jos, prin ploaia apocaliptică, spre disperarea portarului care a crezut că înnebuniserăm subit. Am greșit când am spus că ploua ca în noiembrie. De fapt, era un potop care încerca să încece orașul.

În 24 mai 1453 răsărea luna plină, ceea ce însemna că dezastrul va începe. O eclipsă totală lungă de trei ceasuri a pecetluit actul de condamnare a cetății, până și în cugetele celor mai puțin superstițioși. Convinși că, deși toate semnele le erau potrivnice, Maica Domnului i-ar mai putea ajuta, asediații i-au scos din biserică icoana cea mai sfântă și au pornit în procesiune prin oraș. Era tot ce se mai putea face, acum când s-au lămurit că ajutorul Occidentului nu va sosi. Terminaseră muniția, terminaseră hrana, terminaseră energie și putere, terminaseră speranța. Totul se terminase, din punctul lor de vedere. Când vor cădea sub iataganele turcești, depindea doar de sultan. Și de Dumnezeu. Pe când procesiunea înainta solemn, icoana Fecioarei a alunecat de pe iconostasul pe care era purtată. Și s-a făcut ca de plumb. Oamenii n-au mai putut s-o ridice. Pe când se luptau s-o pună la loc, o furtună cu tunete s-a abătut asupra

procesiunii. Ploaia cădea în rafale apocaliptice transformând străzile în râuri, șuvoaie duceau copiii la vale smulgându-i din mâinile mamelor. Era cu neputință să poți ține piept dezlănțuirii naturii. Nori negri și deși au întunecat orașul, lucru nemaivăzut pentru vremea aceea din an. Părea că Divinitatea s-a înveșmântat în negură pentru a se depărta cu totul.

Am reușit să coborâm în două ore până la podul Galata. Cu încrâncenare am început să urcăm apoi spre Suleimanyie, pentru a ne pune la adăpost de șuvoaiele tulburi care se năpusteau la vale încercând să ne măture de pe străzile în pantă. Ar fi fost normal să urmăm șoseaua de-a lungul zidului de nord, dar aceea era sub un strat de apă curgătoare ce ne trecea peste încălțări. Luptam să ne ținem pe picioare, adevărate viituri veneau dinspre deal. Ținându-ne de copaci, de garduri, de case am ajuns la epuizare înainte de a parcurge o sută de metri. Ne-am oprit. Mariana era terminată, nu mai putea lupta cu stihia care ni se împotriva. Mi s-a făcut milă de ea. Am hotărât să renunțăm. Coborârea spre Halici a fost ușoară, dar mai periculoasă decât urcarea. Și când am ajuns în șosea, culmea! - un autobuz ieșit ca din ape a oprit cu ușa deschisă în dreptul nostru. Pe el scria "Beşikitaş", adică unde trebuia noi să ajungem. Am ajuns înapoi la școală în mai puțin de jumătate de oră, fără efort, fără să plătim. De ce, Doamne, de ce?

N-am aflat. Însă m-am ambiționat să mai încerc o dată. Doar încă o dată mâine și gata. Poimâine plecăm acasă, oricum ar fi.

Noaptea, când negura s-a ridicat, oștenii de pe ziduri au putut vedea o lumină mare fâlfâind peste cupola Sfintei Sofii. Lumina aceea a fost văzută și din tabăra turcească. S-au îngrozit turcii mai tare decât creștinii. Sultanul însuși a trebuit să fie consolată de sfetnicii mai cu judecată. Ei au încercat să-l convingă că semnul le este favorabil lor întrucât sugerează coborârea adevăratei lumini peste lăcașul necredincioșilor greci.

Dar și tălmacii din cetate au născocit interpretări care să-i convingă pe creștini că mânia lui Dumnezeu a încetat și îi va lua iarăși la pieptul Său.

Dimineața, peste Bosfor strălucea orbitor soarele. Nici că se putea o zi mai prielnică pentru a urca în Fanar. Ne-am echipat în grabă și am coborât pentru micul dejun. Ne-a întâmpinat administratorul, care și-a cerut iertare că ne ia prin surprindere, dar a sosit echipa de muncitori pentru executarea lucrărilor obișnuite de întreținere pe timpul vacanței și trebuie să evacuăm camera. Vestea ne-a lovit, însă nu era totul pierdut. La încheierea turneului, neștiindu-se dacă internatul va fi în continuare disponibil, Gülnaz, micuța mânătoare de carne crudă, se oferise să ne găzduiască timp de câteva zile, până vom reuși să vizităm ce ne-ar interesa. Nu am vrut s-o deranjăm, dacă se putea rămâne în școală. Acum ne vedeam în situația de a o întreba dacă invitația ei mai e valabilă. Nu mai era valabilă. În casa ei explodase nu știu ce și acum se efectuau mari reparații. Hotărât lucru, ceva ne împiedica temeinic să ne apropiem de Patriarhie. Am mai făcut o tentativă de a câștiga încă o zi: am abordat-o pe Suheyda, directoarea artistică. Partea grea era că ea nu vorbea decât turcește. Mai prin semne, mai cu două vorbe nemțești, trei franțuzești, ne-a anunțat cu drăgălășenie că ne va conduce personal la autogară și că ne-a pregătit mâncare bună pentru drum. Ce să mai zic? Ne-am strâns bagajele.

Suheyda credea că autobuzul nostru pleacă de la autogara mare. Când i-am spus de Balkan Pazar, nu a știut pe unde vine. Nu cunoștea să existe așa ceva în Istanbul. Cu chiu cu vai am reușit să aflăm, în Aksaray, cum trebuie să ajungem la autobuzele pentru România. După ploaia din ziua precedentă, Balkan Pazar, sediul bișnițarilor balcanici, era înglodat ca o cocină nerânită de mult. Așa și mirosea. Țigănime - cât cuprinde. Murdărie infernală. Eleganta directoare, care locuia în cel mai select cartier al Istanbulului, a rămas siderată. Nu-și

închipuise că așa ceva e posibil în orașul ei. A înțeles că aici debarcă oamenii de afaceri din România. Halal! Până la plecarea autobuzului pentru Constanța mai erau două ore. Ea nu mai putea să rămână. Dar nu voia să ne lase așa. L-a abordat pe un dughenar turc din apropiere și i-a cerut să ne primească înăuntru până vom pleca. Turcul, care din punct de vedere social nu era vrednic nici să-i ștergă pantofii, a întrebat-o, într-o turcă pe care deja o cam pricepeam, dacă e rudă cu noi și dacă e româncă. Răspunsul s-ar traduce prin: “Nu, slavă Domnului!” Învârtindu-se prin Balkan Pazar a ajuns la concluzia că a fi român e o pedeapsă rușinoasă. Ne-am despărțit cu cele mai tandre îmbrățișări, dar am rămas umiliți în mizeria aceea, privind-o cum se grăbește spre lumea ei, realizând ce a putut pricepe despre neamul nostru.

Turcul știa binișor românește. Ne-a spus că mulți români își aduc marfa la el. Am vorbit despre copiii lui, despre greutățile vieții, care de aici se văd altfel decât din Nișantași. A venit un mușteriu. Comerciantul ne-a lăsat și s-a ocupat de acela. Întrucât au reușit să facă un târg, gazda a trimis un băiat să le aducă ceai. În timp ce sorbeau, și-a adus aminte că suntem și noi pe aproape. A trimis iar băiatul să ne aducă și nouă ceai. A făcut cinste. Nouă ni se adeverea iarăși bunătatea de suflet a turcului simplu. Ne-a mai vorbit despre copiii lui. Ar fi vrut să aibă mai mulți, dar viața e grea; comerțul ăsta mărunț nu e o afacere durabilă. Azi merge, mâine... nu se știe. Ne-a invitat, dacă mai venim în Istanbul, să trecem pe la el. Mariana i-a dăruit, pentru copii, niște cuci din lut smălțuit, pe care i-am adus din țară pentru a-i face cadou, însă uitaserăm de ei.

Ne-am luptat să ne câștigăm loc în autobuzul urât mirositor și mai murdar decât cel cu care veniserăm de la Constanța. Căci tot pe acea rută am stabilit să ne întoarcem. Era mult mai ieftin așa decât să fi luat cursa directă pentru Timișoara. Știam că biletul de tren de la Constanța spre Timișoara nu va fi ușor de

obținut, însă, la mare nevoie, am fi putut rămâne o zi, două la o mătușă.

Iar s-au schimbat numerele, iar n-a mers climatizarea. La intrarea în Bulgaria, vameșii bulgari ne-au sigilat bagajele. În felul acesta ei au scăpat de o grijă. La venire nu se procedase la fel, dar acum autobuzul era un depozit ambulant. Am ajuns repede și fără probleme în apropierea frontierei cu România. Tocmai ne bucuram că a mers așa ușor, când șoferul, care avea telefon mobil, ne-a somat să strângem o anumită sumă în dolari SUA, altfel vom avea dificultăți în vamă. În fața noastră se întindeau câțiva kilometri de mașini mari și mici. Plătind, scăpam și de statul la coadă. Ghinionul a făcut să nu fie toți pasagerii bucuroși de plată. Niște blonzi moldoveni, foarte arțăgoși și hotărâți au declarat că ei nu au a se teme de vameși. Nu plăteau și pace! Ne-am împărțit în două tabere și a lipsit puțin să iasă cu capete sparte. Șoferul țipa, turnând gaz peste foc. Avea și el afacerile lui. Cei doi însoțitori de bord și șoferul de rezervă își plasaseră câte un cartuș de țigări de la free-shop în sacoșele fiecărui călător. Aveau cantități cât să aprovizioneze un cartier. Auzisem tot felul de povești urâte despre vameșii români, însă nouă nu aveau ce ne face, nu eram contrabandiști. Am refuzat și noi să plătim. Deși unii au contribuit cu sume mai mari decât ar fi fost partea lor, nu s-a strâns cât trebuia. Până la urmă s-a acceptat că manevra nu e posibilă și s-au returnat banii. Începea o zi caniculară. Bagajele ne erau sigilate, apă și mâncare n-am fi găsit decât la câțiva kilometri depărtare. Am coborât din autobuz și ne-am întins în umbra săracă a arborilor pricăjiți de pe marginea drumului. Am fi avut și niște necesități fiziologice, însă în jurul nostru nu era decât câmp deschis, gol ca palma. În plus, sute sau mii de persoane zăceau sub pomii de pe marginea drumului până departe, în zare. Șoferul ne-a reproșat cu ciudă că vom avea de așteptat până la noapte. De fapt nu am stat, ci am înaintat metru cu metru, mutându-ne de la pom la pom. Acolo

am tras câte un pui de somn, acolo am mâncat câte un biscuit, acolo ne-am gospodărit cum am putut sub căldura toridă ce transformase autobuzul în cuptor. Contrar părerilor pesimiste, până la amiază am ajuns în zona de acțiune a grănicerilor. Punctul de frontieră nu dispunea, din păcate, de instalații sanitare și surse de apă apte să facă față la un asemenea trafic. Arbuștii și desigurile din preajmă colcăiau de muște și produsele de excreție care le atrăgeau. Plus gunoaiele normale, care se pare că nu deranjau pe nimeni: hârtii, ambalaje de plastic, sticle, conserve, resturi de toate felurile, în diferite stadii de degradare. Asta era intrarea în România: un closet universal. M-aș putea exprima mai blând spunând doar: o groapă de gunoi.

Ne-a venit rândul la barieră. Soldatul ne-a indicat să tragem în dreapta. Șoferul s-a executat. Și au început să treacă pe lângă noi toate mașinile din spate. Pur și simplu nu eram primiți în vamă. Ne uitam neputincioși cum ne depășesc toți. Nu ne puteam certa cu soldatul, el așa avea ordin. Dacă n-am vrut să plătim! Eu credeam că vameșii trebuie mituiți pentru a închide ochii la marfa de contrabandă, nu pentru a te lăsa să te întorci în țară. Supărarea și căldura mare, lipsurile de tot felul, oboseala au început să facă victime. O fetiță a leșinat în autobuz. Apoi o bătrână. La scurt timp, o femeie zdravănă s-a prăbușit cerând să vină salvarea întrucât era bolnavă de inimă. A apărut medicul punctului de frontieră. Într-adevăr, a fost chemată o salvare de la Mangalia. Dar bagajele femeii se aflau în compartimentul sigilat. Le-a abandonat pur și simplu. Unii dintre noi ar fi chemat taxiul din Mangalia sau ar fi făcut autostopul, dar bagajele ne țineau lipiți de autobuz. Se însera și noi nu știam dacă vom mai prinde vreu tren din Constanța. Oamenii se certau între ei fără rost. Nimeni nu putea face nimic. Cui să reclami? La ce instanță să apelezi? Stăteam în zona neutră ca niște fără-de-țară. Autobuzele altor firme treceau. Ei plățiseră. Și nu știu cum, a ajuns la noi informația, într-un târziu, că femeia dusă cu

salvarea făcuse infarct. Nu știu dacă aceasta să fi fost explicația, însă medicul vămii i-a convins pe colegii lui în uniformă să ne dea drumul. Era miezul nopții. Oare cât ar fi fost capabili să ne mai chinuie, să ne lase să murim ca niște viermi? În fine, un ins cu o ceafă de taur s-a urcat în autobuz răcnind la noi de parcă ar fi fost directorul unei școli de corecție. Mi-am notat numele lui și numărul de pe ecuson... dar ce rost ar mai avea acum? Nu era vina lui. Am coborât, s-au rupt sigiliile și fiecare și-a luat în spinare propriul bagaj, la câte unii imens, pentru a fi vămuiți individual. Asta după ce am scris pe șervețele, pe hârtie igienică, pe ambalaje și etichete de te miri ce, declarații cum că nu introducem în țară arme, droguri, aur. În dublu exemplar. Oare pentru ce? Oare pentru ce?? Când am ajuns în fața vameșului, mi-a pus ștampila fără a se uita la mine. Cu Mariana procedase la fel. Atunci am fost puțin sarcastic și l-am întrebat ce rost are toată această formalitate. Și-a ridicat ochii senini și albaștri și a rostit încet: “Am eu obraz să mă uit în bagajele oamenilor?” Eu credeam că tocmai pentru asta...

Am ajuns în Constanța la două ceasuri după miezul nopții. Primul tren spre București pleca dimineța. La asemenea oră nu ne puteam deranja mătușa, o doamnă în vârstă și suferindă. Să plătim o noapte hotelul pentru trei ore de odihnă, n-avea sens. Oricum, nu mai aveam la noi decât banii de tren. Șoferul îmi schimbase ultimii bani turcești. La cursul lui personal. Ce-aș fi făcut cu lirele turcești în Constanța, în puterea nopții? Ne-am îndreptat, deci, spre sala de așteptare a gării întrucât briza de pe peron, peste oboseala noastră, avea efectul crivățului în Bărăgan. În sălile de așteptare nu se putea intra. Nici chiar la așa-zisa clasă întâi. Pentru că putea îngrozitor. În lumina bolnavă a puținelor becuri rămase neagresate, peisajul abia se distingea. Însă horcăielile și gemetele se auzeau bine. Acolo își găsiseră adăpost peste noapte puzderie de vagabonzi, copii ai străzii, bețivi, drogați, cerșetori infirmi, handicapați și suferinzi de tot

felul. Nu mai văzusem atâția nenorociți la un loc. N-am rezistat la așa priveliște cumplită. Am ieșit. La urma urmei, se poate spune că asta-i karma lor. Și că așa se curăță de păcate. Dumnezeu nu e orb, nici surd. Fiecare primește numai ce merită. Dar gândind astfel, cum rămâne cu compasiunea, cu mila creștinească? Păi așa: nu de aceste suferințe vizibile trebuie să ne fie milă, ca buni creștini; ci de cauzele care le-au generat, cauze care nu se văd, deci nu impresionează. Abia când vom ajunge acolo vom cunoaște, vom experimenta adevărata compasiune. Dar... mai e mult până departe - după cum zice o vorbă din popor.

Ne-am îmbrăcat cu tot ce aveam în rucsaci și am rămas pe peron. Am încercat să alung gândurile rele legate de vameși, de situație, de acei nenorociți prin rugăciune, ca de obicei. Avusesem parte de o vacanță superbă, de un cadou minunat din partea Domnului. Trebuia să mulțumesc pentru asta acum. Dar de ce a trebuit să se termine așa? Și iar cugetul meu a strigat: "De ce, Doamne?" Așa se întâmplă. La bucurie uităm cui o datorăm, la necaz căutăm vinovați în afară. Asta ne e credința. Ne închipuim că Dumnezeu e un fel de șef care ne persecută uneori și ne recompensează alteori. Așa deosebim binele de rău. Nu înțelegem că Dumnezeu este de fapt nu instanța obiectivă sau prietenul milos, nu autoritatea exterioară care pedepsește conform legii sau miluiește peste lege; ci este doar Iubirea prin care s-a zidit totul, prin care tot ce este are Viață. Cu Ea trecem de orice condiționare. Fără Ea suntem robi. Nu ai destinului, ci ai propriei noastre ignoranțe, fraților.